

Kunnskaps- oppsummering

Konsekvenser av pandemien
i kultursektoren og tiltak for
gjenoppbygging

Av Rambøll Management Consulting

Utgitt av Kulturrådet
16. desember 2021

ISBN: 978-82-8105-158-4
Kulturrådet

Postboks 4808 Nydalen
0422 Oslo

Tlf: +47 21 04 58 00
post@kulturradet.no
www.kulturradet.no

Denne rapporten presenterer funnene fra en kunnskapsoppsummering om konsekvenser av pandemien i kultursektoren og tiltak for gjenoppbygging. Rapporten er utarbeidet av Rambøll Management Consulting på oppdrag for Kulturrådet og Norsk filminstitutt.

Innhold

Sammendrag	05
Vurdering av kunnskapsgrunnlaget	05
Oppsummering av kunnskapsgrunnlaget	07
Kulturtilbud og digital formidling	07
Produksjon og forretningsmodeller	08
Mangfold av kulturtilbud og tilpasning til brukergrupper	08
Virkemidler og tiltak for gjenoppbygging av kultursektoren	09
Innledning	10
Formål	10
Metodetilnærming	10
Struktur	11
Metode og vurdering av kunnskapsgrunnlaget	12
Metode og vurdering	12
Vurdering av kvalitet	13
Aktørenes økonomi	19
Overordnet om økonomiske konsekvenser	20
Langsiktige økonomiske konsekvenser	22
Kommunesektoren	23
Delsektorer	23
Litteratur	24
Scenekunst	24
Visuell kunst	25
Museum og kulturarv	26
Musikk	27
Film og TV	28
Dataspill	29
Kilder – aktørenes økonomi	31
Kulturproduksjon, tilbud og tilgjengelighet	33
Rekruttering og jobbskifter i kultursektoren som følge av pandemien	34
Pandemien har tvunget frem nye tilbudsformer	35
Musikk	36
Museum og kulturarv	36
Litteratur	36
Scenekunst	37
Visuell kunst	38
Film, TV og serier	39
Dataspill	39
Mangfold av kulturtilbud	40
Kilder – kulturproduksjon, tilbud og tilgjengelighet	41

Publikum og deltakelse	43
Digital kulturbruk vil supplere det analoge	43
Publikum vil tilbake til fysiske kulturopplevelser	44
Deltakelse i kulturlivet blant ulike innbyggergrupper	44
Kilder – publikum og deltakelse	47
Digital formidling	48
Pandemien har ikke ført til utvikling av nye digitale forretningsmodeller	48
Opplevelsen av digital formidling	49
Kilder – digital formidling	52
Internasjonale forhold	54
Kultursektoren er preget av prekarisering	55
Økt plattformisering	56
Norske aktørers internasjonale aktivitet	57
Kilder – internasjonale forhold	59
Virkemidler og tiltak for gjenoppbygging av kultursektoren etter pandemien	61
Kunnskapsgrunnlag om virkemidler	61
Behov for endrede eller nye kulturpolitiske ordninger	65
Kilder – virkemidler og tiltak for gjenoppbygging av sektoren etter pandemien	71
Referanseliste	73

Sammendrag

Kulturrådet og Norsk filminstitutt (NFI) fikk våren 2021 i oppdrag av Kulturdepartementet å kartlegge og analysere konsekvensene av koronapandemien og vurdere virkemidler for å gjenoppbygge kultursektoren. Gjennom pandemien har organisasjoner og andre aktører i kultursektoren, i tillegg til enkelte kunnskapsmiljøer, gjennomført undersøkelser og utgitt rapporter om pandemiens konsekvenser for sektoren. Noen kommer også inn på kulturpolitiske virkemidler. Rambøll har fått i oppdrag å oppsummere denne kunnskapen.

Denne rapporten er basert på en litteraturstudie av forskning, rapporter og annen dokumentasjon som omhandler konsekvensene av koronapandemien for kultursektoren. Hensikten er å gi Kulturrådet og Norsk filminstitutt en analytisk oppsummering av de overordnede funnene fra kunnskapsgrunnlaget som litteraturstudien har avdekket. I tillegg har vi lagt vekt på å vurdere kvalitet, validitet og mangler i kunnskapsgrunnlaget.

Vurdering av kunnskapsgrunnlaget

I litteraturstudien har vi identifisert til sammen 78 relevante kilder. Kildene dateres primært fra første halvår 2020 til november 2021, men i noen tilfeller har det vært hensiktsmessig å ta med også eldre kilder. Kildene er vurdert og sortert i henhold til kvalitetskriterier som fagfelleevaluering, metode og utgivers kompetanse. En samlet vurdering av kvalitet foretas i kapittel 2.1. Kildene er sortert etter kvalitetskår A-D: A) Forskning: publiserte forskningsartikler i fagfellevurderte tidsskrifter. B) Oppdragsforskning: rapporter gjennomført av forskningsmiljøer på vegne av en oppdragsgiver. C) Utredninger: rapporter fra internasjonale organer, nasjonale myndigheter eller konsulentmiljøer. D) Bransjeorganisasjoner: egne undersøkelser gjennomført av bransjeorganisasjoner selv, eller med støtte fra forskere eller surveyinstitutt.

Samlet sett er det avdekkede kunnskapsgrunnlaget relativt omfattende dersom vi tar utgangspunkt i antall kilder. En vesentlig del av kunnskapsgrunnlaget (34 kilder) er publisert i 2020 og beskriver de mest umiddelbare konsekvensene av pandemien i begynnelsen av 2020. Samtidig er en overvekt av kunnskapsgrunnlaget (44 kilder) publisert i 2021, og det kan i det minste si noe samlet om koronaåret 2020 og i enkelte tilfeller om utsiktene for 2021.

Det er kun identifisert 10 publiserte forskningsartikler og 14 rapporter klassifisert som oppdragsforskning. Dette er ikke overraskende med tanke på den korte tiden som er gått siden starten av pandemien og påfølgende innføring av tiltak. Dette indikerer også at det foreløpig er utfordrende å si noe om de mer langsiktige konsekvensene av koronapandemien. Dette kommer til syne ved at flere av funnene om langsiktige konsekvenser som trekkes frem i kunnskapsgrunnlaget, er basert på tidligere kunnskap om allerede pågående drivkrefter eller utvikling i kultursektoren.

Det som kjennetegner forskningsartiklene, er at de tar for seg et spesifikt tema innenfor bredden av konsekvenser for kultursektoren. Resten av kunnskapen

om konsekvenser for kultursektoren er som oftest basert på rapporter fra oppdragsforskning. Disse rapportene har jevnt over høy metodisk kvalitet og er ofte gjennomført av forskningsinstitutter. Dette er omfattende studier som går i dybden på konsekvensen av pandemien for kultursektoren som helhet og for de enkelte bransjene i kulturlivet.

At det kun er 14 slike kilder, er derimot en svakhet. Dette gjør at oppsummeringen av kunnskapsgrunnlaget i stor grad må basere seg på rapportene som er utarbeidet av Berge m.fl. (2021), Gran m.fl. (2020), Grünfeld m.fl. (2020) og Gaustad m.fl. (2020). Denne kunnskapsoppsummeringen viser dermed at det er behov for flere studier som kan kartlegge konsekvensene av pandemien for de ulike delene av kultursektoren. Det er behov for å forstå hvordan konsekvensene har slått ut i ulike deler av næringskjeden som er tilknyttet kultursektoren. I tillegg er det lite kunnskap om lokale eller regionale forskjeller i Norge. Dette er et tydelig kunnskapshull som bør fylles fremover.

Et annet temaområde som det mangler kunnskap om, er hvordan pandemien har påvirket mangfoldet av kulturtilbud, og ikke minst hvordan det har påvirket deltakelse i kulturlivet blant ulike sårbare grupper i befolkningen.

Majoriteten av kunnskapsgrunnlaget (31 kilder) består av rapporter og utredninger som er gjennomført på oppdrag fra myndigheter eller internasjonale organer som EU og OECD. Disse dekker i hovedsak de brede økonomiske konsekvensene av pandemien og ser ofte ikke på forskjeller mellom bransjene i sektoren. Når det gjelder utredninger fra nasjonale myndigheter, er det nevneverdig at svenske myndigheter har produsert flere omfattende utredninger om dette temaet. Det er identifisert syv kilder fra svenske myndigheter, mens det ikke er identifisert noen fra resten av de nordiske landene.

Resten av det samlede kunnskapsgrunnlaget (23 kilder) består av medlemsundersøkelser og rapporter fra bransjeorganisasjoner i kultursektoren. Dette er både internasjonale og norske medlemsorganisasjoner, fra museumsforbund og kunstnerforbund til leverandørforbund og fagforeninger. Disse kildene kan gi supplerende informasjon om tilstanden i de ulike bransjene eller i ulike deler av næringskjeden, men de er av varierende kvalitet. Enkelte kilder har fått bistand fra surveyinstitutt eller andre kunnskapsmiljøer til gjennomføringen av medlemsundersøkelser, og enkelte har utarbeidet rapporter basert på funnene. Andre kilder har kun publisert deskriptiv statistikk fra undersøkelsen på sine nettsider. Disse kildene har sjelden uttrykt eller reflektert over begrensninger ved eget metodisk design eller ved konklusjoner som trekkes basert på dette. Et annet ankepunkt mot disse kildene er at kun 10 er publisert i 2021, noe som kan indikere at de fleste kildene fra bransjeorganisasjonene gir et bilde av de umiddelbare konsekvensene av pandemien første halvdel av 2020. Dette har betydning fordi vi vet at medlemsundersøkelsene i stor grad baserer seg på egenvurdering av økonomisk situasjon og på fremtidsutsikter.

Det samlede kunnskapsgrunnlaget viser at det fremdeles er tidlig å konkludere hva som er de langsiktige konsekvensene av pandemien for kultursektoren. Vi har ikke identifisert forskningsartikler som kan si noe sikkert om akkurat hvordan og for hvem de forskjellige tiltakene har fungert, verken generelle tiltak eller tiltak tilpasset

kultursektoren. Kunnskapsgrunnlaget er derfor i stor grad basert på internasjonale utredninger, i tillegg til et utvalg av de omfattende norske og nordiske studiene, eksempelvis Grünfeld m.fl. (2020) og Berge m.fl. (2021).

Det samme gjelder for kunnskapsgrunnlaget om virkemidler for gjenoppbygging. Også her er det i stor grad Grünfeld (2020) og Berge m.fl. (2021) som går i dybden. For å ikke gjenta dette har vi derfor gjengitt bransjeorganisasjonenes egne vurderinger av tiltaksbehov. Dette er verdifulle perspektiver fra aktører som opplever pandemien på kroppen. Grunnlaget for å trekke slutninger basert på disse kildene er derimot begrenset.

Oppsummering av kunnskapsgrunnlaget

Kultursektoren er ifølge kunnskapsgrunnlaget blant de næringene i samfunnet som har opplevd de største negative effektene av de innskrenkende tiltakene som ble iverksatt som følge av pandemien. Samtidig er det forskjeller innad i sektoren. I de deler av kultursektoren som baserer seg på et fysisk publikum, som scenekunst, museer og musikk, har inntektstapet vært størst. I noen tilfeller har enkelte deler av kulturbransjene hatt en økonomisk opptur og oppdaget nye inntjeningsmuligheter. Dette gjelder i hovedsak litteratur, og da særlig digitale bokhandlere, i tillegg til strømming av film, TV, dataspill og musikk. Sistnevnte gjelder i større grad internasjonale aktører enn norske.

Selv om film- og spillbransjen samlet sett ikke har blitt hardt rammet, er det forskjeller innad i næringskjeden. Et eksempel er kinofilm distributorer som opplevde tap av inntekter fordi de er avhengig av et fysisk publikum, mens strømmetjenestene på sin side økte sin inntjening fordi flere måtte være hjemme og benyttet denne typen tilbud. Som nevnt over har vi for lite kunnskap om hvordan pandemien har gitt utslag i ulike deler av næringskjeden i kultursektoren. Det samme gjelder lokale eller regionale utslag i Norge.

Kulturtilbud og digital formidling

Kunnskapsoppsummeringen viser at pandemien har medført betydelige endringer i kulturtilbudet, både i og utenfor Norge. Den største endringen er at det har blitt utviklet flere digitale kulturtilbud, i all hovedsak som erstatning for fysiske kulturarenaer som måtte holde stengt. Musikkbransjen viste stor kreativitet da inntektsbortfall over natten skapte et umiddelbart behov for å fremføre musikk digitalt. Digital formidling av litteratur har også foregått jevnlig, og mange forfattere og bibliotek har laget enkeltarrangementer på sosiale medier. Norske Billedkunstnere melder om at flere har solgt kunst fra egne atelierer eller digitale plattformer som alternativ til gallerier som måtte lukke. Et utvalg norske museer rapporterer å ha økt sitt digitale tilbud med 94 %, noe som omfatter tilbud som digitale omvisninger, utstillinger, tilstedeværelse på sosiale medier og egne apper. I noe mindre grad har også enkelte eksperimentert med nye måter å formidle kunst fysisk. Enkelte har forsøkt å ha forestillinger i mindre formater med færre publikummere, andre har prøvd uteteater eller vandreteater. Det er også eksempler på festivaler som har kombinert fysisk og digital formidling.

COVID-19 Monitor viser at publikum har gode erfaringer med det digitale kulturtilbudet. Likevel viser kunnskapsoppsummeringen at verken produsentene eller konsumentene opplever de digitale formidlingsformene som noen fullgod erstatning. Digital formidling egner seg som et tilleggstilbud til analog formidling. Eksempelvis argumenterer Hylland (2021) i en forskningsartikkel at selv om utforskning av digital formidling har vært lærerikt for aktørene i kultursektoren, har kanskje den viktigste erfaringen vært at man har blitt klar over alle kvalitetene ved analog formidling av musikk og scenekunst.

Produksjon og forretningsmodeller

Kunst- og kulturproduksjon på digitale plattformer har hatt konsekvenser for deler av kultursektoren. Det er i hovedsak produksjon av scene- og stedsbasert kunst som har blitt påvirket, mens andre former for produksjon i stor grad har blitt uberørt av pandemien. Mange kulturarbeidere arbeider på egen hånd og med individuelle prosesser, og dette kunne de fortsette med også under pandemien. Et eksempel er litteraturbransjen. Pandemien ser ikke ut til å ha hindret forfattere i å skrive bøker. Kunstproduksjonen til disse gruppene har blitt påvirket i langt mindre grad eller ikke påvirket i det hele tatt. Likevel nyanserer enkelte kilder dette. Eksempelvis trekkes det frem at forlagene har sett at man kan holde driften i gang med få ansatte i produksjonslokalene, og at dette kan lede til et permanent skifte i hvordan de organiserer sin produksjon. Filmbransjen er et annet eksempel på hvordan innreiserestriksjoner har gjort at man må tenke alternativt ved produksjon av film.

På tross av at pandemien har bidratt til en økt digitalisering i kultursektoren, peker kunnskapsgrunnlaget i retning av at det ikke har oppstått nye forretningsmodeller som følge av dette. Omstillingen til digital formidling kom som en følge av nødvendig tilpasning til en pandemi, ikke som en følge av endrede publikumsvaner eller nye, effektive produksjonsverktøy. Sagt på en annen måte har pandemien ikke ført til konkret innovasjon, men heller forsterket en allerede pågående digitalisering av kultursektoren.

En rekke av kildene peker på at den økte digitaliseringen også har enkelte utfordringer. Den mest sentrale utfordringen er at digital formidling ikke er i nærheten av å kompensere for tapte inntekter. Dette skyldes ikke nødvendigvis manglende interesse, men i hovedsak at de teknologiske løsningene både for digital formidling og publikumsbetaling er relativt premature. Dagens digitale plattformer er i seg selv ikke bærekraftig for mange artister og kunstnere. Et annet aspekt som fremheves i kunnskapsgrunnlaget, er at markedsmekanismen som digitalisering skaper, trekker i retning av at noen store formidlere/aktører får dominere tilbudet av kulturelt uttrykk. Spørsmålet om hvordan verdiene som skapes på digitale plattformer skal fordeles, er sentralt for store deler av kultursektoren og er blitt mer aktuelt under pandemien.

Mangfold av kulturtilbud og tilpasning til brukergrupper

I kunnskapsoppsummeringen har vi kun identifisert enkelte spørreundersøkelser som kan antyde at pandemien har fått konsekvenser for deltakelse i kulturlivet.

Kunnskapsgrunnlaget er likevel så tynt på dette området at det har blitt identifisert som et betydelig kunnskapshull. Digitale kulturtilbud kan bidra til å tilgjengeliggjøre tilbud som tidligere var utilgjengelige for personer med funksjonsnedsettelse, og pandemiltakene har dermed bidratt positivt for deltakelse for denne gruppen. På en annen side kan digitale kulturtilbud også utgjøre et hinder for deltakelse for personer med funksjonsnedsettelse eller for eldre, som følge av at flere i disse gruppene kan forventes å ha lavere digital kompetanse eller dårligere forutsetninger for å delta enn befolkningen for øvrig. Det kreves derfor god tilpasning av digitalt tilbud for denne formen for kulturtilbud dersom deltakelse skal sikres.

Virkemidler og tiltak for gjenoppbygging av kultursektoren

Kunnskapsgrunnlaget viser at de generelle tiltakene for å hjelpe kultursektoren under pandemien har vært relativt like på tvers av de nordiske landene, både i størrelse og innretning. Likevel viser kunnskapsoppsummeringen at tiltakene ikke har truffet alle like godt. Kunnskapsgrunnlaget viser entydig, både basert på internasjonale og norske kilder, at mange aktører, og da særlig de minste, ikke har søkt om eller fått støtte. Dette gjelder særlig selvstendig næringsdrivende, men også små kulturbedrifter. Dette tilskrives sektorens særegne produksjonsstruktur, eksempelvis blandingen av offentlige og private inntektskilder, blandingen av mange arbeidsforhold og mange roller innad i kulturbransjen. I tillegg kan en rekke andre årsaker være med på å forklare at de minste aktørene ikke søker om eller får midler. Dette er for eksempel manglende kjennskap til ordningene, at ordningene ikke er godt nok tilpasset disse gruppenes behov, samt lav søkerkompetanse og/eller -kapasitet. Dette beskrives som «lappeteppeøkonomien» i kultursektoren (Berge m.fl. 2021; Grünfeld m.fl. 2020; Myndigheten för Kulturanalys 2021; OECD 2020). Dette kjennetegnet trekkes også frem i internasjonale kilder som en viktig del av bakgrunnen for hvorfor kultursektoren ble hardt rammet av koronapandemien.

Kunnskapsgrunnlaget viser videre at konsekvensene av pandemien i kultursektoren ikke må forstås som noe unikt eller som et engangstilfelle. De strukturelle utfordringene i kultursektoren har blitt forverret av pandemien. I en forskningsartikkel argumenterer Comunian & England (2020) derfor for at videre respons i form av tiltak for å gjenoppbygge kultursektoren må anerkjenne dette som strukturelle langtidsutfordringer og ikke noe som kun er relatert til covid-19.

Innledning

I desember 2019 ble de første tilfellene av koronavirus kjent for verden. Knappt to måneder etter, 26. februar 2020, ble de første smittetilfellene i Norge registrert, og allerede 12. mars 2020 kunne statsminister Erna Solberg fortelle at regjeringen kom med de sterkeste og mest inngripende tiltakene i Norge i fredstid. Tiltakene som ble innført, satte først og fremst søkelys på å bremse og hindre spredning av koronaviruset. Ettersom smitten spres fra person til person, gikk flesteparten av tiltakene ut på å stenge ned fysiske møteplasser og innføre begrensninger på fysiske samlinger. Strøng grensekontroll og reiserestriksjoner ble innført i Norge og i de fleste andre land, med håp om å stanse smittespredningen raskt. I løpet av bare noen få dager kollapset etterspørselen etter tjenester som krever fysisk oppmøte.

Kunst- og kulturopplevelser både skapes og konsumeres i felleskap, og kunst- og kultursektoren er dermed avhengig av fysiske møteplasser. Enkelte deler av kultursektoren er også engasjert i aktiviteter på tvers av landegrensene og jobber internasjonalt. For mange i kunst- og kultursektoren betydde tiltakene avlyste konserter, festivaler og forestillinger ut året, og et bortfall i omsetning på nesten 100 %. For en sektor som i høy grad er preget av atypiske tilknytningsformer til arbeidslivet og en økonomi som ofte beskrives som lappeteppeøkonomi, markerte dette begynnelsen på en usikker tid.

Formål

Gjennom pandemien har organisasjoner og andre aktører i kultursektoren, i tillegg til enkelte kunnskapsmiljøer, gjennomført undersøkelser og utgitt rapporter om pandemiens konsekvenser for sektoren. Noen kommer også inn på kulturpolitiske virkemidler. På oppdrag for Kulturrådet og Norsk filminstitutt har Rambøll Management Consulting (Rambøll) fått i oppdrag å oppsummere og vurdere det eksisterende kunnskapsgrunnlaget på dette området. Arbeidet har blitt ledet av Philip Isaac Nur med bistand fra Emma Wagner, Thomas Nortvedt, Ane Hallan Kløvrud og Aisha Iqbal. Prosjektperioden har vært fra oktober til november 2021.

Denne kunnskapsoppsummeringen har til hensikt å gi Kulturrådet og Norsk filminstitutt en analytisk oppsummering av de overordnede funnene fra kunnskapsgrunnlaget. I tillegg er det lagt vekt på å vurdere kvalitet, validitet og mangler – særlig i lys av at flere kilder kommer fra aktører i kultursektoren, og at disse kan ha særinteresser knyttet til avgrensede deler av sektoren. Dette skal gi Kulturrådet og Norsk filminstitutt innsikten de har behov for i det videre arbeidet med analyse av konsekvensene av koronapandemien for kunst- og kultursektoren og med vurdering av virkemidler for å gjenoppbygge kultursektoren.

Metodetilnærming

Rambøll har gjennomført en systematisk litteraturstudie for å identifisere relevante kilder som spesifikt beskriver konsekvenser av koronapandemien i den norske kultursektoren, eller som kan gi en relevant sammenligning mellom tiden før og etter at koronautbruddet traff Norge. I oppsummeringen av funnene om konsekvenser av

koronapandemien har ikke samtlige kilder blitt beskrevet, ettersom formålet har vært å gi en analyse og et helhetlig blikk over det samlede kunnskapsgrunnlaget.

Struktur

Rapporten er strukturert etter seks temaområder: 1) aktørenes økonomi, 2) kulturproduksjon, tilbud og tilgjengelighet, 3) publikum og deltakelse, 4) digital formidling, 5) internasjonale forhold og 6) virkemidler og tiltak for gjenoppbygging av kultursektoren.

For hvert kapittel vurderes kunnskapsgrunnlagets kvalitet innenfor temaområdet. Deretter presenteres en kunnskapsoppsummering basert på funnene fra litteraturstudien. Til slutt følger det en liste over alle kildene som omtales i kapitlet, sortert etter kvalitet. Kvalitetskriteriene beskrives nærmere i kapittel 2.1.

Metode og vurdering av kunnskapsgrunnlaget

I litteraturstudien har vi identifisert til sammen 78 relevante kilder. Disse er blant annet forskningsstudier, offentlige rapporter, policydokumenter og undersøkelser fra bransjeorganisasjoner. Kildematerialet dateres fra første halvår 2020 til november 2021.

Metodisk har litteraturstudien tatt utgangspunkt i en Rapid Evidence Assessment (REA)¹, en metode som er godt egnet for å raskt kunne skape systematisk oversikt over et forskningsfelt. Metoden tar utgangspunkt i en streng avgrensning av søkestrenger og kilder. Ved gjennomgang av primærkilder har Rambøll laget sammendrag av de viktigste funnene samt av nye kilder som fremkommer. I REA anvendes den samme systematiske tilnærmingen til søk og screening av litteratur som i forskningsgjennomgang, men det skiller seg fra denne mer avanserte metoden ved:

- å søke i strategisk utvalgte databaser som vurderes som særlig relevante for studiens emner
- at rapporten ikke gir en detaljert gjennomgang av alle inkluderte studier, men heller fremsetter en syntese som gir overblikk over sentrale funn på tvers av de innsamlede studiene
- å anvende en bred forståelse av kunnskap, som også omfatter ikke-vitenskapelig publisert kunnskap, eksempelvis fra undersøkelser, evalueringer og utviklingsprosjekter som er beskrevet skriftlig

Litteraturstudien skal besvare dette hovedspørsmålet: Hva er konsekvensene av koronapandemien for kultursektoren, og hvilke virkemidler kan bidra til gjenoppbygging?

Søkeprotokollen har gitt utgangspunkt for litteraturstudien, men i gjennomføringen har søkingen også vært iterativ. Det vil si at vi ikke har gjennomført ett endelig søk, men har søkt kontinuerlig gjennom oppdraget med vekt på å identifisere så mange relevante kilder som mulig. Det innebærer at rapporten ikke kan si noe om hvordan dette utvalget av kilder stiller seg i henhold til den øvrige totale litteraturen på feltet. Det har heller ikke vært en del av formålet til denne rapporten. Tabellene 1 og 2 introduserer henholdsvis inklusjons- og eksklusjonskriterier for søk.

¹ Barends, E., Rousseau, D.M. & Briner, R.B. (Red). (2017). CEBMa Guideline for Rapid Evidence Assessments in Management and Organizations, Version 1.0. Center for Evidence-Based Management, Amsterdam. Hentet fra www.cebma.org/guidelines/

» Tabell 1 – Inklusjonskriterier

Dato	Begrenset til varigheten for covid-19-pandemien
Språk	Norsk, svensk, dansk og engelsk
Type litteratur	Rapporter og undersøkelser fra offentlige myndigheter, forsknings- og kunnskapsmiljøer og interesse- og medlemsorganisasjoner i kultursektoren
Forskningsdesign	Alle typer forskningsdesign
Undersøkelsestema	<ul style="list-style-type: none"> Aktørenes økonomi: Hvordan er ulike deler av sektoren rammet økonomisk? Hvilken informasjon finnes om forskjeller mellom regioner, typer aktører og delsektorer? I tillegg skal det undersøkes konsekvenser for verdikjeden/næringslivet tilknyttet kultursektoren. Tilbud og tilgjengelighet: På hvilke områder er kulturtilbud og tilgjengelighet svekket, styrket eller på andre måter endret? Har pandemien hatt betydning for mangfoldet av tilbud? Produksjon: Hvilke følger har pandemien på rekruttering og jobbskifter i kultursektoren? Har nye samarbeidsformer, formater, tematikker eller formidlingsformer fremkommet? Digital formidling: På hvilke områder er digital formidling blitt viktigere? Gir den inntekter? Fører det til nye forretningsmodeller eller ny fordeling av inntekter og utgifter? Publikum og deltakelse: Hvordan forventes deltakelse i kulturlivet å påvirkes av pandemien? Hva har pandemien hatt å si for kulturbruk blant ulike grupper, slik som barn og unge, eldre, personer med funksjonsnedsettelse, personer med minoritetsbakgrunn med mer? Internasjonale forhold: Hvordan har pandemien påvirket internasjonal aktivitet og samarbeid? Aktuelle virkemidler: Hva sier den tilgjengelige kunnskapen om virkningene av de ekstraordinære støtteordningene under krisen? Hvilke behov for endrede eller nye kulturpolitiske ordninger melder seg?

» Tabell 2 – Eksklusjonskriterier

Sport og idrett
Årsrapporter, handlingsplaner, strategidokumenter på organisasjonsnivå

Vurdering av kvalitet

Til sammen har vi i litteraturstudien identifisert 78 relevante kilder på bakgrunn av inklusjonskriteriene. I en systematisk litteraturstudie av forskning gjøres dette i henhold til etablerte rammeverk for vurdering av forskningsmetodologi. I denne rapporten har vi på bakgrunn av oppdragets formål valgt en metode som gjør det mulig å inkludere også andre kildetyper enn forskning. Dette er hovedsakelig

fordi vi har antatt at det vil være svært begrenset med forskning som er publisert om konsekvensene av koronapandemien for kultursektoren på tidspunktet for gjennomføringen av denne studien.

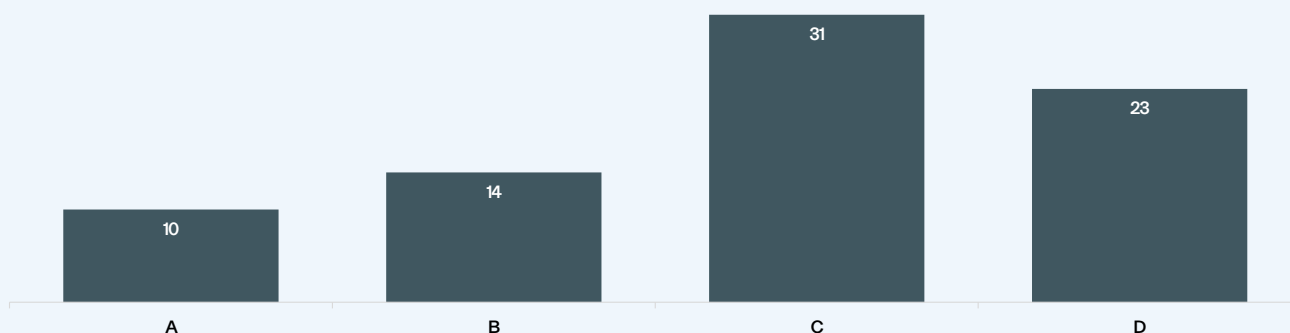
Med dette som utgangspunkt har vi utarbeidet et rammeverk for å sortere kildene etter kvalitet. Kildene er sortert i fire brede kategorier med kvalitetsskår A–D, hvor A representerer høy kvalitet, jf. tabell 3.

▾ Tabell 3 – Kvalitetskriterier

Kategori	Kvalitetsskår	Beskrivelse
Forskning	A	Kilder som plasseres her, er artikler publisert i norske eller internasjonale tidsskrifter. Disse kildene har meget høy kvalitet fordi de gjennomføres av forskere med kjennskap til den øvrige forskningslitteraturen på feltet. De er fagfellevurderte og har ingen avhengigheter eller mandat fra oppdragsgivere.
Oppdragsforskning	B	Rapportene gjennomføres av forskningsmiljøer på vegne av en oppdragsgiver. Disse kildene har høy kvalitet fordi de gjennomføres av forskere med kjennskap til den øvrige forskningslitteraturen på feltet.
Utredninger	C	Kilder som plasseres her, gjennomføres av internasjonale organer, nasjonale myndigheter eller konsulentmiljøer. Disse kildene er av god kvalitet fordi de gjennomføres av eksperter på feltet.
Notater/rapporter fra bransjeorganisasjoner	D	Kilder som plasseres her, er gjennomført av bransjeorganisasjoner selv eller med støtte fra surveyinstitutt. Disse kildene har lav kvalitet fordi de ofte beskriver enkle deskriptive surveydata, har begrenset overførbarhet og i hovedsak er gjennomført av organisasjoner uten utredningskompetanse. Flere av kildene er også innspill uten henvisning til data.

Figur 1 viser fordelingen av antall kilder fordelt på kvalitetsskår. Det er en klar overvekt av kilder rangert med skår C og D. Det er kun identifisert 10 med skår A og 14 med skår B. Dette overblikket gir en rask indikasjon på kvaliteten ved det samlede kunnskapsgrunnlaget. At det finnes få publiserte forskningsartikler, er kanskje ikke overraskende med tanke på den korte tidsperioden fra pandemiens start i Norge, regnet fra mars 2020.

» Figur 1 – Antall kilder i kunnskapsgrunnlaget, fordelt på kvalitetskår

Den totale listen over identifiserte kilder, sortert etter kvalitet, fremkommer av tabell

» Tabell 4 – Kvalitetsvurdering av kildene i kunnskapsgrunnlaget

A: Forskning

- Burke, V., Jørgensen, D. & Jørgensen, F. A. (2020). Museums at Home: Digital Initiatives in Response to COVID-19. Norsk Museumstidsskrift, 6(02).
- Comunian, R. & England, L., (2020). Creative and cultural work without filters: Covid-19 and exposed precarity in the creative economy. Cultural trends, 29 (2). 112-128
- Flore, J., Hendry, N. A. & Gaylor, A. (2021). Creative arts workers during the Covid-19 pandemic: Social imaginaries in lockdown. Journal of Sociology. Published.
- Elstad, B., Døving, E. & Jansson, D. (2020). Usikkerhet i koronaens tid. En studie av kulturarbeidere med ulike tilknytningsformer til arbeidslivet. Søkelys på arbeidslivet (No. 4-2020). Universitetsforlaget.
- Guren, C., McIlroy, T. & Sieck, S. (2021). COVID-19 and Book Publishing: Impacts and Insights for 2021. Publishing Research Quarterly, 37(1).
- Hylland, O. M. (2021). Tales of temporary disruption: Digital adaptations in the first 100 days of the cultural Covid lockdown. Poetics, 101602.
- Jeannotte, M. S. (2021). When the gigs are gone: Valuing arts, culture and media in the COVID-19 pandemic. Social sciences & humanities open.
- Khlystova, O., Kalyuzhnova, Y. & Belitski, M. (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Creative Industries: A Literature Review and Future Research Agenda. Journal of Business Research.
- Presti, O.L. (2021). Covid-19 and the cultural life of older people. Museum Management and Curatorship. 1-11, 2021.
- Øfsti, M. (2020). Distributor Strategies in the Face of Closed Cinemas: Norwegian Responses to Covid-19. Baltic Screen Media Review, 8(1). <https://doi.org/10.2478/bsmr-2020-0006>

B: Oppdragsforskning

- Berge, O.K., Haugseveje, Å.D. & Eiksund, Ø. J. (2021). Ikke noe TikTok, digital didaktikk, takk Kulturskolenes erfaringer og læringsutbytte ved bruk av digitale medier under koronapandemien (No. 618). Telemarksforskning & NTNU.digitale medier under koronapandemien. TF-rapport nr. 618. Telemarksforskning.
- Berge, O.K., Haugseveje, Å.D. & Miland, K.P. (2021). Plan B? Digitale formidlingstilbud i Den kulturelle skolesekken (DKS) under Covid-19 (No. 616). Telemarksforskning.
- Berge, O.K., Storm, H.N. & Hylland, O.M. (2021). Covid-19-pandemiens effekter på kultursektoren i de nordiske landene (No. 617). Telemarksforskning.
- Elstad, B., Jansson, D. & Døving, E. (2020). Umiddelbare konsekvenser av Covid-19 pandemien i Norge. En studie av kulturarbeidere. 2020: Skriftserien. OsloMet.

- Gaustad, T., Booth, P., Offerdal, E., Svensson, L.E. & Gran, A.-B. (2021). Nordic Mission Possible – An Assessment of Covid-19's Impact on the Nordic Audiovisual Industry and the Effectiveness of Government and Industry Measures (No. 1/2021). BI Centre of Creative Industries.
- Gaustad, T., Grünfeld, L., Guldvik, K.M. & Westberg, N.B. (2020). Koronakrisens virkninger på film- og dataspillbransjene (No. 100/2020). Menon Economics.
- Gran, A.-B., Booth, P., Ogunidipe, A., Vestberg, N.L., Røyseng, S., Hoel, A. S. & Moreno, V. (2020). Digitale handlingsmønstre i kunst- og museumssektoren – om forbrukere, museumsledere og kunstnere (No. 5). BI Creative Industries & DnD research.
- Gran, A.-B., Kristensen, L.B.K., Molde, A., Hagen, A.N. & Booth, P. (2020). Krise og kreativitet i musikkbransjen – koronapandemien 2020 (No. 1). BI Centre for Creative Industries.
- Grünfeld, L. (2020). Vurdering av tiltak for kulturnæringen under koronakrisen (No. 83/2020). Menon Economics og BI Centre for Creative Industries.
- Grünfeld, L., Gran, A.-B., Westberg, N.B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M., Scheffer, M., Gaustad, T. & Booth, P. (2020). Koronakrisen og kultursektoren (No. 56/2020). Menon Economics.
- Grünfeld, L., Westberg, N.B., Gran, A.-B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M., Erreia, J., Halvorsen, C.A., Booth, P. & Gaustad, T. (2020). Et halvt år med koronakrise i kultursektoren (No. 131/2020). Menon Economics.
- Hagen, A.N., Heian, M.T., Jacobsen, R.A. & Kleppe B. (2020). Digital ambivalens. Norsk musikk i internasjonale markeder. (No. 535). Telemarksforskning og Universitet i Oslo.
- Puijk, R., Løkka, N. & Miland, K.P. (2021). Festivalproduksjon og -opplevelse under Covid-19-pandemien (Skriftserien 3). Høgskulen i Innlandet.
- Westberg, N.B., Gran, A.-B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M. & Grünfeld, L. (2020, juni). Koronakrisens virkninger på kultursektoren: Resultater fra en spørreundersøkelse (No. 69/2020). Menon Economics & BI Centre for Creative Industries.

C: Utredninger fra internasjonale organer, nasjonale myndigheter eller konsulentmiljøer

- Dâmaso, M., Badia, T., Rosana, G., Kiss, K., Bertagni, S., Weisinger, M., Iskra, K. A., Dembek, A. & Ostanska, K. (2021). The Situation of Artists and Cultural Workers and the post COVID-19 Cultural Recovery in the European Union. Policy Department for Structural and Cohesion Policies. Directorate-General for Internal Policies.
- Deloitte (2021). 2021 outlook for the US telecommunications, media and entertainment industry. Deloitte Center for Technology, Media & Telecommunications.
- European Commission. (2021). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION EU guidelines for the safe resumption of activities in the cultural and creative sectors – COVID-19 (C(2021) 4838 final).
- European Commission. (2021). COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT (SWD) (2021) 351 final).
- EY (2021). Rebuilding Europe: The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis.
- Holdenutvalget. (2021). Samfunnsøkonomiske vurderinger av smitteverntiltak (covid-19) (Samling av Rapporter). Helsedirektoratet.
- Ismail, O. & Gambarin, A. (2020). The Projected Economic Impact of COVID-19 on the U.K. Creative Industries. Oxford Economics.
- KEA (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on the Cultural and Creative Sector. Report for the Council of Europe.
- KMD (2020). Sluttrapport for 2020 fra arbeidsgruppen som skal kartlegge økonomiske konsekvenser av covid-19-situasjonen for kommunesektoren. Arbeidsgruppe fra KMD, FD, HOD, SD, KD, Kulturdepartementet, Kommunesektoren og KS.
- Konstnärsnämnden. (2020). Konstnärers ekonomiska villkor under pandemin (2020:2).
- Konstnärsnämnden. (2021). Coronapandemins konsekvenser för konstnärers villkor (2021:3).
- Koronakommisjonen. (2021). Myndighetenes håndtering av koronapandemien (NOU 2021: 6). Regjeringen.
- Kulturrådet (2021). Gjenoppbygging av kultursektoren – delrapport juni 2021. Kulturrådet og Norsk filminstitutt
- Kulturrådet (2021). Museene i 2020.
- Montalto, V., Sacco, P.L., Alberti, V., Panella, F. & Saisana, M. (2020). European Cultural and Creative Cities in COVID-19 times, EUR 30249 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020.
- Myndigheten för kulturanalys. (2021). Ett år med pandemin – Konsekvenser och offentliga insatser inom kulturområdet.
- Myndigheten för kulturanalys. (2021). En översyn av pandemins effekter inom kulturområdet

- Myndigheten för kulturanalys. (2021). Kulturvanor i Sverige 2020 (2021:2).
- Myndigheten för kulturanalys. (2021). Kulturvanor i pandemins tid – Fördjupande analys av invånarnas kulturvanor 2020.
- Nordgård, D. & Flemmen, Ø. (2020). Kartlegging lys- og lydteknikere i Norge – Rammer for opplevelser. Kulturrom.
- Norsk publikumsutvikling (2021). COVID-19 Monitor: Hvordan påvirker koronakrisen publikumsgrunnlagene til institusjonene. Rapport 3 av 3.
- OECD (2020). Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors (B. Morari & K. Maguire, Eds.). OECD.
- OECD. (2021). Economic and social impact of cultural and creative sectors Note for Italy G20 Presidency Culture Working Group.
- Riksrevisjonen (2020–2021). Riksrevisjonens undersøkelse av søknadsbaserte tilskudd i møte med virusutbruddet i 2020. Dokument 3:10.
- SOU (2021: 77). Från kris till kraft – Återstart för kulturen. Kulturdepartementet.
- UNESCO (2021). Museums around the world in the face of covid-19.
- UNESCO (2021). World Heritage in the face of COVID-19.
- UNESCO (2021). Cultural and Creative Industries In the face of COVID-19.
- UNESCO (2021). Living Heritage and the COVID-19 pandemic: responding, recovering and building back for a better future.
- Xu, Y. (2021). Mobility, digital media, and museums: Norwegian museums in the face of COVID-19 pandemic crisis. Masteroppgave. Universitetet i Oslo.

D: Undersøkelser fra eller for bransjeorganisasjoner

- BFSP. (2021). Medlemsundersøkelse, BFSP (april 2021).
- BFSP. (2021). Medlemsundersøkelse, BFSP (september 2021).
- CAPA (2020). Undersøkelse av kino under koronapandemien.
- CISAC. (2020). Global Collections report 2021. cisac.org
- European Writers' Council (2021). The winter of our discontent. On year of crisis. The economic impact of covid-19 on writers and translators in the european book sector 2020–2022.
- Grønt veikart (2021). Grønt veikart for kunst- og kultursektoren.
- Harboe, M. C. (2020). Påvirkningen av korona for opphavere og musikkforlag. Opinion på vegne av TONO.
- ICOM. (2021). Museums, museum professionals and covid-19: Third survey (No. 3).
- Krogh, N. (2020, 15. juni). Markant inntektssvikt, lite kompensasjon. Norskekunsthåndverkere.no.
- Kulesz, O. (2020). Supporting Culture in the Digital Age. International Federation of Arts Councils and Culture Agencies. Hentet fra <https://ifacca.org/news/2020/04/23/supporting-culture-digital-age/>
- Mogstad, H., Hanssen, F.A.D. & Fon, P.E. (2020). Medlemsundersøkelsen 2020. Norsk Musikkorpsforbund.
- Music Norway (2020). Norwegian Arts Abroad (NAA) – Kartlegging i forbindelse med koronapandemien.
- Musikcentrum Riks (2020). Skrämmende siffror: Var tredje musiker på väg att lämna yrket.
- Network of European Museum Organisations. (2020). Survey on the impact of the COVID-19 situation on museums in Europe Final Report.
- Norges Museumsforbund. (2021). Museene og covid-19.
- Norsk komponistforening. (2021). Innspill til pandemiens konsekvenser for kultursektoren. Komponist.no. <https://komponist.no/vi-mener/innspill-til-pandemiens-konsekvenser-for-kultursektoren>
- Norsk Musikkråd. (2020). Konsekvenser av koronautbruddet for det frivillige musikklivet. Landsomfattende undersøkelse for perioden mars–juni 2020.
- Norsk teater- og orkesterforening (NTO). (2021). Innspill til internasjonal strategi.
- Norske Billedkunstnere (2021). Resultat medlemsundersøkelse mai 2021: Økonomiske og faglige konsekvenser av koronapandemien.
- Norske Billedkunstnere. (2020). Medlemsundersøkelse: Koronavirus og økonomiske konsekvenser på kort og lengre sikt. Konsekvenser av koronapandemien.

- Røssel, T. & Brandt, C.L. (2020). Polaris Nordic – Digital music in the Nordics [Slides]. YouGov. https://www.tono.no/wp-content/uploads/2020/05/Polaris_Nordic_Digital-Music-in-the-Nordics-2020.pdf
- Trondheim Calling (2020). Den Store Musikkundersøkelsen: 600 personer tapte 90 millioner kroner i arbeidsinntekt på bare 9 måneder. Trondheim Calling & Nord Universitet.
- Unge funksjonshemmede (2020). Konsekvenser av nasjonale tiltak mot Covid-19.
- Viken Teaterråd (2021). Covid-19 undersøkelser av 2020. Rapport om konsekvensene for amatørteatergrupper som følge av covid-19-restriksjonene i 2020. Rapport 1/2021

Aktørenes økonomi

Dette kapittelet bygger på kilder som beskriver pandemiens påvirkning på økonomien til aktørene i kultursektoren. En av styrkene i det samlede kunnskapsgrunnlaget på temaområdet økonomi er at vi har et stort datagrunnlag som består av forskningsartikler, oppdragsforskning og utredninger fra nasjonale myndigheter og internasjonale organisasjoner slik som OECD, UNESCO og EU. I tillegg kommer medlemsundersøkelser fra bransjeorganisasjoner. Hele 50 av de 78 identifiserte kildene i denne rapporten omtaler økonomiske konsekvenser av pandemien, om enn i ulik grad. Kapittelet er delt inn underkapittel som i stor grad sammenfaller med Kulturrådets ansvarsområder, og tar for seg musikk, litteratur, scenekunst, visuell kunst, museum og kulturarv, film og TV og dataspill.

Flere av kildene som kapittelet baserer seg på, er oppdragsforskning som kombinerer kvalitative og kvantitative data, for eksempel spørreundersøkelser, økonomiske registerdata, intervjuer, dokumentstudier og casestudier. Eksempler på slike studier er Berge m.fl. (2021), Gaustad m.fl. (2020), Gran m.fl. (2020), Grünfeld m.fl. (2020) og Elstad m.fl. (2020). Videre bygger blant annet Berge m.fl. (2021), Grünfeld m.fl. (2020) og konsulentfirmaet EY (2021) på undersøkelser som er utført på tvers av kunst- og kulturfelt, noe som gjør det mulig å sammenligne konsekvensene av pandemien mellom felt. At det også er avdekket flere kilder fra ulike land, både i Norden og EU, i tillegg til land utenfor EU som for eksempel USA og Australia, gir gode muligheter for å sammenligne funn på tvers av landegrensene. Disse kildene gir ikke en endelig konklusjon på hvor store de økonomiske konsekvensene av pandemien har vært for kultursektoren, men de gir en foreløpig indikasjon på omfanget.

Det har blitt gjennomført undersøkelser om økonomiske konsekvenser av koronapandemien for kultursektoren gjennom hele pandemiforløpet, noe som gir gode muligheter for å vurdere hvordan aktørenes økonomi ble påvirket både i starten av pandemien og etter hvert som de strengeste tiltakene ble opphevet og Norge gikk mot gjenåpning.

Kunnskapsoppsummeringen viser at det er lite grunnlag for å trekke konklusjoner om langtidseffekter av pandemien. Dette er det sannsynligvis for tidlig å si noe om. Videre er store deler av kunnskapsgrunnlaget basert på rapporter eller medlemsundersøkelser fra bransjeorganisasjoner. Bransjeorganisasjonene sitter tettest på dem av deres medlemmer som ble rammet av koronapandemien, og gir dermed verdifull innsikt i konsekvensene innenfor enkelte bransjer. Flere av de internasjonale bransjeorganisasjonenes medlemsundersøkelser har store respondentutvalg, blant annet CISAC (2021), European Writers' Council (2021) og ICOM (2021), og kan sies å være representative og generaliserbare for sine bransjer. Likevel er det flere kilder fra de norske bransjeorganisasjonene med svært få respondenter. I tillegg kjennetegnes alle kildene fra bransjeorganisasjonene av at det sjeldent reflekteres over begrensninger ved eget metodisk design eller hvilke konklusjoner man kan trekke i disse kildene.

Kunnskapsoppsummeringen viser at det per i dag er svært lite kunnskap om konsekvensene av pandemien i ulike regioner i Norge. Dette kan beskrives som

et kunnskapshull som det vil være interessant å kartlegge i fremtiden, ettersom smittesituasjonen i de ulike delene av landet har vært forskjellig. Vi vet for eksempel at Oslo har vært preget av strengere restriksjoner enn andre deler av landet.

Overordnet om økonomiske konsekvenser

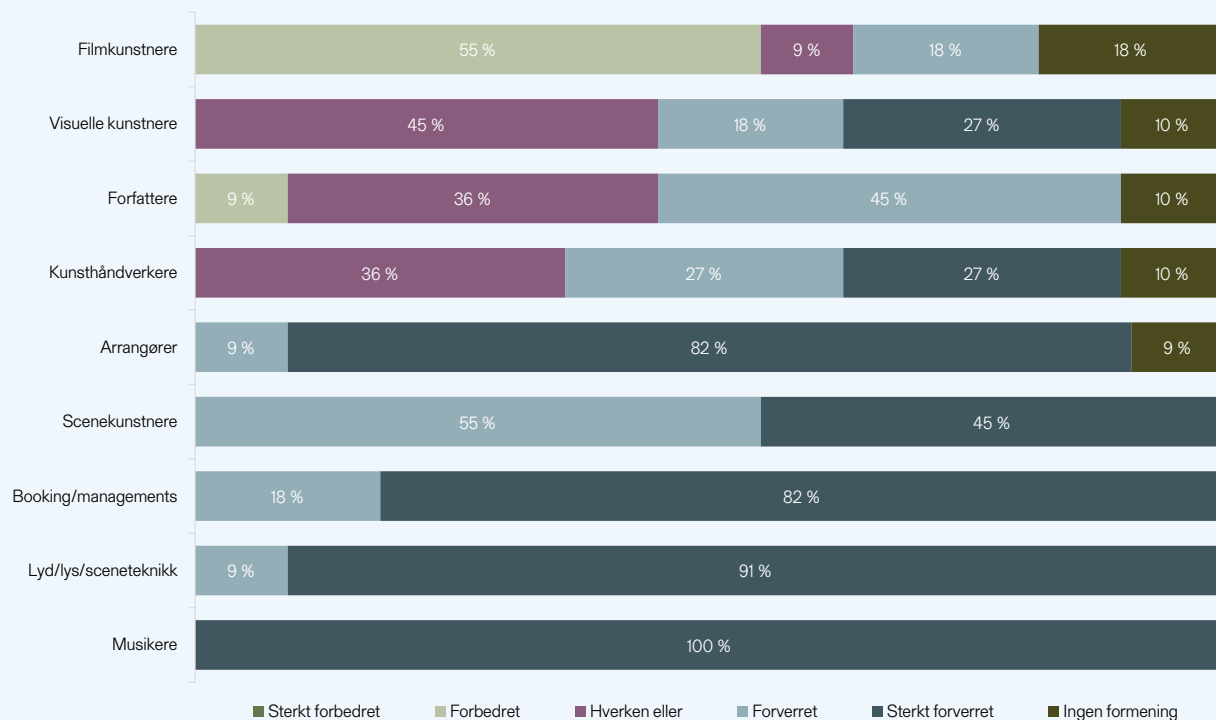
Kulturrådet har fått gjennomført en rekke rapporter om konsekvensene koronapandemien har hatt for økonomien til aktørene i kultursektoren². Ettersom Kulturrådet har god kjennskap til disse rapportene, har vi valgt å fokusere mindre på disse i oppsummeringen av funn fra litteraturstudien, selv om de nevnes. Kort oppsummert kan det nevnes at disse kildene samlet sett peker på at kultursektoren er blant næringene som ble hardest rammet av de innskrenkende tiltakene. Det anslås at om lag 32 % av kultursektorens inntekter har falt bort i 2020, og at inntektstapet har vært klart størst innen musikk, deretter fulgt av visuell kunst og scenekunst (Grünfeld m.fl. 2020).

Dette støttes av andre studier. Berge m.fl. (2021) kartlegger pandemiens effekter på kultursektoren på tvers av de nordiske landene. De finner at kultursektoren er blant de hardest rammede samfunnssektorene, også på et nordisk nivå. Dette gjelder særlig de delene av kulturlivet som baserer seg på et fysisk publikum, og som rammer tilbud som konserter, forestillinger og utstillinger. Selv om smitteverntiltakene har blitt praktisert noe ulikt i de nordiske landene, finner ikke forfatterne noe som tyder på systematiske forskjeller i hvordan de ulike landenes kultursektorer har blitt rammet (Berge m.fl. 2021).

Berge mfl. (2021) har gjennomført en spørreundersøkelse av hvordan pandemien har påvirket inntektssituasjonen til ulike kunstnergrupper og bransjeaktører i respondentenes hjemland. De understreker at det er nærmest umulig å trekke sikre slutninger ut av resultatet, men at det gir en indikasjon på hvem som er rammet hardest. Se eksempelvis figur 2 fra Berge m.fl. (2021).

2 Rapportene som Kulturrådet har bestilt, er Grünfeld mfl. (2020). Kultursektorens økonomi i Norge; Grünfeld mfl. (2020). Koronakrisen og kultursektoren Endringer i aktivitet i mars og april 2020; Grünfeld, L. (2020). Vurdering av tiltak for kulturnæringen under koronakrisen; Westberg mfl. (2020). Koronakrisens virkninger på kultursektoren: Resultater fra en spørreundersøkelse,

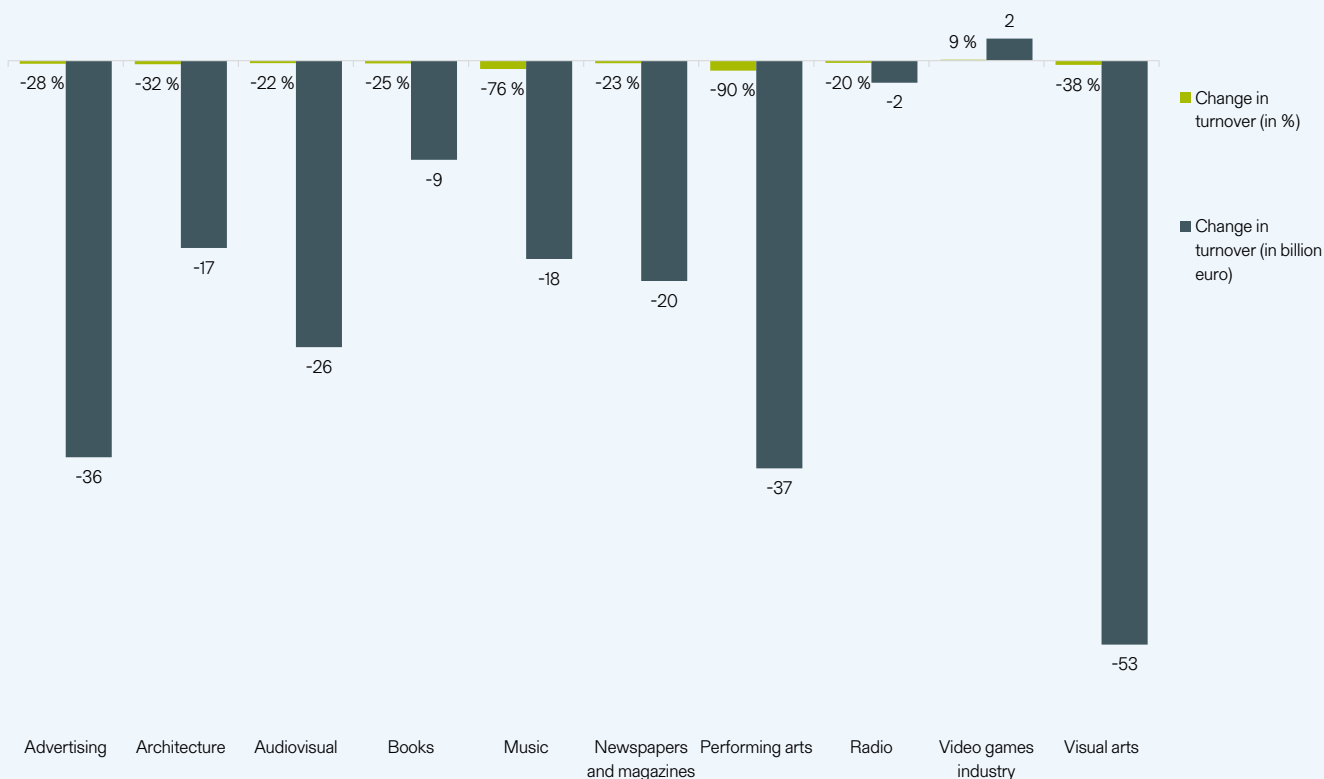
» Figur 2 – Resultat fra surveyen til nøkkelinformanter i kulturforvaltningen, kunstnerorganisasjoner og fagforeninger i de nordiske landene. Hvordan har koronapandemien påvirket inntektssituasjonen til ulike kunstnergrupper og bransjeaktører? (Berge m.fl. 2021)

Inntektssituasjonen vurderes som forverret eller sterkt forverret for alle kulturarbeidere, med unntak for forfattere og visuelle kunstnere som er noe mindre påvirket. For store grupper i kultursektoren er inntektene mer enn halvert. Mange kulturarbeidere opplever samtidig stor og økt usikkerhet om den fremtidige arbeids- og inntektssituasjonen (Berge m.fl. 2021). Enkelte undersøkelser viser også at en andel av kulturarbeidere vurderer å skifte yrke, se kapittel 4.1.

Parallelt med det generelle bildet av sterk negativ påvirkning har også enkelte aktører opplevd en økonomisk opptur og nye inntjeningsmuligheter. Dette gjelder internasjonale plattformer for strømming av film, TV og musikk og digitale bokhandlere (Berge m.fl. 2021).

Samtidig som Berge m.fl. (2020) fremhever begrensningene ved egne funn, underbygges de av andre undersøkelser. EY (2021) sin rapport om konsekvenser av pandemien og gjenoppbygging av kultursektoren på oppdrag for The European Grouping of Societies of Authors and Composers (GESAC) finner samme overordnet bilde. Deres estimater sier også at musikk og scenekunst er de delene av sektoren som er hardest rammet, se figur 3.

» Figur 3 – Resultatet fra analyse av statistikk om kultursektorens inntekter. (EY 2021)¹

1 Kilder: Eurostat; GESAC; professional organizations; Oxford Economics; EY modeling and analysis 2020

EY (2021) understreker at det digitale tilbudet ikke har kompensert for inntektsfallet fra fysiske salgskanaler. Det overordnede bildet, selv om musikk og scenekunst skiller seg ut, kan være at ulike deler av næringskjeden innenfor de øvrige kulturbransjene har opplevd store konsekvenser, som skjules av for eksempel internasjonale digitale strømmeplattformer (Berge m.fl. 2021).

Langsiktige økonomiske konsekvenser

Berge m.fl. (2021) rapporterer om en vesentlig økning i den generelle arbeidsledigheten på mellom 23 og 69 % mellom april 2019 og april 2020 i nordiske landene. Rapporten refererer til flere enkeltstående undersøkelser som også peker på tydelig økt arbeidsledighet innenfor enkelte bransjer, som for eksempel scenekunst. Samtidig sier Berge m.fl. (2021) at de kun har fragmentert informasjon om dette i kontekst av kultursektoren. De støtter seg i stor grad på sysselsettingstall, som har sine svakheter som indikator om den reelle effekten av pandemien for kultursektoren. Dette er fordi sektoren har mange selvstendig næringsdrivende og en vesentlig gruppe ansatte i statsstøttede institusjoner (Berge m.fl. 2021).

OECD (2020) peker på flere langsiktige konsekvenser av koronapandemien på kultursektoren. For det første vil utfordringene med distribusjon og lavere vilje til investeringer kunne påvirke produksjon av kultur og variasjonen i kulturelle produkter over tid. For det andre kan denne utviklingen forsterkes av mindre innenlands og internasjonal reisevirksomhet, lavere kjøpekraft og reduserte muligheter til finansiering av kunst og kultur. Disse utviklingstrekkene vil også i det lengre løp kunne påvirke arbeidsmarkeder i byer og regioner, innovasjonskraft og til syvende og sist også livskvaliteten til borgerne (OECD 2020).

I rapporten fra KEA/Europarådet (KEA 2020) pekes det på langsiktige negative effekter av pandemien på kultursektoren, fordi mange aktører har redusert evne til å bidra økonomisk til sektoren. Samtidig fremhever KEA at ikke alle aktører og bedrifter innenfor kultursektoren er skadelidende under pandemien. Et poeng er at kultursektoren er ulik resten av arbeidslivet fordi den preges av en høy grad av frilansarbeid. Som KEA-rapporten viser til, er andelen selvstendig næringsdrivende («self-employed») i kultursektoren i EU28 på 33 %. I resten av arbeidslivet er den gjennomsnittlige andelen 14 %. Det vil med andre ord si at denne sektoren er særlig utsatt (KEA 2020). Berge m.fl. (2021) argumenterer samtidig med at dette kan gjøre at kunstnere og kulturarbeidere er mer vant til å håndtere risiko og svingninger i inntekt og dermed kanskje bedre forberedt på kriser som ligner koronapandemien.

Kommunesektoren

En arbeidsgruppe nedsatt av Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD 2020) har kartlagt økonomiske konsekvenser av pandemien for kommunesektoren. Samlet sett peker arbeidsgruppen på at de store variasjonene når det gjelder organiseringen av det kommunale kulturtilbudet, samt stort handlingsrom for bruk av virkemidler og tiltak, gjør det krevende å utarbeide anslag for netto merutgifter og inntektsbortfall for alle kommuner basert på innbyggertall (KMD 2020).

Det anslås at mindreinntektene for kommunene knyttet til kultur- og idrettstilbud lå på om lag 0,8 milliarder kroner i 2020 (KMD 2020). Anslagene arbeidsgruppen baserer seg på, er i hovedsak basert på innrapporterte regnskapstall for 2020 fra kommunene og fylkeskommunene. Disse tallene indikerer at det er store variasjoner mellom kommuner, og at enkelte har hatt særlig store tap som følge av koronapandemien. Dette henger trolig sammen med at disse kommunene har ansvaret for driften av store kulturinstitusjoner og/eller idrettsanlegg (KMD 2020). Kommunene har også hatt merutgifter som følge av at aktiviteter har blitt gjennomført i henhold til smittevernbestemmelser, som ikke dekkes av midlertidige tilskuddsordninger til kultursektoren³. KMD (2020) anslår merutgiftene til å være 0,2 milliarder kroner. I denne summen inngår også enkelte tilskudd til kultur- og idrettstilbud og støtte til kommunalteide virksomheter i de tilfellene kommunene har tatt dette med i rapporteringen (KMD 2020).

Delsektorer

I dette delkapittelet vil vi se nærmere på hva kildene sier om hvilke økonomiske konsekvenser koronapandemien har hatt for de ulike delene av kultursektoren.

³ Fra KMD (2020), s.13: «Det har ikke vært mulig for arbeidsgruppen å vurdere hva som er nødvendige merutgifter som følge av pandemien innenfor kultur og idrett.»

Vi har valgt å dele inn i følgende delsektorer: litteratur, scenekunst, visuell kunst, museum og kulturarv, musikk, film, TV og serier og dataspill. Koronapandemien rammet delsektorene på ulike måter. Kunnskapsgrunnlaget peker mot at noen delsektorer ble hardere rammet og opplevde et større inntektsbortfall, mens andre har vært mindre utsatt for de negative konsekvensene av koronapandemien. Her vil forskningsrapportene bli supplert med bransjeorganisasjonenes egne medlemsundersøkelser.

Litteratur

Det statistiske sentralbyrået i Sverige, Statistikmyndigheten SCB, rapporterte desember 2020 omsetningsstatistikk for kulturbransjen. I rapporten fremkommer det at produsenter av kunstneriske, litterære og artistiske verk og individuelle kunstnere, forfattere og journalister opplevde mindre inntektsbortfall sammenlignet med andre deler av sektoren (Berge m.fl. 2021). Guren m.fl. (2020) gjennomførte en litteraturstudie for å kartlegge effekten av pandemien i bokbransjen i USA og fant at salgsinntektene i bokbransjen økte med nesten 20 % i 2020.

Smitteverntiltakene har lagt begrensninger på fysisk boksalg verden over. OECD (2020) anslår at det globale bokforlagsmarkedet forventes å falle fra USD 92,8 milliarder i 2019 til USD 85,9 milliarder i 2020. Økningen i nettsalg, særlig av pedagogisk litteratur som trengs for hjemmeundervisning, har bare delvis kompensert for inntektstapene. Avlysning eller utsettelse av bokmesser har påvirket nye bokutgivelser, noe som har hatt en innvirkning på forfatternes og forlagenes inntekter (OECD 2020).

De vanligste salgskanalene i litteraturbransjen er bokhandel, bokklubb, direkte salg fra forlag og salg til bibliotek. I tillegg er salg av e-bøker et voksende marked og utgjør en stadig større andel av salg av bøker. Opplesninger og festivaler/bokmesser utgjør derimot en liten andel av litteraturbransjens samlede inntekter. Ifølge Grünfeld m.fl. (2020b) er det kun bokhandelen som ble direkte berørt av pandemien. Andre salgskanaler som bokklubb, direktesalg fra forlag og salg til bibliotek var uhindret av smittevernstiltak. Grünfeld m.fl. (2020b) anslår at salgsinntekter fra bokhandel har falt med 30 %. Salg av e-bøker og lydbøker har økt under pandemien, men kompenserer lite for fallet i papirboksaget. Det er registrert få opplesninger og festivaler/bokmesser i mars og april 2020, og selv om inntektene fra dette markedet utgjør en liten andel av bokbransjens samlede inntekt, er de viktige for lansering og markedsføring av bøker. De indirekte effektene av avlysninger av denne typen aktivitet kan være betydelig større for bransjen enn det konkrete inntektstapet av avlyste arrangementer (Grünfeld m.fl. 2020b).

Samlet sett indikerer dette at litteraturbransjen er en av de delsektorene der konsekvensene av pandemien ser ut til å ha vært mindre dramatiske. Dette bekreftes av de brede studiene av kultursektoren gjennomført av Berge m.fl. (2021) og EY (2021).

Scenekunst

Gjennom en rapport om norske lyd- og lysteknikeres arbeidsvilkår (Nordgård og Flemmen 2020) melder en stor andel av de spurte at krisen har store økonomiske

konsekvenser (82 % er helt eller delvis enige), og at krisen vil føre til store endringer i bransjen de er tilknyttet (92 % som er helt eller delvis enige)⁴. Rapporten baserer seg på to spørreundersøkelser gjennomført blant profesjonelle lyd- og lystekniker i henholdsvis mai/juni og september 2020. Den første undersøkelsen ønsket å gi et bilde av sektoren før pandemien så vel som informasjon om dagens situasjon. I den andre ble enkelte spørsmål fulgt opp for å avdekke eventuelle endringer. Begge gjelder primært respondentenes tanker om fremtiden og forventninger om videre arbeid i sektoren.

Undersøkelsene ble gjennomført i 2020, før vaksiner var tilgjengelige, og på en tid da det fortsatt var stor usikkerhet knyttet til krisens varighet. Nordgård og Flemmen inkluderte også påstanden «når koronakrisen er over, vil bransjen returnere til det den var før krisen». 57 % sier seg uenige i påstanden, mens kun 4 % er helt enig. Det er med andre ord et fåtall av respondentene som tror at ting vil bli som før (Nordgård og Flemmen 2020).

Rambøll har vært i kontakt med Norske Dansekunstnere og Danseinformasjonen, som arbeider med en undersøkelse om økonomien til dansekunstnere i 2020 under første fase av koronapandemien. Undersøkelsen er så langt ikke publisert og kan derfor ikke vurderes i henhold til kvalitet eller validitet. Ifølge Danseinformasjonen er bakgrunnen for undersøkelsen at en tidligere undersøkelse som ble gjennomført i 2020, ikke skilte mellom dansekunstnere og skuespillere, men brukte scenekunst som fellesbetegnelse. De hevder at selv om dansekunstnere kommer dårlig ut i levekårsundersøkelser generelt, er deres reelle gjennomsnittlige lønnsinntekt lavere, fordi dansekunstnere lignes sammen med skuespillere, som har høyere inntekt.

Visuell kunst

Norske Billedkunstnere (2021) gjennomførte i mai 2021 en spørreundersøkelse blant sine medlemmer⁵. Respondentene rapporterer om økonomiske og faglige konsekvenser av koronapandemien. Undersøkelsen finner at 77 % av respondentene har opplevd økonomiske tap. Over halvparten (59 %) av respondentene har hatt et tap på 0–100 000 kroner, mens 22,6 % av respondentene rapporterer 0 kroner i tap. Organisasjonen gjennomførte også en undersøkelse i 2020, som estimerer direkte tap i perioden 1. mars–1. mai til 42 millioner, basert på antall respondenter med avlyst/ utsatt aktivitet Norske Billedkunstnere (2020).

De økonomiske tapene oppgis å være knyttet til redusert salg av kunstverk og annen inntekt knyttet til utstillingsvirksomhet ifølge respondentene. Også reduksjon av internasjonal aktivitet har ført til redusert inntekt, uten at respondentene gir et tallfestet anslag (Norske Billedkunstnere 2021).

Selv om 41 % rapporterer om redusert salg, er det likevel en større andel, 33 %, som oppgir uendret salg, og 11 % som rapporterer økt salg. Norske Billedkunstnere mener dette er positive signaler, ett år etter pandemiens start, men argumenterer for at dette samtidig viser at rene salgsinntekter for en større gruppe ikke utgjør hoveddelen av kunstnerisk inntekt (Norske Billedkunstnere 2021).

⁴ Til sammenligning tror nærmest ingen forfattere (1 %) at krisen vil føre til store endringer i bransjen.

⁵ Totalt har undersøkelsen 656 respondenter og en svarprosent på 24,5.

Norske Billedkunstnere (2021) finner også at kompensasjonsordningene for selvstendig næringsdrivende og frilansere har truffet dårlig for denne gruppen – kun 12 % oppgir å ha fått kompensasjon. I tillegg oppgir kun 11,5 % å ha benyttet seg av offentlige støtteordninger som dagpenger og/eller sosialstønad. Norske Billedkunstnere (2021) fremhever at deres kunstnere er særlig sårbare for og påvirket av eksterne hendelser og avgjørelser, på grunn av deres ulike økonomiske inntjeningskilder – den såkalte lappeteppeøkonomien.

Medlemsundersøkelse fra Bransjeforeningen for sceneteknisk produksjon (BFSP 2021) rapporterer om at leverandørens ordreserver i tredje kvartal 2021 i gjennomsnitt er 55 % sammenlignet med et normalt driftsår. Videre svarer medlemmene i BFSP (2021b) at støtten fra Nærings- og fiskeridepartementet (NFD) i januar og februar 2021 i gjennomsnitt vil utgjøre 43 % av leverandørens faste kostnader. Spørreundersøkelsen har likevel svært lav kvalitet og oppgir verken antall respondenter eller svarprosent. Det er dermed ikke grunnlag for å trekke slutninger basert på tall fra BFSP (2021, 2021b).

I Norske Kunsthåndverkeres medlemsundersøkelse svarer 61 % at de har fått avlyst eller utsatt utstillinger. 37 % oppgir at utstillinger har blitt avlyst første halvår 2020 (Krogh 2020). Det som rammer hardest, er avlyste formidlings- og undervisningsoppdrag. For oppdrag innen kunst i offentlig rom eller andre konsulentoppdrag opplever respondentene at det hovedsakelig er utsettelse og færre avlysninger (Krogh 2020).

Norske Kunsthåndverkere argumenterer også for at kompensasjonsordningene treffer dårlig. Undersøkelsen viser at om lag en tredjedel av dem som har søkt på Navs kompensasjonsordning for selvstendig næringsdrivende, har fått avslag. Videre svarer 34 % at variasjon i inntekt gjør at ingen av kompensasjonsordningene treffer deres praksis (Krogh 2020)⁶.

Museum og kulturarv

Alle museer ble stengt som følge av koronapandemien, men åpnet gradvis opp igjen på senvåren 2020. Museenes inntektstap er hovedsakelig knyttet til billettinntekter, inntekter fra kafeer og museumsbutikker o.l. og andre egeninntekter. Private museer er hardest rammet av koronarestriksjonene, mens museer med høy offentlig støtteandel har klart seg relativt bra gjennom krisen (Grünfeld m.fl. 2020; Network of European Museum Organisations 2020). Menon Economics anslår det samlede inntektsbortfallet i denne bransjen i Norge til 25 % (Grünfeld m.fl. 2020).

Dette understøttes av Norges Museumsforbund (2021) sin egen undersøkelse. De finner en nedgang i besøk fra 2019 til 2020 på 53,15 %, selv om seks museer har hatt økning i besøkstallet i samme periode. Totalt svarer 36,7 % at nedstengningen påvirker økonomien i noen grad (Norges Museumsforbund 2021).

Det europeiske Network of European Museum Organisations (2020) finner også i sin spørreundersøkelse at de økonomiske konsekvensene for bransjen har vært størst for det store antallet «løsarbeidere» og frilansere som har sett sine museumsrelaterte inntekter forsvinne. Videre argumenterer de for at museumsbransjen er tettere knyttet

⁶ 31 % svarer at en inntektsberegning basert på et gjennomsnitt av tre år faktisk ville gi dem en bedre uttelling. (Krogh 2020).

til internasjonal turisme enn andre deler av sektoren. Derfor kan det ha betydning for den langsiktige økonomien til museene dersom pandemien endrer på våre fremtidige reisevaner (Network of European Museum Organisations 2020).

Flere rapporter beskriver også at museer har økt sitt digitale tilbud, som digitale omvisninger, utstillinger og sosiale medier, for å kompensere for tapte inntekter (Norges Museumsforbund 2021; Network of European Museum Organisations 2020; Burke mfl. 2020). Om dette kan være starten på en større satsning på digitalt tilbud i museer, drøftes i kapittel 6.

Musikk

For å forstå det fulle omfanget koronapandemien hadde på musikkbransjen, er det nødvendig å få oversikt over aktørene som inngår i næringskjeden. Konserter og festivaler utgjør over halvparten av omsetningen i musikkbransjen (Gran m.fl. 2020). Det er også dette markedet som ble hardest rammet av pandemien. Publikum betaler nødvendigvis for å se artister opptre på scenen, men artistene er ofte avhengige av innleide musikere, komponister, lyd- og lystemikere, produksjon, markedsførere, managere, arrangører og bookingbyråer (Gran m.fl. 2020). I tillegg har man andre deler av bransjen som innspilt musikk, forlagsvirksomhet, musikkundervisning, studioer, preproduksjonslokaler, medier og ulike typer underleverandører som også ble rammet av pandemien (Gran m.fl. 2020).

Noe av det første myndighetene gjorde for å få kontroll over smittespredningen, var å iverksette forbud mot fysiske samlinger. Dette hadde umiddelbare konsekvenser for den delen av musikkbransjen som baserer seg på fysisk publikum, men også for aktører som er mer indirekte involvert i livearrangementer. Arrangementer og konserter ble avlyst, og for mange har avlysningene hatt påvirkning på oppdrag ut hele 2020. I en undersøkelse gjennomført av Gran m.fl. (2020) oppga 84 % at de har opplevd avlysninger, og ytterligere 69 % utsettelse av oppdrag. På selskapsnivå oppga 88 % at de mistet oppdrag som skulle vært gjennomført etter 12. mars 2020. Avbestillingene er ikke begrenset til Norge, og mange oppga at de har fått avlyst oppdrag både i Norden, Europa og utenfor Europa (Gran m.fl. 2020b). Virkningene av de innskrenkende tiltakene har vært like store i land utenfor Norden som i Norge. I Frankrike har Nasjonalt Senter for Musikk estimert tapene som følger av publikumsbegrensninger til mellom 1,7 og 2 milliarder euro (KEA 2020). OECD (2020) anslår at det vil ta tid før inntektsnivåene fra konserter er tilbake på nivå fra tiden før koronautbruddet.

Reiserestriksjoner påvirker også andre yrker som er mer indirekte knyttet til konsertvirksomhet, som for eksempel lys- og lydteknikere, vedlikehold og sikkerhet, promotører, ledere og agenter som koordinerer konserter, turer og billettsalg (OECD 2020). Videre betyr kanselleringen av musikkfestivaler reduserte investeringer i fremtidig produksjon, fordi festivaler ofte fungerer som plattformer for musikere for å inngå avtaler for påfølgende år (OECD 2020). Kanselleringen av liveopptredener representerer også et tap for byer, ettersom de drar nytte av all indirekte økonomisk aktivitet som følger fra livemusikksektoren, og ofte bruker store livemusikkbegivenheter for generell promotering og markedsføring av regionen/byen begivenheten finner sted i (OECD 2020).

Pandemien førte til massive permitteringer i de fleste sektorer, men dette er ikke like synlig i musikkbransjen som i andre deler i økonomien. Dette kan forklarer Elstad m.fl. (2020) med at kunst- og kultursektoren generelt er preget av ulike tilknytningsformer til arbeidslivet. Gran m.fl. (2020) peker på at det på individnivå var få som oppga at de har blitt permittert som følge av pandemien. Når man derimot ser på permitteringer på selskapsnivå, oppga hvert fjerde selskap i musikkbransjen at de har måttet permittere ansatte. Ytterligere 6 % av selskapene oppga at de har planer om å permittere på et senere tidspunkt (Gran m.fl. 2020).

Norsk musikkråd (2020) gjennomførte en undersøkelse blant sine medlemslag i perioden mars–desember 2020. Undersøkelsen finner at konsekvensene av begrensninger på publikum på konserter ikke har slått skjevt ut blant medlemslagene. Omtrent like mange svarer at begrensningen har påvirket dem i svært liten grad (23,3 %) som i svært stor grad (23,8 %). Dette skyldes variasjon i hvor stort publikumsoppmøte hvert medlemslag rapporterer å ha på sine konserter til vanlig (Norsk musikkråd 2020).

Film og TV

Det finnes få kilder som går i dybden på konsekvensene av pandemien for film og TV i Norge. En av de mest omfattende kildene vi har, er en rapport fra BI Centre for Creative Industries på oppdrag fra Nordisk Film & TV Fond som tar for seg konsekvenser pandemien har hatt for film-, TV- og spillbransjen (Gaustad m.fl. 2020). Rapporten gjennomfører en nullpunktsmåling av økonomien i film- og dataspillbransjene forut for koronakrisen. Basert på dette har Gaustad m.fl. (2020) analysert de økonomiske virkningene av krisen på både film- og spillbransjen, supplert med en egen vurdering av konsekvensene for produsentselskapene og distributørene gjennom en spørreundersøkelse.

Gaustad m.fl. (2020) finner at film- og TV-bransjen samlet sett er blitt kraftig påvirket av de innskrenkende tiltakene. Samtidig ser vi at det er noe variasjon mellom de ulike aktørene i bransjen. Ifølge Gaustad m.fl. (2020) har reklamefilmprodusentene i mindre grad opplevd inntektstap, mens produsentene av dokumentarfilm har blitt påvirket i vesentlig større grad. Om lag en tredjedel av respondentene i spørreundersøkelsen oppga at de opplevde inntektstap både for ferdigstilte og ikke-ferdigstilte produksjoner (Gaustad m.fl. 2020). Funn fra spørreundersøkelsen viser også at produsenter av dokumentarfilm skiller seg ut ved at 60 % av respondentene oppgir at de opplevde tap for begge kategorier, mens om lag en tredjedel av produsentene for spillefilm og TV oppgir det samme (Gaustad m.fl. 2020).

Når det gjelder filmdistributørene, viser Gaustad m.fl. (2020) at inntektene hovedsakelig kommer fra kinomarkedet og hjemmevideomarkedet, hvorav kinomarkedet utgjør hoveddelen. Filmdistributørene ble derfor hardt rammet av koronapandemien da kinoene over hele landet stengte ned (Gaustad m.fl. 2020). Ifølge Nordisk Film & TV Fond var det i 2020 4,8 millioner som besøkte kinoer, mens det i 2019 var 11,2 millioner registrerte kinobesøk⁷. Samtidig førte koronapandemien til mindre konkurranse fra utenlandske filmprodusenter og med det muligheter for norske filmer til å oppnå gode besøkstall i forhold til kinokapasiteten. I hvilken grad norske produksjoner har klart å utnytte denne muligheten, har vært varierende (Gaustad m.fl. 2020).

7 Nordisk Film & TV Fond (2020). Nordisk Film & TV Fond årsrapport 2020.

Ifølge OECD (2020) har det finansielle tapet økt gjennom hele pandemiens forløp. I midten av mars 2020 var det globale tapet i billettinntekter rundt 5 milliarder USD. Etter hvert som viruset spredte seg, vokste estimatet og nådde 17 milliarder USD innen utgangen av mai samme år. I august 2020 var nedgangen i inntekter på 75,9 % sammenlignet med 2019 (OECD 2020).

(Gaustad m.fl. 2020) finner at pandemien påvirket «kinovinduet» i filmbransjen. Kinovinduet er begrepet som brukes for å forklare tidsperioden hvor kinoene har eksklusive visningsrettigheter for nye filmer. De økonomiske konsekvensene av pandemien ble videre forsterket av at filmene som gikk på kino i mars da pandemien inntraff, mistet siste deler av dette vinduet med tilhørende inntekter. Siden lanseringskostnadene i all hovedsak allerede var påløpt og inntektene uteble, resulterte dette i betydelige tap for filmdistributører (Gaustad m.fl. 2020).

Filmdistributørene markedsfører og lisensierer filmer på produsentenes vegne til visningskanalene og publikum. På denne måten forskutteres markedsinntekter til produsentene, og filmdistributørene spiller en viktig rolle i finansieringen av produksjon av spillefilmer (Gaustad m.fl. 2020). En rapport som analyserer trendene i underholdningsbransjen internasjonalt, hevder at filmprodusentene har eksperimentert med alternative distribusjonsmodeller under pandemien (Deloitte 2021). Et eksempel er utgivelse av førstegangsfilmene direkte til strømmevideotjenester, noe som Deloitte (2021) mener har dempet de negative effektene av pandemien for filmprodusentene.

Dette må ses i sammenheng med at noen få aktører opplevde en økonomisk opptur og nye inntjeningsmuligheter. Dette gjelder særlig internasjonale plattformer for strømming av film, TV og musikk, men også digitale bokhandler (Berge m.fl. 2021). Strømmetjenesten Netflix kunngjorde i april 2020 at den fikk 15,77 millioner nye betalte abonnenter globalt, noe som var 7 millioner flere enn forventet (KEA, 2020).

Dataspill

Gaustad m.fl. (2020) er også den mest beste tilgjengelige kilden om konsekvensene av pandemien for spillbransjen i Norge. De anslår spillbransjens inntektsbortfall til å være rundt 20 % i 2020, sammenlignet med en normalsituasjon. Når det gjelder spillprodusentene, handler inntektstapet heller om en strukturell problematikk knyttet til måten bransjen skaffer finansiering og får spill til markedet på, enn et bortfall av inntekter fra sluttkundene, slik situasjonen er for kinofilmene (Gaustad m.fl. 2020).

Som et resultat av at folk flest har brukt betraktelig mer tid hjemme, har salget av dataspill fått et kraftig oppsving. Gaustad m.fl. (2020) påpeker likevel at spillbransjen i Norge er svært beskjeden sammenlignet med bransjen internasjonalt, og også sammenlignet med våre naboland Sverige og Finland. Det er derfor usikkert i hvilken grad de mindre norske spillselskapene tar del i dette oppsvinget i salg av eksisterende produkter (Gaustad m.fl. 2020). Når det er snakk om inntektsbortfall for norske spillprodusenter som et resultat av pandemien, handler det i stor grad om at markeds plassene for finansieringen av utvikling og lansering faller bort (Gaustad m.fl. 2020). Den viktigste markeds plassene er de internasjonale messene, der produsentene knytter kontakter med forlag og distributører for å selge inn spill

som er under utvikling. Disse arenaene har siden mars 2020 uteblitt fullstendig (Gaustad m.fl. 2020). Det har blitt gjennomført virtuelle erstatninger, men de norske respondentene i Gaustad m.fl. (2020) sin undersøkelse oppgir at disse i liten grad å ha fungert til sitt formål, og heller oppleves som en arena hvor de større spillerselskapene kan promotere sine nylanseringer.

Internasjonalt finner også OECD (2020) at spillbransjen har dratt nytte av nedstengning og sosial distansering, noe som har økt etterspørselen etter hjemmeunderholdning. Steam, den største digitale butikken for personlige dataspill, opplevde over 23 millioner spillere pålogget samtidig i løpet av mars 2020, noe som overgikk alle rekorder. Strømmetjenesten Twitch opplevde en økning på 20 % fra 2019, og Microsoft rapporterte en betydelig økning i brukere av Xbox Game Pass-tjenesten mellom mars og april 2020. Det er likevel usikkert om denne trenden vil vedvare etter den langsomme tilbakegangen til det sosiale livet, men krisen har tydeligvis styrket en sektor som allerede før krisen var på en langsiktig vekstbane (OECD 2020). Disse tallene understøttes også av The World Economic Forum, som meldte at inntektene for mange spillerselskaper og plattformer har økt under pandemien⁸, og at den globale spillindustriens inntekter er forventet å nå 165 milliarder dollar, med 2,7 milliarder spillere over hele verden i dag⁹. Koronapandemien ser ut til å ha forsterket spillindustriens allerede sterke posisjon i markedet, i stor grad på grunn av spillindustriens tidlige overgang til digitale plattformer (Guren m.fl. 2021).

8 The World Economic Forum (2020). How COVID-19 is taking gaming and esports to the next level. Hentet fra <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/covid-19-taking-gaming-and-esports-next-level>. Lest: 20. november 2021.

9 The World Economic Forum (2020). The history of the gaming industry in one chart. Hentet fra <https://www.weforum.org/agenda/2020/11/gaming-games-consels-xbox-play-station-fun/>. Lest: 20. november 2021.

Kilder – aktørenes økonomi

Forskning:

- Burke, V., Jørgensen, D. & Jørgensen, F.A. (2020). Museums at Home: Digital Initiatives in Response to COVID-19. Norsk museumstidsskrift 02/2020 (Volum 6). 117-123.
- Guren, C., McIlroy, T. & Sieck, S. (2021). COVID-19 and Book Publishing: Impacts and Insights for 2021. Publishing Research Quarterly, 37(1).
- Jeannotte, M.S. (2021). When the gigs are gone: Valuing arts, culture and media in the COVID-19 pandemic. Social sciences & humanities open.

Oppdragsforskning:

- Berge, O.K., Storm, H.N. & Hylland, O.M. (2021). Covid-19-pandemiens effekter på kultursektoren i de nordiske landene. TF-rapport nr. 617. Telemarksforskning.
- Elstad, B., Jansson, D. & Døving, E. (2020). Umiddelbare konsekvenser av Covid-19 pandemien i Norge. En studie av kulturarbeidere. Oslo Metropolitan University. Nr. 8.
- Gaustad, T., Grünfeld, L., Guldvik, M.K. & Westberg, N.B. (2020). Rapport koronakrisens virkninger på film- og dataspillbransjene. Menon-publikasjon Nr. 100/2020. Menon Economics.
- Gran, A.-B., Kristensen, L.B.K., Molde, A., Hagen, A.N. & Booth, P. (2020). Krise og kreativitet i musikkbransjen – koronapandemien 2020 (No. 1). BI Centre for Creative Industries.
- Gran, A.-B., Booth, P., Ogundipe, A., Vestberg, N.L., Røyseng, S., Hoel, A. S. & Moreno, V. (2020b). Digitale handlingsmønstre i kunst- og museumssektoren – om forbrukere, museumsledere og kunstnere. DnD-rapport nr. 5. BI Centre for Creative Industries.
- Grünfeld, L., Westberg, N.B., Gran, A.-B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M., Erreia, J., Halvorsen, C.A., Booth, P. & Gaustad, T. (2020). Et halvt år med koronakrise i kultursektoren (No. 131/2020). Menon Economics.
- Grünfeld, L., Gran, A.-B., Westberg, N.B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M., Scheffer, M., Gaustad, T. & Booth, P. (2020b). Koronakrisen og kultursektoren (No. 56/2020). Menon Economics.

Utredninger fra internasjonale organer, nasjonale myndigheter eller konsulentmiljøer:

- Deloitte. (2021). 2021 outlook for the US telecommunications, media and entertainment industry. Deloitte Center for Technology, Media & Telecommunications.
- EY. (2021). Rebuilding Europe: The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis.
- KEA. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on the Cultural and Creative Sector. Report for the Council of Europe.

- KMD. (2020). Sluttrapport for 2020 fra arbeidsgruppen som skal kartlegge økonomiske konsekvenser av covid-19- situasjonen for kommunesektoren. Arbeidsgruppe fra KMD, FD, HOD, SD, KD, Kulturdepartementet, Kommunesektoren og KS.
- Nordgård, D. & Flemmen, Ø. (2020). Kartlegging lys- og lydteknikere i Norge – Rammer for opplevelser. Kulturrom.
- OECD. (2020). Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors (B. Morari & K. Maguire, Eds.).

Bransjeorganisasjoner:

- BFSP. (2021). Medlemsundersøkelse, BFSP (april 2021).
- BFSP. (2021b). Medlemsundersøkelse, BFSP (september 2021).
- CISAC (2021). Global collections report 2021.
- European Writers' Council. (2021). The winter of our discontent. On year of crisis. The economic impact of covid-19 on writers and translators in the European book sector 2020–2022.
- ICOM. (2021). Museums, museum professionals and covid-19: Third survey (No. 3).
- Krogh, N. (2020). Markant inntektssvikt, lite kompensasjon. Nettartikkel. Norske kunsthåndverkere.
- Network of European Museum Organisations. (2020). Survey on the impact of the COVID-19 situation on museums in Europe Final Report.
- Norske Billedkunstnere. (2021). Resultat medlemsundersøkelse mai 2021: Økonomiske og faglige konsekvenser av koronapandemien.
- Norske Billedkunstnere. (2020). Medlemsundersøkelse: Koronavirus og økonomiske konsekvenser på kort og lengre sikt.
- Norsk Musikkråd. (2020). Konsekvenser av koronautbruddet for det frivillige musikklivet. Landsomfattende undersøkelse for perioden mars–juni 2020.
- Norges Museumsforbund. (2021). Museene og covid-19.

Kulturproduksjon, tilbud og tilgjengelighet

Dette kapitlet oppsummerer kunnskapen om hvorvidt og eventuelt på hvilken måte pandemien har påvirket produksjonen, tilbudet og tilgjengeligheten av kultur. Som en del av endringer i produksjon undersøkes også hvilke følger pandemien har på rekruttering og jobbskifter i kultursektoren, og om pandemien har ført til nye samarbeidsformer, formater, tematikker eller formidlingsformer. Kapitlet beskriver også hva slags kunnskapsgrunnlag vi har om pandemiens konsekvenser for mangfoldet av kulturtilbud i Norge.

Flere av kildene som kapitlet baserer seg på, er oppdragsforskning som kombinerer kvalitative og kvantitative data, for eksempel spørreundersøkelser, intervjuer, dokumentstudier og casestudier. Eksempler på slike studier er Berge m.fl. (2021), Gaustad m.fl. (2020), Gran m.fl. (2020), Grünfeld m.fl. (2020) og Elstad m.fl. (2020). Resultatene fra disse studiene gir et representativt bilde av konsekvensene av koronapandemien i kunst- og kultursektoren og bidrar dermed til å styrke påliteligheten i kunnskapsgrunnlaget. Videre bygger disse kildene på undersøkelser som er utført på tvers av kunst- og kulturfelt, noe som gjør det mulig å sammenligne konsekvensene av pandemien mellom felt. Dette er også noe Grünfeld m.fl. (2020) reflekterer over i sin studie. Samtidig viser kunnskapsoppsummeringen at vi har få kilder med robust forskningsdesign, noe som medfører at vi ikke har nok kunnskap om enkelte temaer i dette kapitlet.

Et av disse temaene er hvordan pandemien har påvirket produksjon og kulturtilbud innenfor de enkelte bransjene. Særlig innen visuell kunst, scenekunst og litteratur mangler det robust kunnskap. På feltene musikk, museum og film, TV og dataspill er det gjort enkelte solide undersøkelser, men de er få. Bransjeorganisasjonenes egne undersøkelser kan gi supplerende informasjon om tilstand, men har derimot svakere validitet.

En videre utfordring med kunnskapsgrunnlaget er at kun et fåtall av studier viser geografisk fordeling av utvalget, noe som gjør det vanskelig å vurdere hvorvidt undersøkelsen besvares av dem som også ble hardest rammet av pandemien. Vi vet for eksempel at Oslo ble hardere rammet av koronarestriksjoner enn andre deler av landet og var mer eller mindre nedstengt store deler av 2020, noe andre regioner ikke har behøvd i samme grad.

I litteraturstudien har vi ikke identifisert kilder som kartlegger om endringer i kulturtilbud som følge av koronapandemien har påvirket representasjonen av tilbud for hele befolkningen. Dette regnes dermed som et kunnskapshull, og nærmere undersøkelser vil være nødvendig. I kapittel 5 har vi likevel omtalt deltakelse for utvalgte innbyggergrupper, og kapitlet kan fortelle noe om graden av tilrettelegging og tilgjengeliggjøring av tilbud for disse gruppene.

Rekruttering og jobbskifter i kultursektoren som følge av pandemien

Musikcentrum Riks (2020), en svensk organisasjon som arbeider for å styrke frilansmusikere, har gjennomført en undersøkelse blant svenske musikere og artister. Undersøkelsen er publisert september 2020 og ble besvart av 964 artister og musikere i flere ulike musikksjangre innenfor det rytmiske musikkfeltet. I undersøkelsen oppgir 21 % at de har forlatt eller vurderer å forlate bransjen, mens 13 % har byttet eller vurderer å bytte yrke i bransjen (Musikcentrum Riks 2020). Videre oppga 50 % av de spurte at de har fått eller vurderer å skaffe ekstrajobber, noe som fører til en betydelig reduksjon i tilgjengelige ressurser i feltet i fremtiden (Musikcentrum Riks 2020). Opinion gjennomførte i perioden 10.-21. september 2020 en undersøkelse på vegne av TONO (Harboe 2020). Formålet med undersøkelsen var å kartlegge hvordan opphavere eller musikkforlag rammes av pandemien og forbudet mot større konserter. Resultatene fra undersøkelsen viser at 4 av 10 opphavere og artister har vurdert å finne annet arbeid enn å skape musikk (Harboe 2020).

I en spørreundersøkelse gjennomført av Grünfeld m.fl. (2020) var det få som oppga at de vurderer å bytte til en annen bransje. Undersøkelsen ble gjennomført i to omganger, først i mai 2020 og deretter i september 2020. Resultatene viser en svak økning fra undersøkelsen i mai, henholdsvis fra 15 til 17 %. Ifølge Grünfeld m.fl. (2020) er det scenekunstnere som i størst grad vurderer å arbeide med noe annet enn kunst og kultur, noe som sammenfaller med at permitteringsgraden også er høyest i denne gruppen. Andre grupper som i september oppga at de vurderer å bytte til en annen bransje, er musikere (18 %), visuell kunst (14 %), litteratur (15 %) og museum og kulturarv (11 %). Grünfeld mfl. (2020) ser også på bedrifter og organisasjoner innen kunst- og kultur og finner en noe større økning i andelen som oppgir at de vurderer å legge ned eller å legge om driften til en annen bransje innen kunst- og kulturfelt. Andelen har økt fra 5 % i mai til 12 % i september. Aktører innen scenekunst er den gruppen som i størst grad oppgir at de vurderer å bytte til en annen bransje (Grünfeld mfl. 2020).

Når det gjelder kulturarbeidere i sektoren, finner en studie gjennomført av forskere ved OsloMet i tidlig fase av koronapandemien i Norge at det er få tegn til at respondentene i undersøkelsen ønsker å forlate yrket sitt og finne en annen jobb innen kulturfeltet eller andre steder (Elstad m.fl. 2020). Likevel understreker forskerne at tilknytningsform har stor betydning her, og frilansere opplever betydelig større usikkerhet om fremtiden sammenlignet med fast ansatte (Elstad m.fl. 2020). Undersøkelsen ble gjennomført i perioden 17.-24. april 2020 blant Creos medlemmer, og til sammen 1 337 personer svarte på undersøkelsen (Elstad m.fl. 2020).

Forskere ved Universitetet i Agder gjennomførte en undersøkelse om norske lyd- og lysteknikere på oppdrag fra Kulturrom i perioden mai-juni 2020 og en andre runde i september samme år (Nordgård og Flemmen 2020). Forskerne finner at dette er en yrkesgruppe som trives godt i jobben, noe som merkes ved at relativt få av respondentene svarer at de vurderer å slutte i yrket som følger av covid-19. På den

andre siden bemerker Nordgård og Flemmen (2020) at andelen som svarte at de helt eller delvis er enige i at covid-19 vil føre til at de slutter, økte fra 22 % i mai-juni til 37 % i september 2020.

Et annet aspekt i Nordgård og Flemmen (2020) er at halvparten av respondentene svarte ja på spørsmålet om de planlegger å etter- eller videreutdanne seg, noe som kan tyde på at man vurderer det som sannsynlig at man må ha mer/annen utdanning ved et eventuelt bytte av jobb. Samtidig kan det bety at man har vurdert og ønsket å ta videreutdanning lenge, og at koronasituasjon har gjort dette mulig (Nordgård og Flemmen 2020).

Resultatene fra disse undersøkelsene tyder også på at det er noe variasjon mellom delsektorene når det gjelder i hvor stor grad aktørene vurderer å bytte til en annen bransje. Grünfeld m.fl. (2020) og Nordgård og Flemmen (2020) gir indikasjoner på at andelen som vurderer å slutte, har økt noe utover pandemien, men at det fremdeles ikke er nok grunnlag til å si noe sikkert om dette. Elstad m.fl. (2020) argumenterer for at tilknytningsform er sentralt for å forstå forskjeller i konsekvenser av pandemien. Det kan derfor være interessant å analysere om konsekvenser av covid-19-pandemien har gitt utslag i nye eller ulike kombinasjoner av tilknytningsformer i videre studier, hevder Elstad m.fl. (2020).

Pandemien har tvunget frem nye tilbudsformer

Den største endringen av kulturtilbudet var at det ble utviklet flere digitale alternativer, i all hovedsak som erstatning for stengte dører ved fysiske kulturarenaer. (Gran m.fl. 2020; Hagen m.fl. 2020; Hylland 2021; OECD 2020; Puijk mfl. 2021). Ifølge Berge m.fl. (2021) gjelder flyttingen av kulturproduksjon til digitale plattformer i hovedsak scenebasert og stedsbasert kunst, mens andre former for produksjon i stor grad er uberørt av pandemien. Mange kulturarbeidere arbeider på egen hånd og med individuelle prosesser, og dette har de kunnet fortsette med også under pandemien. Kunstproduksjonen til disse gruppene har blitt påvirket i langt mindre grad eller ikke påvirket i det hele tatt (Berge m.fl. 2021). Denne rapporten vil forsøke å redegjøre for kunnskapsgrunnlaget om digitaliseringen av kulturbransjen og digital formidling under kapittel 6. Samtidig viser kunnskapsgrunnlaget at det digitale utgjør en såpass sentral del av konsekvensene for kulturtilbudet generelt at kulturproduksjon og digital formidling ikke vil kunne skilles helt fra hverandre.

Gjennomgående viser kunnskapsgrunnlaget at smitteverntiltakene har gjort det særlig utfordrende å gjennomføre kulturarrangementer som fysisk samler mange mennesker, enten i et lokale eller på et mindre geografisk område. Konserter, forestillinger, museumsutstillinger og kinoforestillinger er eksempler på arrangementer det har vært vanskelig å gjennomføre som tidligere (Berge m.fl. 2021; OECD 2020; Grünfeld 2020; Hagen m.fl. 2020). Hvorvidt arrangementer har kunnet la seg gjennomføre, har vært avhengig av gjeldende regler og restriksjoner for blant annet antallet mennesker som kan samles, og avstand mellom mennesker, og regler har variert for innendørs- og utendørsarrangementer¹⁰. Hvilke regler og restriksjoner som har vært gjeldende, har videre vært avhengig av smittetrykket nasjonalt og lokalt samt gjeldende forskning om covid-19 og smittespredning, som også har vært i

¹⁰ Regjeringen (2021). Tidslinje: Myndighetenes håndtering av koronasituasjonen. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/Koronasituasjonen/tidslinje-koronaviruset/id2692402/>

endring gjennom pandemien¹¹. Under trekkes det frem kilder fra kunnskapsgrunnlaget som sier noe om kulturproduksjon og -tilbud innenfor utvalgte bransjer. Det er likevel tydelig at kunnskapen om endringene som følge av pandemien i de enkelte bransjene varierer, både når det gjelder mengde og kvalitet.

Musikk

Konsekvensene for musikkbransjen har særlig vært at det har blitt vanskelig å gjennomføre konsert- og festivalvirksomhet (Norsk musikkråd 2020; Nordgård og Flemmen 2020). Musikkindustrien i Norge har videre vært preget av innreise- og karantenereregler. Mange norske musikkproduksjoner har måttet utsettes eller avlyses fordi man ikke har fått nøkkelpersonell inn i landet (Norsk teater- og orkesterforening 2021; Nordgård og Flemmen 2020).

Smitteverntiltakene førte også til at fysiske butikker som selger innspilt musikk, måtte stenge eller legges ned, noe som har ført til en nedgang i det fysiske musikksalget. Samtidig har antall abonnementer på strømmetjenester økt, og eksempelvis fikk Spotify 6 millioner nye betalende abonnementer i første kvartal 2020 (OECD 2020). Ifølge OECD (2020) kan disse trendene også resultere i større markedskonsentrasjon, der små musikkelskaper kjøpes av store, mer finansielt solide aktører. Selv når nye artister omgår bransjetradisjoner og går direkte på nett, krever økonomisk levedyktighet ofte markedsføringsstøtte fra et musikkelskap. Dette kan redusere kulturelt mangfold og mulighetene for nye talenter, hevder OECD (2020).

Musikkbransjen har lenge før pandemien måttet tilpasse seg ny teknologi. Pandemien har i hovedsak representert en videreføring av denne digitaliseringstrenden i bransjen, noe som redegjøres videre for i kapittel 6.

Museum og kulturarv

Kulturrådets museums vurderinger for 2020 viser at aktiviteten i museene i Norge har vært høy, til tross for at antall besøkende har gått ned under pandemien. Nye formidlingsmetoder og bruk av utearealer har vært viktige årsaker til dette (Kulturrådet 2021b). Medlemsundersøkelsen til Norges museumsforbund (2021) peker også på det samme. Denne viser spesielt til at det digitale museumstilbudet tilgjengeliggjorde museumsgjenstander for publikum også under nedstengningen. Det samme mønsteret ser man internasjonalt (UNESCO 2021; Network of European Museum Organisations 2020; ICOM 2021). Digital formidling i museumsbransjen redegjøres for i kapittel 6.

Litteratur

Selve aktiviteten lesing er i seg selv koronavennlig, og norske lesere har anvendt smittevernvennlige kanaler for å skaffe seg både fysiske og digitale bøker. Nettsalget av bøker har gått kraftig opp siden nedstengningen i de nordiske landene (Berge m.fl. 2021).

¹¹ FHI (2021). Norsk covid-19-forskning. Hentet fra <https://www.fhi.no/kk/oppsummert-forskning-for-helsetjenesten/norsk-covid-19-forskning/>

Tilbudet av norsk litteraturformidling har gjennomgått betydelige endringer gjennom koronapandemien ifølge Den Norske Forleggerforening. Formidling av litteratur gjennom digitale kanaler har funnet sted jevnlig, og mange forfattere og bibliotek har eksempelvis laget enkeltarrangementer på sosiale medier som Facebook. Litteraturhuset har også tilbudt digital litteraturformidling i ulike formater¹².

Da nedstengningen av samfunnet og bibliotekene var et faktum, snudde norske folkebibliotek seg raskt rundt og tenkte kreativt om bibliotekloven, som forplikter bibliotekene å stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle norske innbyggere¹³. Nettsiden Karanteket samler digitale tilbud fra alle bibliotek i landet. Oversikten over tilbud viser et mangfold av tilgjengelige e-lydbøker, filmer, digitale arrangementer og utvalgte podkaster¹⁴. For lesere som ønsker fysiske bøker, har andre typer av initiativer blitt iverksatt for å formidle litteratur. Et nasjonalt litteraturformidlingsprosjekt i regi av foreningen «!Les», med støtte fra DNB, har eksempelvis omdannet vernede telefonkiosker til lese kiosker tilgjengelige for alle som ønsker å låne bøker¹⁵.

Ifølge en studie gjennomført av Guren m.fl. (2021) har pandemien også hatt en stor innvirkning på forlagene, hvordan de er bemannet, og hvordan personalet utfører arbeidet sitt. Pandemien har vist at forlagene kan holde driften i gang med få ansatte i produksjonslokalene, og at dette kan antyde et permanent skifte i hvordan de organiserer sin produksjon (Guren m.fl. 2021).

Scenekunst

Norsk scenekunst er naturlig nok i stor grad basert på fysisk samling av publikum. I tillegg har mange produksjoner, som i musikkbransjen ovenfor, vært avhengige av kunstnerisk nøkkelpersonale fra utlandet, og de har derfor måttet avlyses som følge av innreise- og karantenereregler ifølge bransjeorganisasjonen Norsk teater- og orkesterforening (2021).

For å kunne opprettholde et tilbud til publikum har scenekunstmiljøet måttet tenke alternativt om tilbud og tilgjengelighet siden Norge stengte ned. Det er derimot svært begrenset kunnskap på dette området. Det finnes eksempler som at teateroppsetninger har blitt gjennomført med få publikummere i salen, strømming av liveoppsetninger i tillegg til at lydteateret ble til i 2020¹⁶. Opplevelsen av slike tilbud, eller endringer i produksjon, er derimot i liten grad kartlagt. Unntaket er en erfaringsrapport gjennomført av Viken Teaterråd (2021) og en kvalitativ studie av fire festivaler under koronapandemien i 2020, gjennomført av Høgskulen i Innlandet (Puijk m.fl. 2020).

Rapporten til Viken Teaterråd (2021) er en kvalitativ undersøkelse av konsekvensene av pandemien for amatørteatergruppene. Rapporten er basert på 17 besvarelser på et åpent spørsmålsskjema om ulike temaer. 15 av 17 svar var fra Viken. Svarene kommer

¹² <https://litteraturhuset.no/digitalt-program/>

¹³ Auduson, R. (2020). Koronaen og bibliotekene: Sviktet bibliotekene? Bok og bibliotek. Hentet fra <https://bokogbibliotek.no/bibliotek/koronaen-og-bibliotekene-sviktet-bibliotekene-1908/>

¹⁴ Karanteket. Digitale bibliotektilbud. Hentet fra <https://karanteket.no/>

¹⁵ Giske, M.E. (2021): Slik ble telefonkioskene lese kiosker. DNB Nyheter. Nettartikkel. Hentet fra <https://www.dnb.no/dnbnyheter/no/samfunn/sparebankstiftelsen-dnb-stotter-samfunnsnyttige-prosjekter>

¹⁶ Selmer-Anderssen, P.C. (2020). Teatrene tapte mot smittevernet, men vant over pandemien. Aftenposten. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/kultur/kommentar/i/X8oVjg/teatrene-tapte-mot-smittevernet-men-vant-over-pandemien>

fra teater, spill, voksenteater, store barne- og ungdomsgrupper, små teatergrupper og revyer (Viken Teaterråd 2021). Rapporten antyder at teatergrupper først og fremst har gjennomgått mindre, midlertidige endringer under koronapandemien. De færreste av amatørteatergruppene i utvalget rapporterer om å ha endret teaterstykke, og flere forestillinger har blitt utsatt. Et fåtall har filmet eller strømmet forestillinger, mens mindre, lukkede arbeidsvisninger har blitt mer vanlig. Respondentene rapporterer om en økning i antall vandreteater, uteteater og oppdelte ensembler sammenlignet med tiden før pandemien (Viken Teaterråd 2021).

Høgskolen i Innlandet har i samarbeid med Telemarksforskning utarbeidet en rapport på oppdrag fra Nynorsk kultursentrum / Litteraturdagene i Vinje. Rapporten gjennomfører en kvalitativ undersøkelse av hvordan fire festivaler har tilpasset sitt tilbud under koronapandemien i 2020, samt en kvantitativ spørreundersøkelse om hvordan deltakere til disse festivalene opplevde tilbudet (Puijk m.fl. 2020). De fire festivalene som er undersøkt, er Amandusfestivalen, Digitale festpel 2020, Peer Gynt-stemnet og Litteraturdagene i Vinje. Rapporten viser at de fire festivalene i større eller mindre grad måtte gjøre endringer i produksjonen for å opprettholde tilbudet i 2020. Eksempelvis valgte en festival å utvide festivalperioden og fortsatte å produsere innhold utover året, mens en annen reduserte antall innsalg, samtidig som nesten alt ble formidlet direkte (Puijk m.fl. 2020).

De fire festivalene benyttet seg av digitale formidlingsformer, men på ulike måter. To av festivalene ble gjennomført heldigitalt, mens de andre to kombinerte fysisk oppmøte med digital formidling (Puijk m.fl. 2020). Studien viser først og fremst at langt færre deltok på festivalen når formatet var digitalt, og at man oppfatter det digitale formatet som et alternativ til det fysiske i en spesiell tid, ikke som et fremtidig substitutt (Puijk m.fl. 2020). Se også kapittel 6 for mer om digital formidling. Puijk m.fl. (2020) viser eksempler på hvordan pandemien har endret produksjon og opplevelsen av festivaltilbudet. Det understrekes derimot at fordi såpass få informanter deltok i undersøkelsen, er det begrenset mulighet for å trekke slutninger utover dette respondentgrunnlaget (Puijk m.fl. 2020).

Foreløpig er det lite forskningslitteratur om nye former for scenekunst som har oppstått under pandemien. I det pågående forskningsprosjektet *Emerging forms of digital theatre during the corona pandemic in Norway*¹⁷, med støtte fra Kulturrådet, undersøker forskere på NTNU nye former for digital scenekunst som har oppstått. Prosjektet vil også se på langtidseffekter i form av hvorvidt nye måter å lage teater på utfordrer tanken om at teater må skje her og nå i samspillet mellom scene og sal. Prosjektet vil i første omgang pågå frem til desember 2021¹⁸.

Visuell kunst

Et annet område vi har lite kunnskap om, er visuell kunst. Det litteraturstudien har avdekket av kilder, er en spørreundersøkelse fra *Norske Billedkunstnere (2021)*¹⁹ om konsekvensene av pandemien for sine medlemmer. Undersøkelsen viser at pandemien har påvirket hvordan kunst selges. For selv om det konstateres en betydelig reduksjon i antall salg gjennom pandemien, er reduksjonen i salg av

¹⁷ <https://www.kulturradet.no/fou/vis-artikkel/-/emerging-forms-of-digital-theatre>

¹⁸ Tiltnes, A.H. (2020). Hvordan påvirker korona scenekunsten? NTNU nyheter. Hentet fra <https://www.ntnu.no/nyheter/hvordan-pavirker-korona-scenekunsten/>

¹⁹ Spørreundersøkelsen har en svarprosent på 24,5 %. Se kapittel 3.4.3 for dypere redegjørelse av metoden i undersøkelsen.

kunstverk lavere enn det Norske Billedkunstnere (2021) hadde forventet. Ifølge Norske Billedkunstnere (2021) ligger forklaringen i at stengte gallerier gjorde at mange måtte tenke alternativt, og at flere har solgt kunst fra eget atelier eller digitale plattformer gjennom pandemien. Dette kan indikere at digitale salgsarenaer har økt tilgjengeligheten for publikum, ifølge Norske Billedkunstnere (2021), men disse funnene kan ikke understøttes av andre kilder.

Film, TV og serier

BI Centre for Creative Industries har gjennomført en studie på oppdrag fra Nordisk Film & TV Fond som tar for seg konsekvenser av pandemien og de restriktive tiltakene som fulgte med, for film- og TV-bransjen i de nordiske landene (Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige) (Gaustad m.fl. 2021). Studien viser at i og med at produksjon i film- og TV-bransjen i stor grad er prosjektbasert, har utsettelse og stans i prosjekter fått store konsekvenser for en rekke aktører i og utenfor produksjonen – med tilknytning til det enkelte prosjektet (Gaustad m.fl. 2020). For filmproduksjon har stengte kinolokaler medført inntektsrisiko i den andre enden av verdikjeden, i tillegg til usikkerhet knyttet til tilgjengeligheten av casting og crew-medlemmer (Gaustad m.fl. 2021). Høy inntektsrisiko grunnet smitteverntiltak har medført en særlig høy risiko for filmproduksjoner som går over lengre tid og med høye budsjetter. Av den grunn har flere store produksjoner blitt kansellert eller utsatt gjennom pandemien (Gaustad m.fl. 2020). Samtidig har fraværet av konkurrerende utenlandsk film, spesielt fra Hollywood, økt mulighetene for inntekt av norske filmer (Gaustad m.fl. 2021).

Høy grad av utenlandsreiser har lenge vært en sentral del av norsk film- og TV-produksjon, men reiserestriksjonene endret dette. I en undersøkelse fra 2021 har eksempelvis 24 % av dramaserieprosjekter og 22 % av dokumentarserier i utvalget droppet å filme internasjonalt²⁰. Å tenke kreativt om produksjon av film og TV innenlands har blitt nøkkelen for mange (Gaustad m.fl. 2021).

Dataspill

Kunnskapsgrunnlaget om konsekvensene for spillbransjen er tynt. Bortsett fra Gaustad m.fl. (2020) sin kartlegging av film- og spillbransjen i Norge er det ikke identifisert kilder som går i dybden på konsekvensene for denne bransjen.

Kartleggingen til Gaustad m.fl. (2020) finner at den norske befolkningen tilbrakte mye tid i eget hjem – og flere har brukt tid på dataspill under pandemien. Antallet aktive daglige brukere av for eksempel iOS Fortnite i Norge mer enn doblet seg i perioden mars–juni 2020²¹. Foreldre til barn og ungdom opp til 18 år rapporterer om en økning i barnas spillfrekvens²². Dette bekrefter en oversikt fra Folkehelseinstituttet som viser at 70 % av gutter og 26 % av jenter har brukt mer tid på dataspill enn de gjorde

20 Det er i den forbindelse viktig å påpeke at nasjonale dramaserier generelt filmer mindre internasjonalt enn eksempelvis film – med et gjennomsnitt på filming i 1,3 land. Hvorvidt prosjektene stoppet å filme internasjonalt i denne undersøkelsen, hang også sammen med hvorvidt de allerede hadde startet filmingen, eller var nær ved å starte den, da pandemien inntraff (Gaustad mfl. 2021, s. 23).

21 Clement, J. (2021). Number of daily active users (DAU) of the iOS Fortnite app after the coronavirus outbreak in Norway from March 1 to June 1, 2020. Statista. Hentet fra <https://www.statista.com/statistics/1121978/daily-active-users-of-the-fortnite-app-during-the-coronavirus-outbreak-in-norway/>

22 Blå Kors (2021). Unges spillvaner 2021 – oppfølgende målgruppeundersøkelse. Hentet fra https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/publication/documents/2021-02/rapport_bla_kors_unges_spillvaner_2021_tilsv_bla_kors_lagt_ut.pdf

før pandemien²³. Lanserte dataspill har av den grunn fått et kraftig oppsving siden nedstengningen (Gaustad m.fl. 2020).

Selv om spillfrekvensen har økt i den norske befolkningen under pandemien, foreligger det et inntektsbortfall hos spillprodusenter. Det henger sammen med bortfall av internasjonale spillmesser for finansiering av utvikling og lansering. Denne markedsplassen har ikke lyktes å bli erstattet av digitale erstatninger, som det i stor grad rapporteres at har blitt promoteringsarenaer for nylanseringer, fremfor messer for kjøp og salg av spill under utvikling (Gaustad m.fl. 2020).

Selv om spillfrekvens i eget hjem har økt, har fysiske datatreff under pandemien vært vanskelig å gjennomføre. Som alternativ har det blitt gjennomført digitale arrangementer. Norges største datatreff, The Gathering, har eksempelvis hatt et eget online event som har vært gratis og åpent for alle. Arrangementer har blant annet omfattet «TG-talks» hvor ulike lag har kunnet møtes, bli kjent og lære av hverandre, konkurranser, strømming med matlaging og underholdning – og Minecraft-spilling²⁴.

Mangfold av kulturtilbud

Å sikre mangfold av kulturtilbud henger slik vi ser det, sammen med en tilrettelegging og tilgjengeliggjøring som bidrar til deltakelse i kulturlivet for hele den norske befolkningen. Det er bred politisk enighet om å legge til rette for et mangfoldig og representativt kulturtilbud for hele befolkningen. Et mangfoldig kulturtilbud er viktig for å ivareta den rollen og funksjonen som kulturen skal ha i samfunnsbyggingen ut fra mer overordnede utviklingstrekk som demografiske endringer, teknologisk utvikling, globalisering og utviklingen i samfunnsøkonomien²⁵.

Et sentralt spørsmål er hvorvidt endringer i kulturtilbud som følge av koronapandemien har påvirket bredden av tilbud. I litteraturstudien har vi ikke identifisert kilder som har studert dette spørsmålet. Dette regnes dermed som et kunnskapshull, og nærmere undersøkelser vil være nødvendig. I kapittel 5 har vi likevel omtalt deltakelse for utvalgte innbyggergrupper, og kapitlet kan dermed si noe om graden av tilrettelegging og tilgjengeliggjøring av tilbud for disse gruppene.

Mangfold av kulturtilbud kan også omhandle graden av mangfold i typen arrangører eller avsendere. En svensk offentlig utredning av konsekvenser av koronapandemien viser at inntektsbortfallet for det offentlige kulturtilbudet ikke har vært like stort som i det private og ideelle kulturtilbudet. Det har i større utstrekning vært mulig å gjennomføre offentlige kulturtilbud digitalt eller på en annen smittevernsikker måte (Myndigheten för Kulturanalys 2021). I gjennomgangen av kilder som omtaler Norge, er ikke dette spørsmålet problematisert eksplisitt, og nærmere undersøkelser er nødvendig for å konstatere om fenomenet er gjeldende for det norske kulturtilbudet, og eventuelt i hele eller deler av kultursektoren.

23 Folkehelseinstituttet (2021). Konsekvenser av covid-19 på barn og unges liv og helse: en hurtigoversikt. Oslo: Folkehelseinstituttet.

24 The Gathering Online (2020). TG20:Online. Nettartikkel. Hentet fra <https://archive.gathering.org/tg20/article/6402/tg20online>

25 Sætrang, S.G., Skutlaberg, L.S. og Ryssevik, J. (2020). Et mangfoldig kunst- og kulturliv. Hva vet vi og hvordan utvikle mer kunnskap? Rapport 3: 2020. Ideas2evidence.

Kilder – kulturproduksjon, tilbud og tilgjengelighet

Forskning:

- Guren, C., McIlroy, T. & Sieck S. (2021). Impacts and Insights for 2021. Publishing Research Quarterly. Volume 37, s. 1-14 (2021).
- Hylland, O.M. (2021). Tales of temporary disruption: Digital adaptations in the first 100 days of the cultural Covid lockdown. Poetics, 4. september 2021.

Oppdragsforskning:

- Berge, O.K., Storm, H.N. & Hylland, M., (2021): Covid-19-pandemiens effekter på kultursektoren i de nordiske landene. TF-rapport nr. 617. Telemarksforskning.
- Elstad, B., Jansson, D. & Døving, E. (2020). Umiddelbare konsekvenser av Covid-19 pandemien i Norge. En studie av kulturarbeidere. 2020: Skriftserien. OsloMet.
- Gaustad, T, Booth, P., Offerdal, E., Svensson, L. E. & Gran, A. (2021). An Assessment of Covid-19's Impact on the Nordic Audiovisual Industry and the Effectiveness of Government and Industry Measures. BI Centre for Creative Industries. Rapport 1/2021.
- Gaustad, T., Grünfeld, L., Guldvik, M.K. & Westberg, N.B. (2020). Rapport koronakrisens virkninger på film- og dataspillbransjene. Menon-publikasjon Nr. 100/2020. Menon Economics.
- Gran, A.-B., mfl. (2020). Krise og kreativitet i musikkbransjen – koronapandemien 2020. Rapport nr. 1. BI Centre for Creative Industries.
- Grünfeld, L., Gran, A., Westberg, N.B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M., Erraia, J., Halvorsen, C.A., Booth, P., Gaustad, T. & Gran, A. (2020). Et halvt år med koronakrise i kultursektoren. Menon Economics.
- Grünfeld, L. (2020). Vurdering av tiltak for kulturnæringen under koronakrisen (No. 83/2020). Menon Economics og BI Centre for Creative Industries.
- Hagen, A.N., Heian, M.T., Jacobsen, R.A. & Kleppe B. (2020). Digital ambivalens. Norsk musikk i internasjonale markeder. TF-rapport nr. 535. Telemarksforskning og Universitet i Oslo.
- Puijk, R., Løkka, N. & Miland, K.P. (2021). Festivalproduksjon og -opplevelse under Covid-19-pandemien (Skriftserien 3). Høgskulen i Innlandet.

Utredninger fra internasjonale organer, nasjonale myndigheter eller konsulentmiljøer:

- Kulturrådet (2021b). Museene i 2020.
- Myndigheten för kulturanalys. (2021). Ett år med pandemin. Konsekvenser och offentliga insatser inom kulturområdet. Rapport 2021/2.
- Nordgård, D. & Flemmen, Ø. (2020). Rammer for opplevelser. Kartlegging lys- og lydteknikere i Norge – Kulturrom.
- OECD. (2020). Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors.

Bransjeorganisasjoner:

- Harboe, M.C. (2020). Påvirkningen av korona for opphavere og musikkforlag. Opinion på vegne av TONO.
- ICOM. (2020). Museums, museum professionals and Covid-19: third survey.
- Musikcentrum Riks. (2020). Skrämmende siffror: Var tredje musiker på väg att lämna yrket.
- Norske Billedkunstnere. (2020). Koronavirus og økonomiske konsekvenser på kort og lengre sikt.
- Norske Billedkunstnere. (2021). Resultat medlemsundersøkelse mai 2021: Økonomiske og faglige konsekvenser av koronapandemien.
- Norges museumsforbund. (2021). Resultat medlemsundersøkelse mai 2021: Økonomiske og faglige konsekvenser av koronapandemien.
- Norsk teater- og orkesterforening. (2021). Innspill til internasjonal strategi.
- Norsk Musikkråd. (2020). Konsekvenser av koronautbruddet for det frivillige musikklivet. Landsomfattende undersøkelse for perioden mars-juni 2020.
- Viken Teaterråd. (2021). Covid-19 undersøkelser av 2020. Rapport om konsekvensene for amatørteatergrupper som følge av covid-19-restriksjonene i 2020. Rapport 1/2021.

Publikum og deltakelse

I dette kapitlet redegjør vi det for kunnskapsgrunnlaget om publikums deltakelse og bruk av kulturtilbudet i Norge under pandemien. Blikket rettes samtidig fremover, og vi redegjør for kunnskapsgrunnlaget om eventuelle endringer i publikumsvaner og deltakelse og hvorvidt endringene forventes å representere varige endringer.

Samlet sett er dette kunnskapsgrunnlaget tynt. Totalt er det kun 11 kilder som det henvises til ved oppsummeringen av funn. Tre av disse (Guren m.fl. 2021, Presti 2021 og Øfsti 2020) er forskningsartikler. De er derimot basert på svært spesifikke problemstillinger som gjør at de ikke bidrar med kunnskap på andre temaer som det mangler kunnskap om i kapitlet. To kilder viser til endringer i publikumsvaner som følge av pandemien (Kulturrådet 2021 og Norsk publikumsutvikling 2021). Disse er henholdsvis gjennomført i samarbeid med og utgitt av Kulturrådet selv. Funnene fra disse kildene er derfor godt kjent for Kulturrådet og vil ikke redegjøres for i detalj.

Det samme gjelder for kunnskapsgrunnlaget om konsekvenser for deltakelse. Svenske myndigheter har drevet relativt aktiv utredningsvirksomhet. Enkelte av disse kildene viser til funn på dette området (Myndigheten för kulturanalys 2021 og SOU 2021:77). Men selv i disse utredningene er kunnskapen begrenset. Det vises til mulige konsekvenser som bør undersøkes videre.

Som for kulturtilbud består også dette kunnskapsgrunnlaget av undersøkelser fra bransjeorganisasjoner. Likevel er det også her et fåtall kilder som beskriver konsekvensene for kulturdeltakelse. Dette suppleres i enkelte tilfeller av beskrivelser som ikke er basert på undersøkelser. Disse er ikke identifisert som en del av litteraturstudien og henvises til i fotnoter. Samlet sett er det tydelig at kunnskapsgrunnlaget om publikum og deltakelse er svært svakt. Dette medfører et behov for å være varsom med å trekke konklusjoner basert på innholdet i kapitlets temaområder. Dette er et kunnskapshull som bør fylles i fremtiden.

Digital kulturbruk vil supplere det analoge

Berge mfl. (2021) sin kartlegging av pandemiens effekter på den nordiske kultursektoren konkluderer med en forventning om at etterspørselen etter kulturprodukter vil holde seg stabil fremover, og at kulturbruksmønsteret i de nordiske landene med tiden vil gjenetablere seg. Samtidig vil den synlige økningen i bruk av digitale kulturtilbud – e-bøker, digitale bokhandler, strømming av film, serier og musikk – kunne holde seg på et høyt nivå også etter pandemien. Dette antas å utfordre for eksempel kinoer og fysiske bokhandler (Guren m.fl. 2021; Øfsti 2020).

Det at publikum har gode erfaringer med digitalt kulturtilbud, er noe som støttes av COVID-19 Monitor, den norske utgaven av en internasjonal spøringsstudie som måler utviklingen av etterspørselen etter teater, konserter og museumsopplevelser under koronapandemien (Norsk publikumsutvikling 2021). I tre omganger er spørreundersøkelsen formidlet til publikummet til 21 deltakende institusjoner fra hele landet. Selv om publikum i økende grad oppgir å venne seg til digital deltakelse, viser den siste rapporten at publikum likevel ser frem til å bruke mer tid og penger på kulturarrangementer når pandemien er over (Norsk publikumsutvikling 2021).

I delrapporten Gjenoppbygging av kultursektoren – delrapport juni 2021 presenterer Kulturrådet funn fra en studie av publikums holdninger til å komme tilbake til det fysiske kulturtilbudet etter at samfunnet er gjenåpnet (Kulturrådet 2021). Studien, som er gjennomført i samarbeid med Norsk publikumsavvikling i mai 2021, viser at de fleste nordmenn – og særlig de unge – er positive til å vende tilbake til fysisk kulturtilbud etter pandemien. Samtidig oppgir mange å ha hatt gode opplevelser med det digitale kulturtilbudet under pandemien, og kun en av fire tror at digitalt kulturtilbud ikke vil spille noen rolle for dem etter pandemien er over (Kulturrådet 2021).

Publikum vil tilbake til fysiske kulturopplevelser

I Gjenoppbygging av kultursektoren – delrapport juni 2021 oppgir flere privatpersoner at hvorvidt de vil komme tilbake til det fysiske kulturtilbudet etter pandemien, avhenger av hvor interessant, bredt og mangfoldig kulturtilbudet vil komme til å være (Kulturrådet 2021). At kulturtilbudet skal oppleves «interessant» for at publikum fysisk skal vende tilbake, støttes i stor grad av en undersøkelse rettet mot kinopublikum fra 2020 (CAPA 2020). I denne undersøkelsen svarer et representativt utvalg av norske innbyggere over 18 år på spørsmål om hvordan de vurderer kinobruk etter pandemien. Overordnet viser undersøkelsen fra CAPA at innbyggere, særlig de unge, savner å gå på kino og er positive til å anvende kinotilbud etter pandemien. Svarene antyder at kinosalene etter hvert vil fylles i like stor grad som de gjorde syv måneder før pandemien brøt ut, samtidig som kinoprogrammet kan ha betydning for hvorvidt – og hvor raskt – kinopublikummet er tilbake (CAPA 2020).

Deltakelse i kulturlivet blant ulike innbyggergrupper

Et sentralt spørsmål i gjennomgangen av litteratur har vært hvorvidt deltakelsen i kulturlivet har vært forskjellig blant ulike innbyggergrupper under pandemien. For dette spørsmålet har vi valgt å trekke frem eldre, personer med funksjonsnedsettelse og personer med minoritetsbakgrunn. Dette kan si oss noe om hvorvidt en eventuell endring i kulturtilbud som følge av koronapandemien har påvirket tilgjengelighet og mulighet for alle til å delta i kulturlivet. Det kan dermed også tydeliggjøre om tiltak bør iverksettes for å sikre like muligheter fremover.

Både nasjonale og internasjonale studier viser at eldre er mer utsatt for covid-19 enn yngre befolkningsgrupper. Det at eldre i mindre grad enn andre aldersgrupper deltar fysisk på kulturaktiviteter, kan dermed vurderes som en naturlig følge av relativt høy risiko for alvorlig sykdomsforløp ved smitte sammenlignet med for andre aldersgrupper. En undersøkelse fra Røde Kors antyder at eldre i Norge har vært mye alene og hatt lite sosial kontakt under pandemien. Flere eldre opplever å ha blitt mer ensomme og fysisk inaktive²⁶.

En internasjonal forskningsartikkel om konsekvenser av covid-19 konkluderer med at digitalt museumstilbud under pandemien ikke har vært tilstrekkelig tilrettelagt for eldre. Forfatteren peker på at tilbudet for denne gruppen bør ha en høy grad av muligheter for interaksjon (Presti 2021). Et forskningsprosjekt ledet av SINTEF

26 Røde Kors. (2021). «Såne små ting som å holde hender, det gjør så mye med hele deg». Eldre menneskers hverdag under koronapandemien. Hentet fra <https://www.rodekors.no/contentassets/803e39b6886f4c76a949be374af06499/eldre-menneskers-hverdag-under-koronapandemien.pdf>

antyder det samme. Dette prosjektet har mer konkret sett på hvordan kulturtilbud kan tilrettelegges for å inkludere eldre med innvandrerbakgrunn i Norge. Prosjektet fant at typen arrangement og personlig kontakt er viktig for inkludering av denne gruppen. Arrangementer der de eldre aktivt involverer seg og føler seg nyttige, fungerer derfor bedre enn passiv deltakelse. Dette kunne være arrangementer som kor eller teatergrupper hvor de eldre også får skapt relasjoner og bygget nettverk²⁷.

Forskningsrapporten ble publisert måneden før nedstengningen i Norge i 2020 og omtaler derfor ikke konsekvenser av koronapandemien. Basert på rapportens konklusjoner er det imidlertid nærliggende å tro at kulturtilbud under pandemien, som i stor grad har foregått digitalt, ikke har truffet godt på denne gruppens behov. Hvorvidt det faktisk har gitt utslag i redusert deltakelse, har vi imidlertid ikke grunnlag til å kunne vurdere.

Når det gjelder personer med minoritetsbakgrunn, er det få undersøkelser som belyser sammenhengen mellom pandemien og deltakelse i kulturtilbud. Undersøkelser av konsekvenser av pandemien for innvandrere generelt omtaler viktigheten av tilpasning av informasjon og tiltak både språklig og kulturelt, slik at denne innbyggergruppen kan ta informerte valg. Dette gjelder også digitale tiltak som fremmer læring²⁸.

I en svensk offentlig utredning (SOU 2021:77) argumenteres det for at en konsekvens av pandemien kan være at forskjeller i deltakelse i kulturlivet mellom innbyggergrupper som nås av offentlig finansierte kulturvirksomheter, og dem som ikke gjør det, forsterkes. Utredningen peker konkret på personer med lavere utdanningsnivå, personer med innvandrerbakgrunn og personer med funksjonsnedsettelse som underrepresenterte i kulturlivet (SOU 2021:77). Offentlig finansierte kulturvirksomheter i Sverige har lenge hatt i oppdrag å arbeide med å sikre bred deltakelse og har derfor jobbet målrettet mot innbyggergrupper som er underrepresenterte i det svenske kulturlivet. Pandemien har imidlertid forvandlet eller utvisket kontaktveiene mellom kulturvirksomheter og disse gruppene (SOU 2021:77).

Mange personer med funksjonsnedsettelse risikerer i likhet med blant annet eldre alvorlig sykdom ved smitte av covid-19. Det er derfor relevant og viktig å vurdere hvorvidt eksisterende undersøkelser kan gi et bilde av pandemiens konsekvenser for deltakelse i kulturlivet fra denne gruppen. I denne sammenhengen er det viktig å erkjenne at «funksjonsnedsettelse» er svært bredt definert. Det er stor variasjon i typer funksjonsnedsettelse med ulik grad av risiko for alvorlig sykdom ved koronasmitte²⁹. Den enkeltes eksponering og deltakelse i kulturaktiviteter vil dermed trolig variere stort blant personer med forskjellige typer av funksjonsnedsettelse. Dette gjelder også spørsmål om barrierer for å delta i kulturliv – uavhengig av pandemien. Barrierer vil være forskjellige og kreve ulike løsninger for ulike typer funksjonsnedsettelse (SOU 2021:77). Vi vil likevel forsøke å trekke noen generelle linjer basert på det tilgjengelige kunnskapsgrunnlaget.

27 Sandsund, M, Midtgård, T.M., Rangul, V. & Haugan, T. (2020). Kulturtilbud for inkludering av eldre med innvandrerbakgrunn. SINTEF. Rapport 17/2020.

28 OECD. (2020). What is the impact of the COVID-19 pandemic on immigrants and their children? Hentet fra <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children-e7cbb7de/>

29 FHIs vurdering av risikogrupper vil være et utgangspunkt for en konkret vurdering av risiko. Hentet fra <https://www.fhi.no/nettpub/coronavirus/befolkningen/risikogrupper/>

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har kartlagt likestillingskonsekvenser av pandemien, deriblant for barn og unge med funksjonsnedsettelse³⁰. Kartleggingen bygger på innspill fra statsforvalterembetene, kommunale råd for personer med funksjonsnedsettelse, brukerorganisasjoner (blant annet Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon), Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming og crisesenterstatistikk. I undersøkelsen rapporteres det om at nedstengning eller reduksjon av ulike dag- og aktivitetstilbud har gjort at barn og unge med funksjonsnedsettelse har vært i mindre fysisk aktivitet og hatt mindre sosial omgang og psykososiale stimuli under pandemien sammenlignet med tiden før³¹.

Funnene støttes av en undersøkelse gjennomført av Unge funksjonshemmede (2020), som finner at 77 % opplever at tilgangen til kultur har vært dårligere med smittebegrensende tiltak. Videre oppgir en av fire unge funksjonshemmede at selv om samfunnet åpner igjen, vil de likevel ikke kunne delta på lik linje med andre i samfunnslivet. Dette følger av at mange tilhører risikogruppen for covid-19 og må isolere seg eller innføre strenge tiltak for å unngå smitte. Flere uttrykker uro for fremtidige smittebølger, og 6 av 10 er ikke trygge på at samfunnet klarer å opprettholde et tilstrekkelig smittevern (Unge funksjonshemmede 2020).

Basert på funn i enkelte brukerundersøkelser kan vi dermed antyde at pandemien har fått konsekvenser for deltakelse i samfunnslivet blant personer med funksjonsnedsettelse. Samtidig har også brukerorganisasjoner uttrykt at digitale kulturtilbud kan bidra til å tilgjengeliggjøre tidligere utilgjengelige tilbud for personer med funksjonsnedsettelse. Pandemiltakene har dermed bidratt positivt på deltakelse³². På en annen side kan digitalt kulturtilbud også utgjøre et hinder for deltakelse for personer med funksjonsnedsettelse – som følge av at flere har lavere digital kompetanse og andre internettvaner enn befolkningen ellers. Det kreves derfor god tilpasning av digitalt tilbud for denne formen for kulturtilbud dersom deltakelse skal sikres (SOU 2021:77; Myndigheten för Kulturanalys 2021; Berge m.fl. 2021). Kunnskapsgrunnlaget er imidlertid ikke godt nok til å konkludere nærmere omkring dette.

30 Bufdir. (2021). Likestillingskonsekvenser av covid-19 og tiltakene mot pandemien. Hentet fra https://www.bufdir.no/aktuelt/temaside_koronavirus/likestillingkorona/

31 Ibid.

32 Kifle, M. & Vanebo, M. Lei av kulturens barrierer. I Klassekampen 28. juni 2021. Hentet fra <https://klassekampen.no/utgave/2021-06-28/lei-av-kulturens-barrierer>

Kilder – publikum og deltakelse

Forskning:

- Guren, C., McIlroy, T. & Sieck, S. (2021). COVID-19 and Book Publishing: Impacts and Insights for 2021. *Publishing Research Quarterly*, 37(1).
- Presti, O.L. (2021). Covid-19 and the cultural life of older people. *Museum Management and Curatorship*. 1-11, 2021.
- Øfsti, M. (2020). Distributor Strategies in the Face of Closed Cinemas: Norwegian Responses to Covid-19. *Baltic Screen Media Review*, 8(1).

Oppdragsforskning:

- Berge, O.K., Storm, H.N. & Hylland, M., (2021): Covid-19-pandemiens effekter på kultursektoren i de nordiske landene

Utredninger fra internasjonale organer, nasjonale myndigheter eller konsulentmiljøer:

- Kulturrådet. (2021). Gjenoppbygging av kultursektoren – delrapport juni 2021. Kulturrådet og Norsk filminstitutt.
- Myndigheten för kulturanalys. (2021). Ett år med pandemin. Konsekvenser och offentliga insatser inom kulturområdet. Rapport 2021/2.
- Norsk publikumsutvikling. (2021). COVID-19 Monitor: Hvordan påvirker koronakrisen publikumsgrunnlagene til institusjonene. Rapport 3 av 3.
- SOU (2021:77). Från kris till kraft – Återstart för kulturen. Kulturdepartementet.

Bransjeorganisasjoner:

- CAPA. (2020). Undersøkelse av kino under koronapandemien.
- Unge funksjonshemmede. (2020). Konsekvenser av nasjonale tiltak mot Covid-19.

Digital formidling

En tydelig konsekvens av pandemien var at fysiske arrangementer eller utsalgssteder måtte holde stengt. For flere deler av kultursektoren ble digital formidling det eneste alternativet. Spørsmålet er om denne digitaliseringen har påvirket kultursektoren i form av utvikling av nye forretningsmodeller og nye arenaer for kulturopplevelser, og om endringene har vært positive eller negative for bransjene i kultursektoren?

I litteraturstudien har vi identifisert 30 kilder som omtaler digital formidling. Disse består for det meste av oppdragsforskning og utredninger gjennomført av uavhengige kunnskapsmiljøer på oppdrag for hovedsakelig norske myndigheter, men går i varierende grad i dybden på dette teamet. Et utslag av dette er at vi har begrenset kunnskap om hvordan økt digitalisering slår ut for ulike deler av næringskjeden i kultursektoren.

Kildene som har digital formidling som sitt hovedtema, er Burke, Jørgensen og Jørgensen (2020), Hylland (2021), Gran m.fl. (2020, 2020b), Hagen m.fl. (2020), Jeannotte (2021) og Puijk m.fl. (2021). Fire av disse kildene er også forskningsartikler. Det gjør at den kunnskapen vi har om digital formidling, er av høy kvalitet.

Kunnskapsgrunnlaget består også av enkelte kilder fra bransjeorganisasjoner som ikke er gjennomført av uavhengige kunnskapsmiljøer. Disse kildene, som undersøkelsene fra bransjeorganisasjonene som European Writers' Council (2021), Norges Museumsforbund 2021 og det internasjonale museumsforbundet ICOM (2020), bidrar til å supplere kunnskapsgrunnlaget ved å gå i dybden på hvordan pandemien har truffet akkurat disse delene av sektoren. Det er derimot ikke avdekket slike undersøkelser for alle bransjene i kultursektoren, noe som gir kunnskapsgrunnlaget mangler. De internasjonale undersøkelsene er basert på et høyt antall respondenter og har en solid analyse av data fra sine spørreundersøkelser, mens Norges Museumsforbund (2021) ikke analyserer i særlig grad, men bare refererer til tallene fra sin undersøkelse.

Et annet aspekt ved kunnskapsgrunnlaget om digital formidling er at kildene ofte baserer seg på tidligere kunnskap om hvordan digitalisering påvirker kultursektoren, for å analysere om pandemien kan ha endret noe. Kildene som gjør denne typen analyse, er Berge m.fl. (2021), Hagen m.fl. (2020), Hylland (2021), Burke, Jørgensen og Jørgensen (2020) og Jeannotte (2021).

Når det ikke er mulig å identifisere langtidseffekter av pandemiens digitale kulturformidling, kan tidligere kunnskap om digitalisering i kulturbransjen gi oss en pekepinn på om pandemien vil forsterke eller endre den pågående utviklingen innen digital kulturformidling.

Pandemien har ikke ført til utvikling av nye digitale forretningsmodeller

Alle kildene i kunnskapsgrunnlaget konkluderer med at det som en konsekvens av pandemien ble utviklet flere digitale kulturtilbud, i all hovedsak som erstatning for

manglende fysiske arenaer. Norge var ikke alene, tendensen gjaldt for hele Norden (Berge m.fl. 2021).

En rekke av kildene peker derimot på at den økte digitale formidlingen også har hatt enkelte utfordringer. Hylland (2021) argumenterer for at den eksplosjonsartede interessen med påfølgende tilbud for særlig digitale konserter i begynnelsen av pandemien dalte ganske raskt. Berge m.fl. (2021) hevder at funn fra deres spørreundersøkelse viser at artistenes inntektsmuligheter etter alt å dømme var sterkt preget av en kollektiv entusiasme for denne typen kulturformidling i krisetid. Alt i alt har ikke digital formidling kompensert for tapte inntekter (Gran m.fl. 2020; OECD 2021; SOU 2021:77; European Writers' Council 2021). Dette skyldes ikke nødvendigvis manglende interesse, men at de teknologiske løsningene for både digital formidling og publikumsbetaling er relativt premature (Gran m.fl. 2020; Hagen m.fl. 2020; Puijk m.fl. 2021). Dette støttes også av bransjeorganisasjonene (European Writers' Council 2021; CISAC 2021; ICOM 2020). European Writers' Council uttrykker det slik:

The digital world was also only partly a way out: the growing desire for e-books and audio books did not compensate for the drop in print sales. Readings or online performances were rarely paid for: there is no concept in the digital world so far to also encourage audiences to pay admission to "virtual gigs"³³.

Selv om pandemien kan ha forsterket en pågående utvikling som følge av digital transformasjon, undersøker Hylland (2021) om pandemien i seg selv har ført til ny innovasjon eller endring av forretningsmodeller. Basert på begrepet disruptiv innovasjon, som er nyskaping som forstyrrer et eksisterende marked ved å gjøre en eksisterende forretningsmodell irrelevant, finner Hylland (2021) ikke tegn på varig disruptiv endring. Digitaliseringen kom som følge av nødvendighet som kultursektoren måtte tilpasse seg over natten, og ikke endrede publikumvaner eller nye effektive produksjonsverktøy, argumenterer Hylland (2021). Hylland (2021) mener derimot at selv om utforskning av digital formidling har vært lærerikt for aktørene i kultursektoren, har kanskje den viktigste erfaringen vært at man har blitt klar over alle kvalitetene ved analog formidling av musikk og scenekunst.

Opplevelsen av digital formidling

En annet spørsmål handler om hvilke opplevelser digital kulturformidling skaper for både kulturprodusentene og kulturbrukerne. Berge m.fl. (2021) finner at ingen av informantene opplever de digitale formidlingsformene som noen fullgod erstatning. De fleste strekker seg kun til å mene at det kan dreie seg om et brukbart tilleggstilbud til de analoge formidlingsformene, som alle med glede ser frem til å gjenoppta. Dette inngår i det Hagen m.fl. (2020) beskriver som musikkbransjens digitale ambivalens.

En studie av Telemarksforskning og Høyskolen i Innlandet gjennomfører en kvalitativ undersøkelse av opplevelsen og produksjonene av et utvalg digitale festivaler i Norge i 2020 (Puijk m.fl. 2021). Studien viser først og fremst at langt færre deltok på festivalen når formatet var digitalt, og at man oppfatter det digitale formatet som

33 George N, Serrano, M.A. & Diocaretz, M. (2021). Press release one year of crisis: the winter of our discontent. European Writers' Council, Nettartikkel. Hentet fra <https://europeanwriterscouncil.eu/press-release-covid19-survey2021/#:~:text=The%20digital%20world%20was%20also,admission%20to%20%E2%80%9Cvirtual%20gigs%E2%80%9D>.

et alternativ til det fysiske i en spesiell tid, ikke som et fremtidig substitutt. Videre trekker Puijk m.fl. (2021) frem at festivalen i seg selv, som et samlingssted eller paraplyarrangement, synes å miste sin betydning når plattformen blir digital. Det blir derimot hvert enkelt arrangement som kommer i fokus.

Puijk m.fl. (2021) fremhever at deres informanter ikke mener at de digitale festivalene kan sammenlignes med de fysiske, og opplever det mest av alt som en TV-sending. Det tas forbehold om at undersøkelsen er basert på en liten informantgruppe, og at konklusjonen først og fremst bør brukes som anslag for hva som kan være relevant å undersøke i fremtidige prosjekter. I den grad studien kan si noe om digitale opplevelser generelt, indikerer den de samme funnene som beskrevet fra Hagen m.fl. (2020) over, at de digitale formidlingsformene ikke oppleves som noen fullgod erstatning.

Norske museer har digitalisert og tilgjengeliggjort sine samlinger, noe vi eksempelvis kan finne på digitaltmuseum.no³⁴. Likevel oppsto det en debatt om manglende digitale tilbud og formidling da pandemien stengte museene første gang våren 2020. En anmeldelse av norske museers digitale kunstutstillinger april 2020 avslutter med: «Her har utvilsomt fremdeles alle norske museer en lang vei å gå»³⁵. Kunnskapsoppsummeringen kan tyde på at museumsbransjen ved utgangen av 2020 har respondert på kritikken. Norges museumsforbund viser til at 94,3 % av medlemmene sine rapporterer å ha økt det digitale tilbudet sitt siden mars 2020. Det digitale tilbudet omfatter digitale omvisninger, utstillinger og sosiale medier, og noen har også utarbeidet apper (Norges Museumsforbund 2021). Det samme mønsteret ser vi i de internasjonale undersøkelsene fra UNESCO (2021) og Network of European Museum Organisations (2020). Sistnevnte finner at fire av fem museer har økt sitt digitale tilbud, og at om lag halvparten har utviklet en eller flere nye tjenester på sine nettsider. Basert på en spørreundersøkelse blant museer internasjonalt gjennomført av det internasjonale museumsforbundet ICOM (2021)³⁶ hevdes det at pandemien har endret museenes oppfatning av det digitale for alltid. Flere institusjoner er nå klar over den grunnleggende betydningen av digitalisering for bevaring og formidling av kultur. Andelen museer som startet eller planla å oppgradere sin digitale infrastruktur og sine digitale ressurser, økte betydelig mellom høsten 2020 og våren 2021 (ICOM 2021).

I en masteroppgave om samme tema drøfter Xu (2021) norske museers erfaring og reaksjon på digitale tilbud under korona. Xu (2021) finner vilje til å utvikle digitale tilbud, men også et tydelig behov for å videreutvikle museumsbransjens forståelse og utgangspunkt for hva digitale kulturtilbud er, vis-a-vis det fysiske besøket. Funnene er basert på intervjuer med et utvalg museumsfaglige ansatte sett opp mot teorier innen den gjeldende forskningslitteraturen (Xu 2021). Studien har likevel et tydelig teoriutforskende forskningsdesign som ikke er egnet for å si noe generelt om norske museer.

Forskerne Burke, Jørgensen og Jørgensen (2020) ved Universitetet i Stavanger har skrevet en artikkel hvor de drøfter sin opplevelse av det digitale tilbudet ved et utvalg

34 Se www.digitaltmuseum.no.

35 Kunstkritiker Mona Pahle Bjerke anmeldte norske museers digitale kunstutstillinger april 2020. Nettartikkel. Hentet fra https://www.nrk.no/anmeldelser/anmeldelse_-norske-museers-digitale-tilbud-under-koronakrisen-1.14996745

36 Undersøkelsen har 840 respondenter, bestående av museer og museumsfaglige personer fordelt på alle fem verdensdeler. ICOM understreker at de likevel ikke har mulighet til å si at undersøkelsens funn er generaliserbare for alle museer i verden.

norske museer og hva det kan bety for det fremtidige museumstilbudet. Forskerne fremhever verdien av det virtuelle museet, ikke som erstatning, men som alternativt supplement til den fysiske opplevelsen. Særlig fremheves det at publikum kan besøke museet uavhengig av tid og sted, noe som (i hvert fall delvis) demokratiserer bruken av samlinger (Burke m.fl. 2020). Dette problematiseres av kilder som peker på et digitalt skille i befolkningen, hvor særlig sårbare digitale grupper, som blant annet eldre, kan ha vanskeligheter med å delta på slike kulturtilbud (Myndigheten för Kulturanalys 2021; Berge m.fl. 2021).

Det krever investering ikke bare av personalets tid, men også av passende finansiering for å utvikle digitale kulturtilbud, understreker Burke m.fl. (2020). De argumenterer også for at museer som før covid-19 hadde investert i digitale løsninger og i tilstedeværelse i sosiale medier, har fått bekreftet verdien av innsatsen (Burke m.fl. 2020). Undersøkelsen om europeiske museer viser også at museene som kunne endre personaloppgaver og/eller legge til ressurser, også var de som økte sine digitale tjenester og observerte en økning i nettbesøk (Network of European Museum Organisations 2020). Det internasjonale museumsforbundet går et steg videre i sin analyse ved å argumentere for at institusjoner som i større grad er avhengige av private givere eller egen inntekt, viste større vilje og evne til å lage nytt digitalt innhold. Videre viser deres undersøkelse at store museer er bedre rustet til å nå publikum digitalt, ettersom det krever tilstrekkelig finansiering og nødvendig kompetanse blant ansatte (ICOM 2020).

Spørsmålet er om digitaliseringen representerer en ny trend med mer digital formidling. Før koronapandemien undersøkte forskerne Gran m.fl. (2020b) om hvorvidt nye digitale tjenester blir en «teaser» og markedsfører for de analoge kulturproduktene og -arenaene, eller om det blir et substitutt for dem. Vi vet allerede at digitalisering har endret og stadig endrer bransjer som musikk og film. For å undersøke det samme fenomenet i museumssektoren har Gran m.fl. (2020b) gjennomført en spørreundersøkelse blant brukere av digitaltmuseum.no. Spørreundersøkelsen er gjennomført både i 2016 og i 2018, noe som styrker validiteten. Det er derimot begrenset mulighet for å generalisere til alle brukere av digitaltmuseum.no på grunn av selvseleksjon av utvalg som gjør det vanskelig å si noe om representativitet (Gran m.fl. 2020b).

Basert på spørsmålet «Jeg får mer lyst til å se museumsgjenstander på museum etter å ha sett gjenstandene på internett» finner Gran m.fl. (2020b) en generell holdningsendring fra 2016 til 2018, der færre brukere er enige i påstanden og flere er nøytrale. Dette mener Gran m.fl. (2020b) svekker argumentet om at de digitale tjenestene/plattformene primært er en teaser for å oppsøke det analoge alternativet – her museet. Når forskerne spør om «Det er tilstrekkelig å se museumsgjenstander på internett», ser de samlet sett den samme tendensen som ved forrige spørsmål: majoriteten er klart uenig i at det er tilstrekkelig å se museumsgjenstander på internett. Likevel er det en liten endring mot at flere er enige i påstanden fra 2016 til 2018 (Gran m.fl. 2020b). I den grad funnene fra Gran m.fl. (2020b) kan si noe generelt om digitale museumstjenester, kan det argumenteres for at økt digitalisering som følger pandemien, ikke nødvendigvis vil endre museumsbransjen radikalt.

Kilder – digital formidling

Forskning:

- Burke, V., Jørgensen, D. & Jørgensen, F.A. (2020). Museums at Home: Digital Initiatives in Response to COVID-19. Norsk Museumstidsskrift, 6(02).
- Hylland, O.M. (2021). Tales of temporary disruption: Digital adaptations in the first 100 days of the cultural Covid lockdown. Poetics, 101602.
- Jeannotte, M.S. (2021). When the gigs are gone: Valuing arts, culture and media in the COVID-19 pandemic. Social sciences & humanities open.

Oppdragsforskning:

- Berge, O.K., Storm, H.N. & Hylland, O.M. (2021). Covid-19-pandemiens effekter på kultursektoren i de nordiske landene. TF-rapport nr. 617. Telemarksforskning.
- Gaustad, T., Grünfeld, L., Guldvik, M.K. & Westberg, N.B. (2020). Rapport koronakrisens virkninger på film- og dataspillbransjene. Menon-publikasjon Nr. 100/2020. Menon Economics.
- Gran, A.-B., Kristensen, L.B.K., Molde, A., Hagen, A.N. & Booth, P. (2020). Krise og kreativitet i musikkbransjen – koronapandemien 2020 (No. 1). BI Centre for Creative Industries.
- Gran, A.-B., Booth, P., Ogundipe, A., Vestberg, N.L., Røyseng, S., Hoel, A.S. & Moreno, V. (2020b). Digitale handlingsmønstre i kunst- og museumssektoren – om forbrukere, museumsledere og kunstnere. DnD-rapport nr. 5. BI Centre for Creative Industries.
- Grünfeld, L., Gran, A., Westberg, N.B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M., Erraia, J., Halvorsen, C.A., Booth, P., Gaustad, T. & Gran, A. (2020). Et halvt år med koronakrise i kultursektoren. Menon Economics.
- Hagen, A.N., Heian, M.T., Jacobsen, R.A. & Kleppe B. (2020). Digital ambivalens. Norsk musikk i internasjonale markeder. TF-rapport nr. 535. Telemarksforskning og Universitet i Oslo.
- Puijk, R., Løkka, N. & Miland, K.P. (2021). Festivalproduksjon og -opplevelse under Covid-19-pandemien (Skriftserien 3). Høgskulen i Innlandet.

Utredninger fra internasjonale organer, nasjonale myndigheter eller konsulentmiljøer:

- Myndigheten för kulturanalys. (2021). Ett år med pandemin – Konsekvenser och offentliga insatser inom kulturområdet. Rapport 2021:2.
- UNESCO. (2021). UNESCO report: museums around the world in the face of COVID-19.
- Xu, Y. (2021). Mobility, digital media, and museums: Norwegian museums in the face of COVID-19 pandemic crisis. Master thesis, University of Oslo.

Bransjeorganisasjoner:

- CISAC. (2020). Global Collections report 2021. Cisac.org.
- European Writers' Council. (2021). The winter of our discontent. On year of crisis. The economic impact of covid-19 on writers and translators in the european book sector 2020-2022.
- ICOM. (2020). Museums, museum professionals and Covid-19: third survey.
- Network of European Museum Organisations. (2020). Survey on the impact of the COVID-19 situation on museums in Europe Final Report.
- Norges Museumsforbund. (2021) Museene og covid-19.

Internasjonale forhold

Konsekvensene av pandemien for kultursektoren i Norge gjenspeiles i stor grad også internasjonalt. Disse fremkommer tematisk i hvert kapittel. I dette kapitlet skal vi fremheve funn som sier noe om hvordan har pandemien påvirket internasjonal kultur, aktivitet og samarbeid mer generelt. Dette inkluderer funn om internasjonal utvikling av kultursektoren, spesielt hvordan internasjonale markeder påvirker norske inntektsmuligheter i utlandet. Kunstnere og kulturelle og kreative fagfolk engasjerer seg i høy grad i aktiviteter på tvers av landegrensene. For mange er dette av flere grunner en nøkkel i karriereutviklingen (f.eks. utdanning, kapasitetsbygging, nettverksbygging eller økonomiske formål). Dette gjelder særlig for aktører i liveopptreden-sektoren, men det er ikke begrenset til denne³⁷.

En av styrkene i det samlede kunnskapsgrunnlaget på dette temaområdet er at vi har god dekning av rapporter fra internasjonale organisasjoner slik som OECD, UNESCO og EU samt rapporter fra myndigheter i ulike land. Den samlede oppsummeringen av funnene fra disse kildene peker i hovedsak i samme retning. Det gjør at vi kan trekke ut funn om det som kan beskrives som internasjonale forhold ved kultursektoren, som også er relevant for Norge og norske kulturarbeidere og kunstnere.

Det er ikke identifisert mye forskning på feltet, men en kilde skiller seg ut. I en forskningsartikkel av Comunian & England (2020) er det tatt utgangspunkt i Storbritannia, men det argumenteres for at funnene her fremhever brede utviklingstrekk ved den globaliserte markedsøkonomiske verdenen som preger kulturarbeidere, og at den dermed har relevans utenfor sin nasjonale kontekst. Artikkelen baserer seg på en metastudie av 133 spørreundersøkelser om kulturarbeidere, som gjør at det kan trekkes slutninger på et mye bredere grunnlag enn om forfatterne hadde gjennomført en egen undersøkelse (Comunian & England 2020).

Et aspekt som styrker validiteten til dette kunnskapsgrunnlaget, er at det i stor grad baserer seg på tidligere forskning. Et godt eksempel er Berge m.fl. (2021) som i sin studie av Norden identifiserer fire etablerte drivkrefter som påvirker utviklingen i kultursektoren i dag og i nærmeste fremtid. Globalisering og digitalisering er to anerkjente drivere på kulturfeltet. Digitalisering av kulturtilbudet omtales mer omfattende i kapittel 6. En nyere identifisert driver er plattformisering, som Berge m.fl. (2021) betegner som den stadig økende makten til de store medieplattformene. En fjerde driver er prekarisering av arbeidsmarkedet, et begrep Berg m.fl. (2021) bruker for å beskrive økende grad av midlertidig, uforutsigbart, uorganisert og underbetalt arbeid. Dette har blant annet blitt beskrevet som en «gig economy», et begrep som er svært relevant for kultursektoren (Berge m.fl. 2021).

Disse driverne har ikke mistet sin relevans under pandemien, kanskje snarere tvert imot. I litteraturstudien har vi identifisert en håndfull forskningsartikler og en rekke internasjonale undersøkelser som alle påpeker at den internasjonale utviklingen i kultursektoren i mer eller mindre grad påvirkes av disse drivkreftene.

37 Speker. (2021). Viktige kulturinstitusjoner og store utbyggingsprosjekter er avhengige av internasjonal arbeidskraft. Nettartikkel. Hentet fra <https://www.spekter.no/nyhetsarkiv/viktige-kulturinstitusjoner-og-store-utbyggingsprosjekter-er-avhengige-av-internasjonalt-arbeidskraft>

Svakheten ved kunnskapsgrunnlaget kommer til syne ved beskrivelsen av hvordan internasjonale utviklingstrekk påvirker hver bransje i den norske kultursektoren. Her består kunnskapsgrunnlaget hovedsakelig av bransjeorganisasjonenes egne undersøkelser. Som påpekt andre steder mangler disse kildene den metodiske kvaliteten som gjør at man kan si noe samlet om hver av disse bransjene.

Kultursektoren er preget av prekarisering

Utredningene av konsekvenser av pandemien for kultursektoren i Norge og i Norden trekker frem den såkalte «blandingsøkonomien» eller lappeteeppeøkonomi som et vesentlig kjennetegn ved norsk kultursektor (Berge m.fl. 2021; Grünfeld 2020). Det gjelder både blandingen av offentlige og private inntektskilder og blandingen av mange arbeidsforhold og mange roller innad i en kulturbransje. Dette kjennetegnet trekkes også frem i internasjonale kilder som en del av bakgrunnen for hvorfor kultursektoren ble hardt rammet av koronapandemien. Kultursektoren består av et økosystem av aktører: små og store, private og offentlige, ideelle organisasjoner og bedrifter, som alle er avhengige av hverandre (OECD 2020). Samtlige internasjonale kilder peker på at pandemien i stor grad ser ut til å ha forverret den vanskelige situasjonen mange kunst- og kulturskapere sto overfor, også før pandemien (Comunian & England 2020; OECD 2020; OECD 2021; Dâmaso 2021; EY 2021). Konsekvensene for de mest sårbare aktørene vil derfor også ramme hele næringskjeden, som gjør seg avhengig av mer utsatte kulturarbeidere som frilansere og lignende (OECD 2021; Dâmaso 2021; EY 2021; SOU 2021:77).

Koronapandemien har forsterket allerede eksisterende utfordringer knyttet til høy usikkerhet rundt fremtidig inntekt, høy arbeidsledighet og lav jobbsikkerhet som preger kunst- og kultursektoren (OECD 2021). Karrierebytte er til en viss grad vanlig i kunst- og kultursektoren, ifølge en publikasjon fra EU (Dâmaso m.fl. 2021). Det kan være flere årsaker til at artister og kunstnere velger å bytte karriere, for eksempel endringer i livssituasjon (familie) eller at man bytter yrke innenfor sektoren (fra danser til koreograf). For å beholde artister i sektoren er støtte til denne typen karrierebytte avgjørende. Koronapandemien har forsterket dette behovet, og ifølge EU er et felles europeisk initiativ til karrierevei og utvikling nødvendig for å unngå permanent å miste kunstnere til helt forskjellige økonomiske og profesjonelle sektorer (Dâmaso m.fl. 2021).

EY (2021) trekker frem organisasjoner som forvalter opphavsrettigheter, eksempelvis TONO, som et konkret eksempel på hvordan pandemien påvirker hele næringskjeden i Europa. EY (2021) argumenterer for at organisasjonene som forvalter rettighetene i kultursektoren, utgjør kjernen i støttesystemet for forfattere og kunstnere, med millioner av faste og deltidsskapere som er avhengige av deres økonomiske levedyktighet. I tillegg er organisasjonene sentrale tilskuddsgivere og sponsorer av kulturelt mangfold. Hvis forretningsmodellen til forvaltningsorganisasjonene er permanent rammet av koronapandemien, vil dette sette hele verdikjeden i fare for EU-landene samt utfordre Europas kulturelle mangfold (EY 2021). Disse argumentene må imidlertid ses i lys av at oppdragsgiveren for rapporten er The European Grouping of Societies of Authors and Composers (GESAC).

Videre hevdes det at det eksisterer et gap mellom hva fulltidsansatte og frilansere i Europa har tilgang til av det sosiale og økonomiske sikkerhetsnettet (EY 2021).

Konsekvensene kan være langvarig redusert aktivitet i kultursektoren i Europa, som også vil ha betydning for aktører med inntekt og oppdrag utenfor Norge.

Økt plattformisering

Hagen m.fl. (2020) har studert digitaliseringen av musikkbransjen i de siste årene og argumenterer for at koronapandemien viser at en sentral del av utfordringene for bransjen ligger i strømmeøkonomien i seg selv. Flertallet av musikkbransjeaktørene tjener ikke penger på strømmeøkonomien uten supplerende innteksstrømmer fra for eksempel konserter og salg av varer. Grünfeld mfl. (2020) argumenterer for at markedsmekanismen som digitalisering skaper, trekker i retning av at noen store formidlere/aktører får dominere tilbudet av kulturelt uttrykk. Dette synet deles også internasjonalt av blant annet OECD (2021), EU (Dâmaso 2021) og svenske myndigheter (SOU 2021:77).

Berge m.fl. (2020) betegner dette som plattformisering. Det er flere av de internasjonale undersøkelsene som peker på utviklingen av digitale plattformene som en sentral trend som vil prege kultursektoren fremover³⁸. Som OECD (2021) påpeker: «[...] questions remain about how revenues from streaming platforms are shared.» Musikkbransjen selv opplever at verdiene som skapes på digitale plattformer, ikke blir jevnt nok fordelt, til tross for økning i strømmeinntekter (CISAC 2021).

I april 2019 vedtok EU det såkalte DSM-direktivet (Digital Single Market) som tar sikte på å legge til rette for et felles indre marked for digital bruk av opphavsrettslig beskyttet materiale³⁹. Her skal blant annet forfattere ha krav på passende og forholdsmessig kompensasjon for bruken av sine verk, og motparten skal være åpen om hvordan verkene brukes. Svenske myndigheter mener det vil være viktig å følge med på implementeringen av DSM-direktivet, ettersom det kan ha stor betydning for kultursektoren fremover (SOU 2021:77).

Jeannotte (2021) viser til at selv om noen nasjonale myndigheter og internasjonale organisasjoner har forsøkt å håndtere disse problemene, har de blitt mer presserende i lys av endringene pandemien har medført i den kultursektoren. I en forskningsartikkel om verdien av kultursektoren under pandemien argumenterer Jeannotte (2021) for at sentrale verdier ved kulturen, som sosial inkludering og å samle mennesker, er nært knyttet til kultursektorens økonomiske bærekraft. Jeannotte (2021) hevder derfor at det er nødvendig med en rettferdig kompensasjon for bruk av åndsverk samt en rettferdig beskatning av digitale plattformer, uavhengig av nasjonal opprinnelse, som bidrar til at artister, kunstnere, eldre medier og nasjonalt innhold ikke marginaliseres.

I en rapport om kultur i den digitale tidsalder, utgitt av International Federation of Arts Councils and Culture Agencies (Kulesz 2020), ble det identifisert flere temaer som de mener bør danne grunnlaget for fremtidig politikk på dette området. Disse inkluderer den økonomiske bærekraften til kultur i hele verdikjeden, ferdigheter og digital kompetanse til kulturarbeidere, bevaring og synliggjøring av nasjonale

38 Digitalisering av kulturbransjen og endringer av næringskjedene er noe som har pågått før pandemien, og vil ikke beskrives i dybden i denne rapporten. EU-kommisjonen gjorde i 2017 en omfattende undersøkelse av dette teamet: European Commission. (2017). Mapping creative value chains: A study on the economy of culture in the digital age. Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture.

39 <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>

kulturelle uttrykk, sosial inkludering, grunnleggende rettigheter (som ytringsfrihet) og tilgjengeligheten av data for kartlegging av kulturelle informasjonssystemer (Kulesz 2020).

Norske aktørers internasjonale aktivitet

I dette delkapittelet undersøkes hvorvidt, og eventuelt på hvilken måte, norske kunstneres muligheter til å aktivt delta i eller dra nytte av det internasjonale markedet har blitt endret som følge av koronapandemien. De fleste land valgte å innføre streng grensekontroll og restriksjoner på inn- og utenlandsreiser for å hindre at grensepassering bidrar til ytterligere smittespredning i samfunnet. Dette førte til at internasjonale arrangementer, som for eksempel festivaler, konserter, bokmesser og filmproduksjon, ble avlyst eller satt på vent, og det resulterte i at mange kunstnerere tapte inntekt og mulighet til å markedsføre sine verk til et bredere internasjonalt publikum. Til tross for at mange land i Norden og EU valgte å gjenåpne grenser i 2021, er pandemien fremdeles pågående i store deler av verden i skrivende stund, og det er vanskelig å kunne fastslå de langsiktige konsekvensene av pandemien. I litteratursøket har vi identifisert flere studier som likevel kan gi en pekepinn på hvordan dette kan ha påvirket aktørenes mulighet til å utøve sin kunst internasjonalt.

Koronapandemien har gitt norske filmer som ellers risikerer å bli overskygget av store Hollywood-produksjoner, mulighet til å øke sin synlighet. Ifølge Gaustad m.fl. (2020) har de nasjonale filmene klart seg relativt bra til tross for pandemien. Dette er blant annet fordi de store internasjonale filmene ble holdt tilbake, mener Nordisk Film & TV Fond⁴⁰. Til tross for at smitteverntiltak førte til at kapasiteten ved landets kinoer ble redusert, og med det kinomarkedet, har norske filmer fått mindre konkurranse fra utenlandsk film om både kinosaler og publikum, da de fleste produksjoner i Hollywood ble satt på vent eller flyttet til digitale plattformer (Gaustad m.fl. 2020). Dette har gitt visse muligheter for norske filmer til å oppnå relativt godt besøk i forhold til kinokapasiteten, ved at besøket blir fordelt over en lengre visningsperiode. Det er likevel usikkert i hvor stor grad norske filmprodusenter har lyktes med å utnytte denne muligheten. Ifølge Gaustad m.fl. (2020) har distributørene i Norge nedjustert sine estimater for norske titler med rundt 50 % sammenlignet med en normal situasjon. I den samme studien oppgir spillprodusentene et forventet inntektstap på 20 % gitt vedvarende restriksjoner. Tapet for spillprodusentene handler om avlysning av de internasjonale konferanse- og markedsarenaene, hvor selskapene henter inn finansiering til ferdigproduksjon og lansering av nye spill (Gaustad m.fl. 2020).

Strengt reiserestriksjoner har medført produksjonsproblemer og gjort det vanskelig for norske kulturinstitusjoner å fylle sin rolle som kunstneriske institusjoner. Kulturinstitusjoner er i stor grad internasjonale i sin karakter og dermed avhengige av utenlandsk arbeidskraft, som for eksempel gjesteartister og kunstnere, for å holde i gang aktivitet⁴¹. Ifølge en undersøkelse gjennomført av Norske Billedkunstnere (2020) har reduksjon av internasjonal aktivitet ført til redusert inntekt. 33 % rapporterer om dette, både når det gjelder utstillinger og oppdrag. Kunstnerisk samarbeid – både nasjonalt og internasjonalt – er blitt satt på pause. Med stengte

40 Nordisk Film & TV Fond. (2020). Nordisk Film & TV Fond årsrapport 2020.

41 Spekter. (2021). Viktige kulturinstitusjoner og store utbyggingsprosjekter er avhengige av internasjonal arbeidskraft. Hentet fra <https://www.spekter.no/nyhetsarkiv/viktige-kulturinstitusjoner-og-store-utbyggingsprosjekter-er-avhengige-av-internasjonal-arbeidskraft>. Lest 19. november 2021.

gallerier/visningssteder har møtepunkter for faglig oppdatering og nettverksbygging blitt kraftig redusert. Det er lett å undervurdere betydningen av disse møteplassene, men for den enkelte kunstneren, som ofte arbeider relativt isolert i utgangspunktet, har manglene på disse møteplassene ført til stor frustrasjon og usikkerhet (Norske Billedkunstnere 2020).

Ifølge en rapport publisert av CISAC ble artister hardt rammet av reiserestriksjoner som følge av koronapandemien. Internasjonale festivaler og liveforestillinger, som er hovedinntektskilden til mange artister, har blitt kansellert helt frem til minst tredje kvartal 2021 (CISAC 2021). Tilbakekomsten av liveopptredener mange ventet og håpet på at skulle skje i 2021, har i stor grad ikke skjedd, og festivaler og konserter har blitt utsatt eller avlyst for andre år på rad. Dette har i stor grad blitt drevet av den pågående usikkerheten knyttet til mulig utvidelse av koronarestriksjonene. Samtidig har digitale formidlingsformer blitt tatt i bruk i mye større grad under pandemien, og det er mye som tyder på at digitale konserter er kommet for å bli. Ifølge CISAC (2021) forventes direktestrømming av arrangementer å fortsette å tiltrekke seg publikum selv etter at restriksjonene har blitt opphevet. Strømmetjenester har åpnet nye dører for direktestrømming, med mange plattformer som tilbyr billettoplevelser som er komplementære til livearrangementer, og som ikke erstatter dem (CISAC 2021).

Kilder – internasjonale forhold

Forskning:

- Comunian, R. & England, L. (2020). Creative and cultural work without filters: Covid-19 and exposed precarity in the creative economy. *Cultural trends*. 29 (2). 112-128.
- Jeannotte, M.S. (2021). When the gigs are gone: Valuing arts, culture and media in the COVID-19 pandemic. *Social sciences & humanities open*.

Oppdragsforskning:

- Berge, O.K., Storm, H.N. & Hylland, O.M. (2021). Covid-19-pandemiens effekter på kultursektoren i de nordiske landene. TF-rapport nr. 617. Telemarksforskning.
- Elstad, B., Jansson, D. & Døving, E. (2020). Umiddelbare konsekvenser av Covid-19 pandemien i Norge. En studie av kulturarbeidere. 2020: Skriftserien. OsloMet.
- Gaustad, T., Grünfeld, L., Guldvik, M.K. & Westberg, N.B. (2020). Rapport koronakrisens virkninger på film- og dataspillbransjene. Menon-publikasjon Nr. 100/2020. Menon Economics.
- Grünfeld, L., Gran, A., Westberg, N.B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M., Erraia, J., Halvorsen, C.A., Booth, P., Gaustad, T. & Gran, A. (2020). Et halvt år med koronakrise i kultursektoren. Menon Economics.
- Hagen, A.N., Heian, M.T., Jacobsen, R.A. og Kleppe B. (2020). Digital ambivalens. Norsk musikk i internasjonale markeder. TF-rapport nr. 535. Telemarksforskning og Universitet i Oslo.

Utredninger fra internasjonale organer, nasjonale myndigheter eller konsulentmiljøer:

- Dâmaso, M. (2021). The Situation of Artists and Cultural Workers and the postCOVID-19 Cultural Recovery in the European Union. Policy Department for Structural and Cohesion Policies. Directorate-General for Internal Policies. European Parliament.
- EY. (2021). Rebuilding Europe: The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis.
- KEA. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on the Cultural and Creative Sector. Report for the Council of Europe.
- OECD. (2020). Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors.
- OECD. (2021). Economic and social impact of cultural and creative sectors.
- SOU 2021:77. Från kris till kraft. Återstart för kulturen.
- UNESCO. (2021). UNESCO report: museums around the world in the face of COVID-19

Bransjeorganisasjoner:

- CISAC. (2021). Global collections report 2021.
- Norske Billedkunstnere. (2021). Resultat medlemsundersøkelse mai 2021: Økonomiske og faglige konsekvenser av koronapandemien.

Virkemidler og tiltak for gjenoppbygging av kultursektoren etter pandemien

Allerede fra første dag ble det klart at nedstengningen av samfunnet ville få store konsekvenser. Statsminister Erna Solberg uttrykte at regjeringen 12. mars 2020 kom med de sterkeste og mest inngrepene i Norge i fredstid. Tiltakene som ble innført, la først og fremst vekt på å bremse og hindre spredning av covid-19, i håp om å redde menneskeliv.

Tiltakene hadde store konsekvenser for så å si alle innbyggere i Norge, og regjeringen gikk ut med tiltak for å bøte på konsekvensene av nedstengningen. Dette omfattet tiltak rettet mot spesifikke bransjer hvor man forventet store utfordringer. Samme dag som nedstengningen kom det også bud om særskilte tiltak for kultursektoren. 12. mars offentliggjorde regjeringen eksempelvis at de ikke ville kreve tilbake tilskudd, og 18. mars lanserte de en kompensasjonsordning for kultur, frivillighet og idrett. Tiltakene har vært mange, og de fortsetter den dag i dag. På internettsidene føres en stadig oppdatert tidslinje med alle koronatiltak under Kulturdepartementet, der siste registrerte tiltak er datert 27. september 2021.

Hovedfunnene i kunnskapen på dette feltet kan kort oppsummeres i tre punkter: For det første viser kunnskapsoppsummeringen at flere av tiltakene som har vært innført, har vært for dårlig tilpasset aktørene i kultursektoren. For det andre ser vi at de inter- og overnasjonale organene følger med på konsekvensene av pandemien, men de har manglende formell myndighet og dermed få instrumenter eller virkemidler å tilby for å gjenoppbygge kultursektoren. Av den grunn er mye overlatt til nasjonale myndigheter. For det tredje har pandemien ført til en forverring av underliggende strukturelle problemer i kultursektoren. Gjenoppbygging av kultursektoren etter pandemien bør innrettes mot å imøtegå disse langtidsutfordringene, ikke kun avbøte direkte konsekvenser av koronarestriksjonene.

Oppsummert viser kunnskapen at tiltak fra offentlige myndigheter kan kategoriseres under finansiering, lovgivning/regelverk og en mykere tilnærming, som for eksempel retningslinjer eller annen politisk retningsangivelse. Vi finner at tiltakene som er blitt iverksatt internasjonalt, er relativt tilsvarende dem vi har sett i Norden og Norge. Vår samlede vurdering av tiltakene som har blitt iverksatt i Europa, Norden og Norge, er at OECDs kategorisering (tabell 5) rammer alle iverksatte tiltak som er identifisert gjennom denne kunnskapsoppsummeringen.

Kunnskapsgrunnlag om virkemidler

Det samlede kunnskapsgrunnlaget viser at det fremdeles er tidlig å konkludere hva som er de langsiktige konsekvensene av pandemien for kultursektoren. Vi har ikke

identifisert forskningsartikler som sier noe sikkert om akkurat hvordan og for hvem de forskjellige tiltakene har fungert, verken de generelle eller de som har vært rettet mot kultursektoren. Kunnskapsgrunnlaget er derfor i stor grad basert på internasjonale utredninger, i tillegg til et utvalg av de omfattende norske og nordiske studiene, av eksempelvis Grünfeld m.fl. (2020) og Berge m.fl. (2021). Dette stiller spørsmålsteget ved overføringsverdien til Norge, noe vi vil redegjøre for under.

Når det gjelder vurdering av tiltak og virkemidler for gjenoppbygging i Norge, er kunnskapsgrunnlaget tynt. Også her er det i stor grad Grünfeld (2020) og Berge m.fl. (2021) som går i dybden. For å ikke gjenta dette har vi gjengitt bransjeorganisasjonenes egne vurderinger av tiltaksbehov. Dette er verdifull innsikt fra aktører som føler hvor skoen trykker, men validiteten til slutningene er usikker, så lenge de gir uttrykk for opplevelser og materialet ikke nødvendigvis er underlagt forskningsfaglige metodikker og kvalitetssikringsmetoder.

Utgangspunkt for kategorisering av tiltak

Tiltakene som er iverksatt, er mange og forskjellige, og det finnes mer enn én måte å kategorisere dem på. Virkemiddelapparatet består grovt sett av tre typer av tiltak, i tillegg til kombinasjoner av disse:

- formell regulering gjennom for eksempel lover og forskrifter
- regulering gjennom for eksempel handlingsplaner og rundskriv (soft-law)
- økonomiske tiltak, som for eksempel direkte tilskudd eller nye (krise) stipendordninger for kunstnere

I tillegg er det mulig å se på tiltak ut fra om de er generelle (kompensasjon for tapt inntekt) eller spesielle (ikke tilbakekalling av tilskudd), og om de er kortsiktige (kontantstøtte for faste utgifter) eller langsiktige (låne- og garantiordninger med statlig risikoavlastning).

OECD (2020) benytter følgende kategorier for en systematisk oversikt over hvilke typer tiltak som har vært benyttet i ulike land, jf. tabell 5:

» Tabell 5 – OECDs kategorisering av typer tiltak som har vært benyttet i ulike land, hentet fra OECD (2020)

Hovedkategori	Tiltak
Public funding	<ul style="list-style-type: none"> • Grants and subsidies for cultural sectors • Grants and subsidies for individual artists • Compensation of losses • Loan provision and guarantee • Investment incentives
Employment support	<ul style="list-style-type: none"> • Job retention / income support • Unemployment benefits
Deferral of payments and easing administrative procedures	<ul style="list-style-type: none"> • Advanced aid • Postponement of dues • Relief of dues • Procedural flexibility
Structural policies	<ul style="list-style-type: none"> • Training and employment of creative workers • Knowledge mobilisation and impact analysis • Digitalisation • Innovation • Copyright licensing

Rapporten presenterer også en oversikt over forskjellige tiltak i forskjellige land basert på systematikken ovenfor. Rapporten gir ingen dyptgående, kvalitative vurderinger av de forskjellige tiltakene (OECD 2020). Systematikken fra denne rapporten er referert til i Berge m.fl. (2021) sin kartlegging av konsekvenser i Norden.

I en rapport utarbeidet for Europarådet av KEA (2020) kategoriseres tiltak på følgende måte, jf. tabell 6:

» Tabell 6 – Europarådets kategorisering av tiltak, hentet fra KEA (2020)

Structural / projects grants	Extension / referral of pre-existing grants and loan schemes	Exemption / Postponement or referral of obligations	Allowances for freelancers
Unemployment schemes	Loan and Loan Guarantees	Information resources	Advancement of payments

Rapporten gir også en grundig oversikt over tiltak fra internasjonale organisasjoner, offentlige myndigheter og fra privat sektor (KEA 2020).

European Audiovisual Observatory⁴² har opprettet en tiltakssporer for covid-19, som følger med og dokumenterer alle tiltak rettet mot kultursektoren, med spesiell vekt på det audiovisuelle feltet. Fra deres nettsider kan man laste ned en fullstendig liste over alle tiltak i EU-regionen.

Utgangspunkt for vurdering av virkninger

I Grünfeld (2020) presenteres faglige vurderinger av hva slags tiltak som gir størst samfunnsøkonomisk og kulturpolitisk gevinst. Grünfeld (2020) har heller enn konkrete vurderinger hatt et prinsipielt utgangspunkt for sine vurderinger («enkle tommelfingerregler som indikerer om et tiltak er lønnsomt og relevant»), noe som gjør at en rapport utarbeidet i siste halvdel av 2020 fortsatt er relevant.

For det første bør tiltaket oppleves som relevant eller treffsikkert for dem det gjelder. For det andre må tiltakene være treffsikre i betydningen av å være egnet til å nå mål av kulturpolitisk art, som Kulturmeldingen, Meld. St. 8 (2018–2019) og de særtrekkene sektoren preges av. For det tredje må tiltaket bidra til å treffe målgruppen på en så effektiv måte som mulig for samfunnet. Sist er det viktig at tiltaket tar hensyn til tilpasninger og er fleksibelt.

Grünfeld (2020) ser videre på ni tiltak som har høy relevans for kultursektoren, og vurderer disse opp mot kriteriene nevnt ovenfor samt den konteksten som kultursektoren utgjør. Blant de vurderte tiltakene finner vi kompensasjonsordningen for arrangører og underleverandører, kompensasjon for selvstendig næringsdrivende og ordningene for permittering.

Berge m.fl. (2021) tar også utgangspunkt i kriteriene «treffsikker», «relevant» og «fleksibel» for å vurdere koronatiltak, ettersom studien referer tilbake til rapporten til Grünfeld (2020).

Utenlandske rapporters relevans

I tillegg til norske rapporter som har undersøkt tiltak og virkninger nasjonalt, er det flere dokumenter og rapporter som har et perspektiv som strekker seg over landegrensene og ser på tiltakene i flere land. Vi forsøker innledningsvis å si noe om relevansen av internasjonale, det vil si ikke-norske, kilder, som en lederveiledning videre. Vi har av praktiske hensyn valgt å dele verden i tre: Norge/Norden, Europa og resten av verden.

Norden

Berge m.fl. (2021) har gjennom sitt oppdrag for Nordisk ministerråd undersøkt koronaens effekt på kulturlivet fra et nordisk perspektiv. Forfatterne finner at de generelle koronatiltakene har vært relativt like på tvers av de nordiske landene, både i størrelse og innretning (Berge m.fl. 2021). Dermed fremstår det som om både innretning og nedslagsfelt har vært såpass likt i de nordiske landene, og følgelig at innsikt fra Norden har god overføringsverdi til norske forhold.

⁴² European Audiovisual Observatory. (2021). COVID-19 tracker. Tilgjengelig ved <https://www.obs.coe.int/en/web/observatoire/covid-19-audiovisual-sector-measures>.

Europa

Europa er mindre ensartet enn Norden, noe som blir påpekt i KEA (2020). Rapporten har møtt på en generell utfordring når de har forsøkt å gi en oversikt over tiltak fra offentlige myndigheter i de 27 EU-landene. I rapporten heter det at «The exercise is difficult considering the non-harmonious way of reporting measures, different terminologies, the diverse administrative competences (entralized vs de-centralised) and the way measures are being implemented» (KEA 2020, s.13).

Uttalelsen beskriver i utgangspunktet utfordringer knyttet til tiltak fra offentlige myndigheter, ikke overnasjonale institusjoner eller privat sektor. Vi har likevel ikke grunn til å tro at sammenligningen av tiltak og virkningene av dem blir noe enklere med land utenfor Europa eller med tiltak fra privat sektor. Overnasjonale institusjoner som eksempelvis EU og UNESCO har nødvendigvis kun anledning til å presentere tiltak som er mindre tilpasset nasjonale forhold. Det følger av dette at overføringsverdien til Norge derfor blir noe mindre sammenlignet med overføringsverdien fra Norden.

Verden

Ifølge KEA (2020) er UNESCOs bidrag først og fremst å monitorere konsekvensene av pandemiens virkninger på kulturområdet. OECD (2020) problematiserer ikke nødvendigvis relevansen av funn over landegrensene. Rapporten peker på at mange av de generelle tiltakene som nasjonale og regionale myndigheter har innført, ikke nødvendigvis har truffet kultursektoren spesielt godt. Tiltaksanbefalingene er nødvendigvis på et noe høyere / politisk nivå, men fortsatt relevant.

Oppsummert om relevans

Selv om det kan være utfordringer med å sammenligne tiltak og deres virkninger på tvers av landegrenser, har kultursektoren særpreg som gjør den sammenlignbar utover det nasjonale. Berge m.fl. (2021) beskriver dette som en universell utfordring:

De mange tiltakene har vært nødvendige, og relativt treffsikre. Men en utfordring, som også er erkjent i internasjonale rapporter om pandemitiltak for kultursektoren, er at tiltakene ikke har vært godt nok tilpasset de forutsetningene som kultursektoren jobber etter, både når det gjelder arbeidsforhold og inntekter.

Tar man høyde for nasjonale særegenheter, vil også nordiske, europeiske og internasjonale rapporter være relevante å hente kunnskap fra.

Behov for endrede eller nye kulturpolitiske ordninger

Som poengtert flere ganger tidligere har pandemien hatt særlig stor negativ effekt på kultursektoren. Sektorens sentrale rolle i samfunnet er påpekt av flere kilder, som eksempelvis i SOU 2021:77, som bakgrunn for de forslagene som fremsettes i rapporten:

Konst och kultur bidrar på olika sätt till samhällets utveckling. Vi har i det här betänkandet beskrivit kultursektorn som ett system vars olika delar hänger ihop och är beroende av varandra. Ur ett större perspektiv ingår kultursektorn i sin tur i ett samhällssystem där ett starkt, hållbart och oberoende kulturliv är viktigt för centrala

delar av samhøllsbygget, till eksempel demokrati, hølso, utbildning och regional tillvæxt. Betydelsen av vøra fforslag ska dærffor ses bøde i ljustet av de kulturpolitiske målen och Sveriges utveckling i stort. (SOU 2021:77, s. 225)

Som vi også har gjort rede for, er det flere av kildene som trekker frem de samme argumentene for at flere av tiltakene ikke har truffet så godt (se eksempelvis Berge m.fl. 2021, SOU 2021:77 og KEA 2020). Vi ser likevel ikke bort fra at det kan være nasjonale særegenheter eller bransjespesifikke utfordringer som kan innebære at ikke alle forslag er like universelt egnet, og vi kommenterer det der det er relevant.

Tiltaksbehov fra Europa/verden

En studie som er gjennomført for Europaparlamentet (Dâmaso, 2021), foreslår tiltak gjennom å granske EUs kompetanse på kulturfeltet og på andre politikkkfelt for så å identifisere potensielle virkemidler som støtter et europeisk rammeverk for arbeidsforhold i kulturelle og kreative sektorer og næringer. Dette rammeverket er i stor grad rettet mot et utfordringsbilde drevet av prekarisering, som omtales i kapittel 7.1. Rammeverket skal støtte arbeidet med det følgende:

- minimumsstandarder og minstekrav om blant annet arbeidsforhold og beskatning, som skal sikre kunstnere tilgang til ytelser, som støtte ved arbeidsledighet, helsevern og pensjon
- informasjonsasymmetrier og vedvarende ikke-tollmessige hindringer for handel innenfor EU
- felles tilnærming til «kunstnerisk arbeid» og «kulturelt arbeid» på tvers av medlemslandene
- behovet for å anerkjenne merverdien eller bidraget fra den kulturelle praksisen til kunstnere som ikke (eller knapt) tjener penger på arbeidet sitt, og dermed anerkjenne de mange verdiene til kunstnerisk arbeid

Tatt i betraktning de spesielle egenskapene til kunstneres arbeidsforhold, vil utviklingen av et europeisk rammeverk kreve at det blir artikulert i EUs politikk om konkurranse, det indre markedet, sosialpolitikk, grunnleggende rettigheter og likestilling og i initiativer som «Copyright in the Digital Single Market Directive» (Dâmaso 2021).

I tillegg fremhever studien at Europaparlamentets nylige og pågående initiativ om eksempelvis å fremme kollektive arbeidsavtaler (tariffavtaler) i EU vil ha en positiv påvirkning på arbeidsforholdene for kunstnere (Dâmaso 2021). Dette er et eksempel på at noe av tiltaksbehovet i Europa ikke er like relevant for kunstnerne i Norden og Norge, forutsatt at dette er et område hvor Norge er kommet lenger enn mange andre land i Europa.

Khlystova m.fl. (2021) har gjennomført en systematisk litteraturstudie av 59 fagfelleverderte forskningsartikler og på bakgrunn av det identifisert en responsmatrise med fire potensielt strategiske tilsvaer til pandemiens virkninger. Studien presenterer ikke konkrete forslag til tiltak, men angir hvor forfatterne mener at det er lite forskning så langt, se oversikt i tabell A2 i artikkelen⁴³.

43 Tilgjengelig ved <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296321007141>.

Konklusjonen fra litteraturstudien er at kulturaktørers evne til å takle og tilpasse seg pandemien kan forstås som en kombinasjon av to dimensjoner: digital dyktighet og tilpasningsevner (Khlystova m.fl. 2021). Langs disse to dimensjonene argumenterer forfatterne for at man kan plassere alle bransjene i kultursektoren og dermed få et oversiktsbilde over hvilke områder som ble hardest rammet, og følgende vil ha behov for støtte fra myndighetene (Khlystova m.fl. 2021).

En mer omfattende beskrivelse av hvilke bransjer som plasseres hvor, finnes i artikkelen, men Khlystova m.fl. (2021) trekker frem musikkbransjen, festivaler, kulturarrangementer, teater og underleverandører til kulturelle arenaer som dem med lav digital kapasitet og lav evne til å tilpasse seg til pandemien. Mens blant annet Gran m.fl. (2020) fremhevet musikkbransjens store tilpasningsdyktighet under kriseforhold, plasserer Khlystova m.fl. (2021) musikk i denne kvadranten fordi, som Gran m.fl. (2020) selv påpeker, det var ikke digitale inntekter nok for å kompensere for det samlede tapet. Basert på litteraturstudien av forskning på konsekvenser av koronapandemien på kultursektoren på verdensbasis finner Khlystova m.fl. (2021) at mange kulturarbeidere i musikkbransjen mistet jobben på grunn av lave nivåer av digital beredskap, manglende evne til å tilpasse seg og mangel på ressurskapasitet og på grunn av egenarten ved arbeidslivet i bransjen (f.eks. arbeidsmarkedsregulering, deltidsansettelser og selvstendig næringsvirksomhet).

Comunian & England (2020) konkluderer i sin forskningsartikkel med at konsekvensene av pandemien for kultursektoren ikke må forstås som noe unikt eller et engangstilfelle. Den virkelige konsekvensen er at de underliggende forholdene i kultursektoren har blitt forverret. Comunian & England (2020) argumenterer for at videre respons i form av tiltak for å gjenoppbygge kultursektoren må anerkjenne dette som strukturelle langtid utfordringer og ikke noe som kun er relatert til covid-19.

I EY (2021) sin rapport påpekes tre hovedutfordringer som myndighetene bør håndtere for å gjenoppbygge kultursektoren i Europa. I samme stil som forslagene over bygger disse på en bred styrking av sektoren som i hovedsak tar sikte på å forsterke sektorens underliggende strukturelle forhold. Hovedutfordringene er sortert under tre overskrifter: 1) Finansiering: massiv offentlig finansiering og tilrettelegging for private investeringer i kulturelle og kreative virksomheter, ideelle organisasjoner, gründere og kunstnere. 2) Styrke juridiske rammebetingelser: fremme Europas mangfoldige kulturtilbud ved å sikre et solid juridisk rammeverk som åpner for utvikling av private investeringer i produksjon og distribusjon, som gir de nødvendige forutsetningene for en tilstrekkelig avkastning på investering, og som garanterer tilstrekkelig inntekt for kunstnere. 3) Fremme kultursektoren: bruke kultursektoren som en akselerator for sosial og bærekraftig utvikling i Europa (EY 2021).

Under hver av disse hovedutfordringene følger det også en rekke konkrete forslag til gjenoppbygging av kultursektoren i Europa. Oppsummert går disse ut på lignende tiltak som vi har trukket frem tidligere: bedre tilrettelagt og treffsikker støtte, å forbedre arbeidsforhold og sosialt sikkerhetsnett for kulturarbeidere, å styrke forvaltningen av opphavsrettigheter og å sørge for mer rettferdig fordeling av omsetningen i hele verdikjeden (EY 2021). I tillegg retter rapporten søkelys mot tiltak som gir myndigheter mulighet til å tenke større, ved å bruke kultursektoren til å fremme andre mål som kulturelt mangfold, bærekraftig utvikling og sosial inkludering (EY 2021).

OECD (2020) anbefaler også at myndighetene bør se de bredere økonomiske og sosiale virkningene av kultur i tiltakspakker og innsats for å drive økonomisk utvikling. Dette inkluderer å implementere kultur og kreative sektorer i innovasjonsstrategier, bærekraftig utvikling (eksempelvis innen kulturturisme), å fremme samarbeid mellom kultur og andre sektorer, å investere i digital infrastruktur for kultursektoren og å støtte kulturelt og kreativt entreprenørskap som katalysatorer for nye modeller for økonomisk og sosial verdiskaping (OECD 2020).

Tiltaksbehov fra Norden

Etter en gjennomgang av pandemiens effekt på kulturen, utviklingsområder for selvstendighets- og samfunns mål og nye måter å tilgjengeliggjøre kultur på presenterer SOU 2021:77 konkrete forslag for mulige tiltak i et eget kapittel. Formålet med forslagene er beskrevet som følger:

Våra förslag bidrar till att kultursektorn får goda förutsättningar för en återstart och utveckling samt till att möjliggöra att Sverige har ett starkt, hållbart och oberoende kulturliv i alla delar av landet. Vi lämnar både förslag för att underlätta och säkerställa kultursektorns återstart 2022-2023 och förslag för att stärka kultursektorns hållbarhet på längre sikt. (SOU 2021:77)

Forslagene er presentert under følgende ni overskrifter, som alle igjen har detaljerte underpunkter (SOU 2021:77):

- forslag for kulturens gjenoppbygging
- langsiktig forsterkning av kulturens økonomiske forutsetninger
- sterkt internasjonalt utbytte og samarbeid
- styrke sikkerhetssystemer
- utnytte digitaliseringens muligheter
- forbedre forutsetningene for kulturelle og kreative næringer
- styrke kulturskolen og kultur i skolen
- utvide deltakelsen og redusere partisk rekruttering i kulturlivet
- utvikle retningen for kulturpolitikken

Det presenteres en rekke virkemidler, men i hovedsak preges forslagene av en økning i økonomisk støtte i form av budsjettøkning, tilskudd eller satsningsområder (SOU 2021:77).

Den mest omfattende vurderingen av tiltaksbehovet i Norden finner vi i Berge m.fl. (2021) sin kartlegging av konsekvenser av koronapandemien på kultursektoren i Norden. I rapporten konkluderes det med at støtten har vært nødvendig og virkningsfull for dem støttetiltakene faktisk har nådd. For disse har den til og med vært avgjørende for å sikre fortsatt overlevelse.

Berge m.fl. (2021) fremhever likevel at en stor andel opplever at tiltakene ikke fullt ut har truffet dem de var ment for. Tiltak målrettet mot institusjoner, organisasjoner, kunstnere og kulturarbeidere fra kultursektoren har vist seg mer treffsikre, selv om analyser som for eksempel Grünfeld m.fl. (2020) også viser at slike ordninger kan ha varierende økonomisk eller kulturpolitisk effekt eller fleksibilitet. Tiltakene som

fremstår som minst virkningsfulle (etter sin hensikt), er de generelle ordningene rettet mot selvstendig næringsdrivende, der også kulturbedrifter er omfattet. Selv om de altså i utgangspunktet også var tiltenkt kulturbedriftene, har disse i mange tilfeller enten ikke søkt eller ikke fått innvilget støtte.

Berge m.fl. (2021) peker på at grunner til at nødvendige og relativt treffsikre tiltak ikke nødvendigvis har truffet godt, er at de ikke har vært tilpasset sektoren godt nok og ikke har tatt høyde for særlige bransjeforutsetninger som for eksempel arbeidsforhold og inntekter. Dette gjelder spesielt de små aktørene i kultursektoren, som ikke fanges opp i tilstrekkelig grad. Ifølge Berge m.fl. (2021) kan dette tilskrives sektorens særegne produksjonsstruktur, eksempelvis kunstnere som ofte er avhengige av en bred kombinasjon av inntektskilder. I tillegg kan en rekke andre årsaker være med på å forklare at de minste aktørene ikke søker eller får midler, som kjennskap til ordningene, søkerkompetanse og/eller kapasitet (Berge m.fl. 2021). Det at flere kilder beskriver kultursektoren som «lappeteppøkonomien», gjør sektoren kompleks og vanskelig å treffe, noe som også vises ved at flere aktører ikke kvalifiserer for støtte de trenger (Berge m.fl. 2021; Grünfeld m.fl. 2020; OECD 2020; Myndigheten för Kulturanalys 2021).

OECD (2020) anbefaler at statene i større grad enn i dag sørger for at arbeidsmarkedstiltak tilpasses gruppens spesifikke behov, noe Berge m.fl. (2021) og Myndigheten för kulturanalys (2021) også finner i sine undersøkelser, og fremhever at alle de nordiske landene trolig ville tjene på å evaluere sine respektive støttepakker med dette som et svært aktuelt læringspunkt.

Bortsett fra Berge m.fl. (2020) finnes det få identifiserte kilder som vurderer effekten av virkemidler på nordisk nivå, med unntak av Gaustad m.fl. (2021) sin studie av pandemiens konsekvenser innen film- og TV-bransjen. Gaustad m.fl. (2021) finner at tiltakseffekten oftere opplevdes sterkere ved sektorspesifikke finanspolitiske tiltak enn ved andre tiltak, mens tre av fire prosjekter opplevde noen eller stor påvirkning fra andre sektorspesifikke tiltak som produksjonsretningslinjer.

Gaustad m.fl. (2021) finner at mange av prosjektene i film- og TV-bransjen ikke brukte finanspolitiske tiltak som ikke var spesifikt rettet mot sektoren, og når de ble brukt, hadde de som oftest bare noen eller liten effekt. Videre finner forfatterne at en betydelig høyere andel av spillefilmprosjekter opplevde høy effekt fra tiltak sammenlignet med dokumentar- og dramaserieprosjekter (Gaustad m.fl. 2021).

Høy effekt av tiltak ble oftest opplevd på islandske produksjoner og minst av finske produksjoner.

Tiltaksbehov for Norge – bransjespesifikke

Utover funnene fra rapportene som ble redegjort for i delkapittelet over, har vi ikke i litteraturstudien identifisert kilder som om beskriver tiltaksbehovet for kultursektoren som følge av pandemien i Norge. Dette kapittelet vil oppsummere de mest sentrale elementene i kildene fra bransjeorganisasjonene, som hovedsakelig baserer seg på spørreundersøkelser blant egne medlemmer.

Kunnskapsoppsummeringen viser at bransjeorganisasjonene i Norge jevnt over peker på samme utfordring ved tiltakspakkene til norske myndigheter som det Berge m.fl. (2021) finner. Det vil si at tiltakene har hjulpet, men at mange opplever at tiltakene ikke alltid er like relevante, treffsikre og/eller fleksible for det de opplever som en sammensatt kultursektor (Norsk musikkråd 2020; Trondheim Calling 2020; Krogh 2020; Norske Billedkunstnere 2021; Norsk Komponistforening 2021). En undersøkelse gjennomført for Trondheim Calling (2021) beskriver treffsikkerheten i tiltakene slik:

Av de 19 kompensasjonstiltak undersøkelsen spør om er det 70% i gjennomsnitt som ikke har benyttet seg av disse tiltakene hver for seg. Det som kanskje i størst grad overrasker er at tiltakene fra Kulturdepartementet og Kulturrådet som retter seg spesifikt mot kultursektoren har nesten like stor prosentandel negative svar. (Trondheim Calling 2021)

Norsk komponistforening (2021) spesifiserer utfordringen sin slik: «Det er få ordninger gjelder direkte for opphaveres rammevilkår. I stedet er det opprettet ordninger for arrangører og underleverandører, hvor tankegangen er at dette skal «trickle down» på opphaverne.»

Norges Museumsforbund (2021) forslår at kompensasjonsordningene burde tatt hensyn til inntekter over en treårsperiode, ikke bare i 2019. Dette begrunnes blant annet med at flere var stengt da og dermed får langt lavere kompensasjon enn de normalt ville fått. I tillegg opplever Norges Museumsforbund (2021) at statlige støtteordninger har bidratt godt for mange, men at de kommunale og fylkeskommunale myndighetene ikke har det.

Samlet sett handler alle bransjeorganisasjonenes beskrivelser av tiltaksbehov om ulike spesifiseringer av behov for bedre treffsikkerhet i kompensasjonsordninger. Ser vi på andre aspekter som fremheves, kan vi trekke frem Norsk musikkråd (2020) som etterlyser fleksibilitet med tanke på alternative kompensasjonsordninger, og Norges Museumsforbund (2021) som ønsker at det legges mer til rette for insentiver som kan bidra til nye og annerledes tilbud til publikum gjennom innovasjon og nytenking om bruk av ressurser og muligheter, selv om det er en krevende tid.

Norsk Komponistforening (2021) fremhever i innspill til Kulturrådet sitt inntrykk av at de intime formatene og de lokale scenene har kommet mer frem og har fått økt verdi under koronapandemien. Dette understøttes også av funn fra Hylland (2021). På bakgrunn av dette argumenteres det for at mindre formater gir aktørene i det frie feltet et eget spillerom for å eksperimentere med nye uttrykk og metoder. I tillegg vil mindre formater kunne stimulere til lokal aktivitet og være tilrettelagt dersom det vil skje en endring i mobiliteten til folk som gjør at man etterspør andre typer og kanskje mer lokale kulturtilbud som følge av pandemien (Norsk Komponistforening 2021). I litteraturstudien er det ikke identifisert andre kilder som kan støtte opp under Komponistforeningens forslag.

I en undersøkelse gjennomført for Kulturrom, tilskuddsordningen for teknisk utstyr og lokaler, pekes det på etter- og videreutdanning som et mulig tiltak (Nordgård & Flemmen 2020). Undersøkelsen finner, som mange andre kilder, at kulturarbeidere vurderer å slutte, og andelen av dem som vurderer dette, er økende. Samtidig

observeres det at halvparten av respondentene i undersøkelsen sier at de vurderer eller planlegger etter- og videreutdanning (Nordgård & Flemmen 2020).

Kulturrom spør seg selv om man burde vurdere å tilby forskjellige former for etter- og videreutdanning for å beholde og styrke eksisterende yrkesgrupper. De mener også dette kan danne et godt utgangspunkt for å få på plass et formelt utdanningsløp for lyd- og lysteknikere knyttet til livebransjen (Nordgård & Flemmen 2020).

Kilder – virkemidler og tiltak for gjenoppbygging av sektoren etter pandemien

Forskning:

- Comunian, R. & England, L. (2020). Creative and cultural work without filters: Covid-19 and exposed precarity in the creative economy. *Cultural trends*. 29 (2). 112-128
- Hylland, O.M. (2021). Tales of temporary disruption: Digital adaptations in the first 100 days of the cultural Covid lockdown. *Poetics*, 101602.
- Khlystova, O., Kalyuzhnova, Y. & Belitski, M. (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Creative Industries: A Literature Review and Future Research Agenda. *Journal of Business Research*.

Oppdragsforskning:

- Berge, O.K., Storm, H.N. & Hylland, O.M. (2021). Covid-19-pandemiens effekter på kultursektoren i de nordiske landene. TF-rapport nr. 617. Telemarksforskning.
- Gaustad, T., Booth, P., Offerdal, E., Svensson, L.E. & Gran, A.-B. (2021). Nordic Mission Possible – An assessment of covid-19s impact on the nordic audiovisual industry and the effectiveness of government and industry measures (No. 1/2021). BI Centre of Creative Industries.
- Gran, A.-B., Kristensen, L.B.K., Molde, A., Hagen, A.N. & Booth, P. (2020). Krise og kreativitet i musikkbransjen – koronapandemien 2020 (No. 1). BI Centre for Creative Industries.
- Grünfeld, L. (2020). Vurdering av tiltak for kulturnæringen under koronakrisen. Menon Economics. Rapport Nr. 83/2020. Oslo.
- Grünfeld, L., Westberg, N.B., Gran, A.-B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M., Erreia, J., Halvorsen, C.A., Booth, P. & Gaustad, T. (2020). Et halvt år med koronakrise i kultursektoren (No. 131/2020). Menon Economics.

Utredninger fra internasjonale organer, nasjonale myndigheter eller konsulentmiljøer:

- Dâmaso, M., Badia, T., Rosana, G., Kiss, K., Bertagni, S., Weisinger, M., Iskra, K.A., Dembek, A. & Ostanska, K. (2021). The Situation of Artists and Cultural Workers and the post COVID-19 Cultural Recovery in the European Union. Policy Department for Structural and Cohesion Policies. Directorate-General for Internal Policies.
- EY. (2021). Rebuilding Europe: The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis.
- KEA. (2020). The impact of the COVID19 pandemic on the Cultural and Creative Sector. Report for the Council of Europe.
- Kulturrådet. (2021). Gjenoppbygging av kultursektoren – delrapport juni 2021. Kulturrådet og Norsk filminstitutt.
- Myndigheten för kulturanalys. (2021). Ett år med pandemin – Konsekvenser och

offentlige insatser inom kulturområdet.

- Nordgård, D. & Flemmen, Ø. (2020). Kartlegging lys- og lydteknikere i Norge – Rammer for opplevelser. Kulturrom.
- OECD. (2020). Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors (B. Morari & K. Maguire, Eds.).

Bransjeorganisasjoner:

- Krogh, N. (2020). Markant inntektssvikt, lite kompensasjon. Norskekunsthåndverkere.no.
- Norsk Musikkråd. (2020). Konsekvenser av koronautbruddet for det frivillige musikklivet. Landsomfattende undersøkelse for perioden mars–juni 2020.
- Norske Billedkunstnere. (2021). Resultat medlemsundersøkelse mai 2021: Økonomiske og faglige konsekvenser av koronapandemien.
- Norske Billedkunstnere. (2020). Medlemsundersøkelse: Koronavirus og økonomiske konsekvenser på kort og lengre sikt.
- Norges Museumsforbund. (2021). Museene og covid-19.
- Trondheim Calling. (2020). Den Store Musikkundersøkelsen: 600 personer tapte 90 millioner kroner i arbeidsinntekt på bare 9 måneder. Trondheim Calling & Nord Universitet.
- Norsk komponistforening. (2021). Innspill til pandemiens konsekvenser for kultursektoren. Komponist.no.

Referanseliste

Referanselisten under presenterer alle kildene i kunnskapsoppsummeringen som det henvises til i denne rapporten, og samsvarer med listene på slutten av hvert kapittel. Det totale listen over kilder identifisert i litteraturstudien kommer frem av tabell 4 i kapittel 2.1.

01. Berge, O.K., Storm, H.N. & Hylland, M. (2021): Covid-19-pandemiens effekter på kultursektoren i de nordiske landene. TF-rapport nr. 617. Telemarksforsking.
02. BFSP. (2021). Medlemsundersøkelse, BFSP (april 2021). Tilsendt fra BFSP.
03. BFSP. (2021b). Medlemsundersøkelse, BFSP (september 2021). Tilsendt fra BFSP.
04. Burke, V., Jørgensen, D. & Jørgensen, F.A. (2020). Museums at Home: Digital Initiatives in Response to COVID-19. Norsk museumstidsskrift 02/2020 (Volum 6). 117–123.
05. CAPA. (2020). Undersøkelse av kino under koronapandemien. Hentet fra <https://www.capa.no/aktuelt/undersokelse-om-kino-under-global-pandemi>
06. Comunian, R. & England, L. (2020). Creative and cultural work without filters: Covid-19 and exposed precarity in the creative economy. Cultural trends. 29 (2). 112–128
07. Deloitte. (2021). 2021 outlook for the US telecommunications, media and entertainment industry. Hentet fra <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/technology-media-and-telecommunications/articles/media-and-entertainment-industry-outlook-trends.html>
08. Elstad, B., Jansson, D. & Døving, E. (2020). Umiddelbare konsekvenser av Covid-19 pandemien i Norge. En studie av kulturarbeidere. 2020: Skriftserien. OsloMet.
09. European Writers' Council. (2021). The winter of our discontent. On year of crisis. The economic impact of covid-19 on writers and translators in the european book sector 2020–2022. Hentet fra https://europeanwriterscouncil.eu/wp-content/uploads/2021/11/ONE-YEAR-OF-CRISIS_EWC-SURVEY_FINAL021121.pdf
10. EY. (2021). Rebuilding Europe: The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis. Hentet fra <https://www.rebuilding-europe.eu/>
11. Gaustad, T, Booth, P., Offerdal, E., Svensson, L.E. & Gran, A. (2021). An Assessment of Covid-19's Impact on the Nordic Audiovisual Industry and the Effectiveness of Government and Industry Measures. BI Centre for Creative Industries. Rapport 1/2021.
12. Gaustad, T., Grünfeld, L., Guldvik, K.M. & Westberg, N.B. (2020). Koronakrisens virkninger på film- og dataspillbransjene. (No. 100/2020). Menon Economics.
13. Gran, A.-B., Kristensen, L.K., Molde, A., Hagen, A.N. & Booth, P. (2020). Krise og kreativitet i musikkbransjen – koronapandemien 2020. Rapport nr. 1. BI Centre for Creative Industries.
14. Gran, A.-B., Booth, P., Ogundipe, A., Vestberg, N.L., Røyseng, S., Hoel, A.S. & Moreno, V. (2020b). Digitale handlingsmønstre i kunst- og museumssektoren - om forbrukere, museumsledere og kunstnere. DnD-rapport nr. 5. BI Centre for Creative Industries.

15. Grünfeld, L. (2020). Vurdering av tiltak for kulturnæringen under koronakrisen. Menon Economics. Rapport Nr. 83/2020. Oslo.
16. Grünfeld, L., Gran, A., Westberg, N.B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M., Erraia, J., Halvorsen, C.A., Booth, P., Gaustad, T. & Gran, A. (2020). Et halvt år med koronakrise i kultursektoren. Menon Economics.
17. Grünfeld, L., Gran, A.-B., Westberg, N.B., Guldvik, M.K., Stokke, O.M., Scheffer, M., Gaustad, T. & Booth, P. (2020b). Koronakrisen og kultursektoren (No. 56/2020). Menon Economics.
18. Guren, C., McIlroy, T. & Sieck, S. (2021). COVID-19 and Book Publishing: Impacts and Insights for 2021. *Publishing Research Quarterly*, 37(1).
19. Hagen, A.N., Heian, M.T., Jacobsen, R.A. & Kleppe B. (2020). Digital ambivalens. Norsk musikk i internasjonale markeder. TF-rapport nr. 535. Telemarksforskning og Universitet i Oslo.
20. Harboe, M.C. (2020). Påvirkningen av korona for opphavere og musikkforlag. Opinion på vegne av TONO. Hentet fra https://www.tono.no/wp-content/uploads/2020/10/TONO_koronas-pavirkning-pa-opphavere_rapport_Opinion_sep-2020-002.pdf
21. Hylland, O.M. (2021). Tales of temporary disruption: Digital adaptations in the first 100 days of the cultural Covid lockdown. *Poetics*, 4. september 2021.
22. ICOM. (2020). Museums, museum professionals and Covid-19: third survey. Hentet fra <https://icom.museum/en/news/museums-and-covid-19-third-icom-report/>
23. Jeannotte, M.S. (2021). When the gigs are gone: Valuing arts, culture and media in the COVID-19 pandemic. *Social sciences & humanities open*.
24. KEA. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on the Cultural and Creative Sector. Report for the Council of Europe. Hentet fra https://keanet.eu/wp-content/uploads/Impact-of-COVID-19-pandemic-on-CCS_COE-KEA_26062020.pdf.pdf
25. Khlystova, O., Belitski, M. & Kalyuzhnova, Y. (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Creative Industries: A Literature Review and Future Research Agenda. *Journal of Business Research*.
26. KMD. (2020). Sluttrapport for 2020 fra arbeidsgruppen som skal kartlegge økonomiske konsekvenser av covid-19- situasjonen for kommunesektoren. Arbeidsgruppe fra KMD, FD, HOD, SD, KD, Kulturdepartementet, Kommunesektoren og KS.
27. Krogh, N. (2020, 15. juni). Markant inntektssvikt, lite kompensasjon. Nettartikkel. Hentet fra https://norskekunsthåndverkere.no/aktuelt/markant-inntektssvikt-lite-kompensasjon?fbclid=IwAR3ZTZ65NQm rE_bHkdp6VkbWpTn75tuCeyo_lhPii0UW2-3cKtsLsvBp4ug
28. Kulesz, O. (2020). Supporting Culture in the Digital Age. International Federation of Arts Councils and Culture Agencies. Hentet fra <https://ifacca.org/news/2020/04/23/supporting-culture-digital-age/>
29. Kulturrådet. (2021). Gjenoppbygging av kultursektoren – delrapport juni 2021. Kulturrådet og Norsk filminstitutt.
30. Kulturrådet. (2021b). Museene i 2020. Hentet fra <https://www.kulturradet.no/documents/10157/499a497f-cc73-4483-9cb1-b515081859af>
31. Myndigheten för kulturanalys. (2021). Ett år med pandemin. Konsekvenser och offentliga insatser inom kulturområdet. Rapport 2021/2. Hentet fra <https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2021/10/Ett-ar-med-pandemin-webb-1.pdf>

32. Musikcentrum Riks. (2020). Skrämmende siffror: Var tredje musiker på väg att lämna yrket. Hentet fra https://www.mcv.se/wp-content/uploads/2020/11/PM_200827_Var-tredje-musiker.pdf
33. Network of European Museum Organisations. (2020). Survey on the impact of the COVID-19 situation on museums in Europe Final Report. Hentet fra https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_documents/NEMO_Corona_Survey_Results_6_4_20.pdf
34. Nordgård, D. & Flemmen, Ø. (2020). Kartlegging lys- og lydteknikere i Norge – Rammer for opplevelser. Kulturrøm. Hentet fra <https://www.kulturrøm.no/2020/11/02/rapport-kartlegging-lys-og-lydteknikere-i-norge/>
35. Norges museumsforbund. (2021). Museene og covid-19: Konsekvenser, status og behov i museumssektoren basert på erfaringer i 2020. Hentet fra <https://museumsforbundet.no/wp-content/uploads/2021/02/19.02.21-Korrigerte-besokstall-Museene-og-covid-19-NMF.pdf>
36. Norsk teater- og orkesterforening. (2021). Innspill til internasjonal strategi. Hentet fra https://nto.no/uploads/Internasjonal-strategi_innspill_NTO.pdf
37. Norske Billedkunstnere. (2020). Medlemsundersøkelse: Koronavirus og økonomiske konsekvenser på kort og lengre sikt. Hentet fra <https://komponist.no/vi-mener/innspill-til-pandemiens-konsekvenser-for-kultursektoren>
38. Norske Billedkunstnere. (2021). Resultat medlemsundersøkelse mai 2021: Økonomiske og faglige konsekvenser av koronapandemien. Hentet fra <https://www.norskebilledkunstnere.no/wp-content/uploads/2021/06/Kopi-av-Resultat-medlemsunders%C3%B8kelse-koronakonsekvenser-mai-2021.pdf>
39. Norsk Musikkråd. (2020). Konsekvenser av koronautbruddet for det frivillige musikklivet. Landsomfattende undersøkelse for perioden mars-juni 2020. Hentet fra https://nmr-assets.ams3.digitaloceanspaces.com/documents/Norsk-musikkraad-dok/Korona/310320-Norsk-musikkraad-Konsekvenser-av-koronautbruddet-for-det-frivillige-musikklivet_r2.pdf
40. Norsk Komponistforening. (2021). Innspill til pandemiens konsekvenser for kultursektoren. Nettartikkel. Hentet fra <https://komponist.no/vi-mener/innspill-til-pandemiens-konsekvenser-for-kultursektoren>
41. Norsk publikumsutvikling. (2021). COVID-19 Monitor: Hvordan påvirker koronakrisen publikumsgrunnlagene til institusjonene. Rapport 3 av 3. Hentet fra <https://norskpublikumsutvikling.no/uploads/images/Dokumenter/Rapporter/COVID-19-Monitor-Rapport-3-av-3.pdf>
42. OECD. (2020). Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors. Hentet fra <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/culture-shock-covid-19-and-the-cultural-and-creative-sectors-08da9e0e/#section-d1e44>
43. OECD. (2021). Economic and social impacts of cultural and creative sectors. Hentet fra <https://www.oecd.org/cfe/leed/OECD-G20-Culture-July-2021.pdf>
44. Presti, O.L. (2021). Covid-19 and the cultural life of older people. Museum Management and Curatorship. 1-11, 2021.
45. Puijk, R., Løkka, N. & Miland, K.P. (2021). Festivalproduksjon og -opplevelse under Covid-19-pandemien. (Skriftserien 3). Høgskulen i Innlandet.
46. SOU (2021:77). Från kris till kraft. Återstart för kulturen. Regjeringskansliet.
47. Trondheim Calling. (2020). Den Store Musikkundersøkelsen: 600 personer tapte 90 millioner kroner i arbeidsinntekt på bare 9 måneder. Nettartikkel. Trondheim Calling & Nord Universitet. Hentet fra <https://trondheimcalling.no/nyheter/den-store-musikkunders%C3%B8kelsen-600-personer-tapte-90-millioner-kroner-i-arbeidsinntekt-p%C3%A5-bare-9-m%C3%A5neder>

48. UNESCO. (2021) Museums around the world in the face of COVID-19. UNESCO report.
49. Unge funksjonshemmede. (2020). Konsekvenser av nasjonale tiltak mot Covid-19. Hentet fra <https://ungefunksjonshemmede.no/ungdom-med-funksjonsnedsettelse-har-mistet-rettigheter-under-koronapandemien/>
50. Viken Teaterråd. (2021). Covid-19 undersøkelser av 2020. Rapport om konsekvensene for amatørteatergrupper som følge av covid-19-restriksjonene i 2020. Rapport 1/2021.
51. Xu, Y. (2021). Mobility, digital media, and museums: Norwegian museums in the face of COVID-19 pandemic crisis. Master thesis, University of Oslo.

